

Prikazao se anđeo Gospodinov Josipu u snu i kazao mu: »Ustani, uzmi dijete i mater njegovu i bježi u Egipat i budi tamo dok ti ne kažem. Herod će dijete tražiti, da ga pogubi.« Ustao je, uzeo dijete i mater njegovu i po noći pobjegao u Egipat. Matej, 2, 13-14

ISTRA

Ko je pa Herod umri, glej, se anđel Gospodov v spanju prikaže Jožetu v Egiptu in pravi: »Vstani, vzemi dete in pojdi v izraelsko deželo, zakaj pomrli so kateri so detetu stregli po življenju.« In vstal je, vzol dala in njegovo mater in prišel v izraelsko deželo. Matej, 2, 19-21.

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

NAŠ BOŽIĆ

»Božić, Božić bala — na svačija vrata« — te smo stihove i mi učili kao djeca napamet iz predratnih čitanaka. To smo učili pred Božić, i zamišljali smo starca Božića u bijeloj halji, posutoga snježnim pahuljicama i okiđenoga borovim grančicama. Čekali smo nestrpljivo Ponoćnicu i majke su nas budile i oblačile čim bi »zazvonio drugi«. Pucali smo u tim hladnim božićnim noćima iz dječjih pištolica i vriskali smo naganjajući se oko crkve, dok su naši djedovi, naši ovari i naše majke u oblaku tamjana u crkvi pobožno pjevale:

»U se, vrime gođišta

»Mir se svitu navišta — —«

Drhtali smo u rana jutra na zornicama i hladnoća izlanih kamenih ploča drvenila nam je koljena, ali smo ipak išli veselo na te zornice. Išli smo da vidimo »Ditića« u staklenoj kutiji na malom oltaru i da možemo u polumraku voštanih svijeća složno pjevati:

»Spavaj, spavaj Ditiću

U nebeski kraljicu

U tin, tvrdin jaslican

Di te stavi Divica«

Ni naši djedovi, ni ovari ni naše majke nisu sigurno ništa mislili dok su pjevali te naše stare napjeve. I nisu, sigurno, razmišljali o »miru koji se svitu navišta«, kao što nismo ni mi djeca znali zašto »nebeski kraljić spi u tvrdin jaslican«. Išli smo svi na te ponoćnice i na te zornice kao na nešto što mora da bude — kao na nešto veselo, neopoziva i nepromjenljivo — na nešto što je sastavni dio našega sela i cijeloga našega života. Svi naši stari — valjda tamo od pokrštenja — išli su istim osjećajem na te pobožnosti. To, možda, i više nije bila crkvena, religiozna pobožnost, to je bila narodna svečanost; to su bili dani i noći i zore u kojima je onaj svagdanji radni i ne uvijek svijetao život dobivao svoju vrijednost. To su bili vrhunci radosti — tu je bilo sve lijepo sakupljeno u jedno od svih onih 365 dana u godini.

Bez tih vrhunaca — bez te sinteze lijepoga i radostnoga — život naših roditelja ni život nas, tadanje djece, ne bi bio imao onih prekida koji dopuštavaju da se život snosi sa mnogo manje gorčine. Ti Božići i ti Uskrsi bili su svijetli prekid, koje se čekalo unapred i o kojima se pričalo davno iza toga kako su prošli.

To sve je bio naš život, a baš to je bilo ono najsvjetlije u našem životu.

Danas smo raspršeni. Majke su ostale na ognjištima, a djeca nose zakopane radosti po svim putovima. Naše će majke ovih dana moliti krunicu u nemirnim očišćenjima vatre sa ognjišta. Iz badnjaka će vrcati iskre dok će zvona — ona ista zvona koja su nama pjevala u mračnim božićnim noćima — pozivati našu mladju braću i sestre na dio onih naših nekadašnjih radosti. Ali majke neće buditi djecu tim »zazvonio drugi«. Majke će moliti krunicu i gledati u sebi drage likove svojih dalekih sinova. Ni crkva neće bružiti starom pjesmom u dimu tamjana i voska. Crkve će biti poluprazne, hladne i mrtve. Ni »Ditić« u staklenoj kutiji na malom oltaru neće biti onaj kome smo mi pjevali:

Crkva će biti bez duše — bit će bez pjesme.

A na svim stranama svijeta, na Istoku i na Zapadu, na Sjeveru i na Jugu, nosit će djeca tih ostavljenih majki zvukove božićne pjesme u srcima. Djeca će nositi u sebi te zvukove i majke će šaptom pjevati te nekadašnje pjesme. I ti zvukovi majka i djece bit će jedina veza između njih tamo i nas ovdje.

To su naši Božići već sedamnaest godina.

Mnogo nas je bez Božića. A ako mislimo i na sve one koji nisu pjevali naše božićne pjesme, ali koji su lišeni svojih Božića isto kao i mi, ako mislimo i na te, onda nas je na ovom svijetu previše. I mi i oni, jednaki u jednaku životu, svi beskućnici i lutalice, svi zajedno smo jedan ogromni i strašni upitnik današnjem vremenu. Svi mi iskorjenjeni, kao mladi hrastovi iza dubljeg nevremena, svi mi imamo prava na život i na onaj najmanji dijelić radosti. Svi oni — na cijeloj ovoj kugli — koje je nepraveda, nasilje i divljaštvo potjeralo sa rođenjem ognjišta, svi su ti prognanici dokaz da je ovo vrijeme nepravdnije nego što je bilo ikad do sada. Jer ako su nekada i bila ovakova stanja, ta stanja su bila na jednom malom dijelu zemlje. A danas je to svuda i to je dokaz da je cijela ova epoha puna nepravdi.

Ali broj — zaprepaštavajući broj tih prognanika — taj broj je dokazom da u našem vremenu do sada nije bila nepravda toliko mraka. Jer da toliko ljudi ne mrzi nepravdu ne bi ih toliko bilo u izgnanstvu. I taj broj — ta masa nas prognanika u cijelom svijetu — to je najbolji zalog da današnje nepravde stvare neke dugo trajati. A kada bi ti milijuni beskućnika stali na jednu liniju — na liniju osnovne pravde — i kada bi sve svoje akcije usmjerili jednim smjerom, bi li nepravde brzo nestale. Kada bi se čas odložili oklope ruke, jezika, vjere i ostalih takvih plaštova — i kada bi svi bili kao jedan čovjek — naši bi Božići bili opet naši.

Samo nas u ovoj zemlji ima sedamdesetak hiljada. Nijela nas ne dijeli, a sve nas reže. Veže nas jezik, zemlja, težnje: vežu nas jednake izgubljene radosti i vežu nas zvukovi istih pjesama. Iako smo stromasti, ipak smo snaga. Snaga smo po svojem broju i po svojim vrijednostima. Ali ta snaga može da se ispolji i može da se uspiješno upotrijebi jedino onda ako smo svi u jednoj na istoj borbenoj liniji, rame uz rame. A nama je vrlo lako da budemo na istoj liniji. Ako svako od nas odloži ono što može povrijediti drugoga, kao i ono što smo preuzeli u sebe silom prilika, ako se

FAŠISTIČNA »OVRA« NA DELU V AVSTRIJI

V Avstriji sta aretirana Čufar in Mahen in sta predana Italiji

Svarilo našim rojakom v Italiji, ki hočejo zbežati v Avstrijo

Ponovno se je že pripetilo, da so avstrijske oblasti zaprle in nato odgnale nazaj v Italijo marsikateroga našega človeka, ki ni mogel več živeti pod težkim fašističnim jarmom in je ubral pot preko Avstrije, da bi si s težkim delom svojih rok preskrbel vsakdanji kruh bodisi v Jugoslaviji, Franciji, Belgiji ali na Holandskem. Izbral si je to pot, ker mu italijanske oblasti niso hotele izstaviti rednega potnega lista in je vedel, da je italijanska meja proti Avstriji še najmanj zastražena. Toda računali n s »priateljstvom« med Avstrijo in fašistično Italijo. S silo so ga gnali nazaj v Italijo, kjer so ga obsodili na večmesečno ječo, samo radi tega, ker si je upal iskati zunaj Italije kruha, ki ga ni mogel najti v fašistični Italiji.

Primer, ki se je odigral zadnje dni novembra tega leta, pa jasno priča, da je Avstrija v pravem pomenu besede postala italijanska kolonija in da niso ostali brez uspeha obiski raznih avstrijskih funkcionarjev v Rimu, kjer so proučili ustroj in

delovanje proslule fašistične OVRE, ki po metodah daleč prekaša rusko GPU, in da rodi obilen sad blagoslov, ki ga je podelil sam papež dunajskim policistom, ko so se po zatrti nacistični revoluciji, osebno prišli pokloniti sv. Očetu.

Dva mlada fanti iz Julijske Krajine (eden se piše Čufar in je doma nekje iz reške okolice, drugemu pa je ime Mahen in je bival baje v tržaški okolici) sta iz neznanega nam razloga zbežala preko meje v Avstrijo in srečno dospela v Salzburg. Italijanska OVRA, ki ima svoje konfidente tudi po vsej Avstriji, ju je izsledila in to javi italijanskemu konzulatu v Salzburgu. Konzul je takoj zahteval od avstrijskih oblasti, da ju aretirajo in da ju brez vsake preiskave, torej proti vsem mednarodno veljavnim določbam, izročijo Italijanskim oblastem. Avstrijske oblasti so resnično ugodile tej nezasišani italijanski zahtevi in so oba mladeniča nemudoma odpeljale z vlakom proti meji. Zaman so bili vsi pro-

testi aretircev. Ko sta spoznala, da होता izročena Italijanskim oblastim, sta aretiranca skušala izvršiti samomor s skokom skozi okno drvečega vlaka. Radi tega so ju avstrijski varnostni organi, ki so ju spremijali, zvezali. Toda aretiranca sta dalje divjala in sta z glavo razbila šipo vagon-skega okna. Policisti so jima nato trdno zvezali roke in noge, da se nista mogla ganiiti. Tako zvezana so ju izročili Italijanskim obmejnim varnostnim organom.

Protestiramo proti takemu krivičnemu in nečloveškemu postopanju avstrijskih oblasti, istih oblasti, ki so dajale in dajo potuho raznim praviim kriminalnim tipom, kateri so bili vpleteni celo v umor blagopokojnega kralja Aleksandra.

Obenem pa svarimo vse naše brate onstran meje, ki so prisiljeni, da iščejo rešitev iz bede in suženstva v begu preko meje, da se izognejo Italijansko-avstrijske meje, kajti Avstrija je danes, kakor kaže ta primer, v pravem pomenu besede Italijanska kolonija.

Grozan postupak fašističkog učitelja

Panički bijeg preplašene djece — Činjenica, koja pobija tvrdnje »San Marca«

Zadar, decembra. Ovih dana prilikom obuke u zadraskoj osnovnoj školi za vrijeme predavanja o talijanstvu Dalmacije, jedan od nastavnika te škole udario je Batušu Mirka, učenika III razr. štapom po glavi tako strahovito, da je ovaj dječak, sin jugoslovenskih državljana od strahovitog udara pao u nesvijest. Udarac je bio tako strašan, da je Batušu odmah oblija krv i da je dobio 15 cm dugu ranu, od oka do brade, od čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne htijuci da se više vrate u školu. Među jugoslovenskim državljanima u Zadru, radi ovakvog postupka talijanskog nastavnika protiv ovome djetetu, zavladao je čega mu je pomodrla sva glava. Ostali dječaci zaprepašteni ovim barbarskim postupkom nastavnika, videći da je mali Batuš u krvi i nesvijest, teško su se prestrašili, da su pobjegli iz škole svojim kućama, ne ht

REŠKI ŠKOF SANTIN V SLUŽBI FAŠIZMA

Izključene italijanske bogoslovce pošiljajo med naš narod

Trnovskega župnika Tabackyja so izgnali čez Brenner

Reka, 16. decembra 1934. (Agis). — Novi italijanski škofje so začeli povsem sistematično in povezano akcijo pod geslom: slovenski lezik mora v slovenskih kraljih iz cerkev! Letošnje leto bo gotovo nudilo največ dokazov za to trditev. Na Goriškem je pričel s delom Sirotti, sedaj ga nadljuje Margotti, a v reški škofiji je nosilec preganjanja škof Santin.

Podrobno nam je znan slučaj, ki je v zvezi z izgonom trnovskega župnika, ki je rodom Poljak in je v trnovski fari pastiroval nad pet let. Pred dnevi je bil pregnan čez mejo. Pripomogel mu je k temu kaplan Mocellina, ki je bil šele pred enim mesecem imenovan na to mesto, a neposredno je največ pripomogel sam škof Santin.

KAPLAN MOCELLIN IN Njegova PRETEKLOST.

Kaplan Mocellin je iz padovanske škofije in tu je tudi pričel z bogoslovnimi študijami. Iz padovanskega sementišča so ga kmalu izključili. Kasneje je bil sprejet v videmsko bogoslovje in tudi izključen. Zgleda, da je imel še dovolj vrlin za svoj poklic, kajti ponovno je bil sprejet in to v beneško bogoslovje.

POD POGOJEM DA GRE PO DOVRŠENIH BOGOSLOVNIH ŠTUDIJAH SLUŽBOVAT MED TUJERODCE V JULJSKO KRAJINO.

Sedeč po tem delstvu so duhovske oblasti spoznale, da je treba za raznarodovalno delo ljudi, ki nimajo poklica za pravo duhovsko službo. V Italiji je mnogo takih, saj same gospodarske prilike silijo mladino, v razne duhovske poklice, ker jim je tu zagotovljena vsa večja skleda polente, a če pridejo v našo kraljevo posebno nagrado in velika zavest, da so misionarji države in sluge duceja. Če bi tako hoteli odkrivati vse posamezne primere novih italijanskih kaplanov, ki so do sedaj prišli k nam, mislimo, da ne bi vrzli luči ravno v svetlo stran teh ljudi. Lažje nam je to posebno sedaj, ko pri nas tudi škofje sami v zgovornem oziru prav nič ne zaostajajo za svojimi predstojniki. To nam bo zopet najbolj osvetlilo primer, ki se je zgodil v reški škofiji.

REŠKI ŠKOF SANTIN — POKROVITELJ KAPLANA MOCELLINA.

Ko je Mocellin končal bogoslovne študije v Benetkah, so ga poslali v reško škofijo, kjer ga je sprejel z odprtimi rokami in z vsem svetlim navdušenjem škof Santin. Spoznal je gotovo takoj, da je dobil za svoje delo pravega človeka. Ni se motil. Preskrbel mu je vse potrebno, da je lahko pel v Drago Mošeniški novo mašo. Nije šel pet v svojo škofijo ali v svoj rojstni kraj, kot je to običaj. Po nekaj mesecih ga je s posebnim dekretom imenoval za kaplana in ga poslal v Trnovo.

Znano je kako strogo so določbe kanonskega prava zlede premeščanja duhovnikov iz ene škofije v drugo. Novemu škofu Santinu tudi gotovo ni bila neznana preteklost njegovega varovanca, ki bi ga morale brez dvoma kot božjega namestnika odvrniti od tega, da bi ga sprejel v svojo škofijo.

KAPLAN MOCELLI IZJAVLJA: »SLOVENCENISO NAROD«.

Župnik Tabacky je novega kaplana sprejel kot duhovnega sobrata z vso prilaznostjo kljub temu, da ga je v dnu dušila težka skrbi. Dajal mu je sprva vso oskrbo. Toda mladi kaplan je že takoj pričel izkoriščati položaj. Začel je prigovarjati in siliti župnika, da bi mesto slovenskega jezika uvedel v cerkvi latinskega in nato italijanskega. Ko je takoj naletel na odpor je pričel pozivati župnika na dolžnost, ki mu velevala, da mora postopati saj: »Slovenci sploh niso narod in se ne morejo potegovati za nikakve pravice. Ljudje bodo morali najprej opravljati vse molitve v liturgičnem jeziku — latinskem in v laškem«.

Župnik je spoznal še jasneje naklepe kaplana in namene duhovnih oblasti, ki so mu ga poslane. Vedel je, da dela kaplan po naročilu od zgoraj sedaj ne omenjamo še vseh drugih razlogov, vsled katerih ta ne bi smel kaplanovati v naših krajih. — Škof Santin ga je imenoval poleg vsega za rednega kaplana in ne kot se je to do sedaj dogajalo samo kot balilnega kaplana, ki so poslani le kot učitelji. Mocellin je s tem dobil pravico do pira in vseh drugih cerkvenih dajatev.

ŽUPNIK TABACKY IN KAPLAN MOCELLIN.

O tem, da je imenoval Santin kaplana za Trnovo ni prav nič obvestil tamkajšnega župnika Tabackyja, kot to zahteva kanonsko pravo in splošen običaj, kaj šele, da bi ga prej vprašal za mnenje, kar tudi zahteva kanonsko pravo. Pač pa so o nastavitvi Mocellina že skoro mesec prej vedeli na županstvu in fašistična organizacija. S tem je hotel škof izigrati trnovskega župnika, ki bi se, če bi bil pravočasno obveščen in vprašan za svet, gotovo protivil škofovi nameri.

Novi redni kaplan bi moral torej v trnovski župniji opravljati vse funkcije župnika, pri katerih bi bil v stalnih stikih z ljudmi. Toda jezik tega ljudstva mu je popolnoma neznan, še več — on slovenski jezik sovraži.

Spoznal je, da bo skušal kaplan še bolj izkoriščati položaj in njega oblatiti pred predstojniki in oblastmi. Odpovedal mu je gostoljubnost v svoji hiši. Kaplan se je takoj pritožil pri škofu Santinu, ki je poklical Tabackyja brzojavno takoj k sebi na odgovor. Župnik se mu je odzval in prišel šele čez teden dni. Ko ga je škof vprašal zakaj ni takoj prišel, mu je mirno odgovoril: »Jaz ne čutim napram Vam nič dolžnosti, kot jih Vi proti meni«. Vprašal ga je še, zakaj ni obdržal pri sebi kaplana Mocellina. Župnik mu je odgovoril, da predvsem to ni njegova dolžnost, drugič, da mu je poslal, kaplana, ne da bi ga prej kot župnika obvestil o tem, dočim so za to vedele politične oblasti že mesec pred prihodom. Končno je še rekel, da ne more razumeti, kako je to mogoče, da mu pošlje na tako odgovorno mesto tega mladeniča, ki mu prav nič ne more pomagati, zlasti ker ne zna jezika ljudstva in ima tako ozko obzorje, da se upa trditi, da Slovenci niso narod.

ŠKOF SANTIN POTRjuje: »SLOVENCENISO NAROD«.

Škof Santin je sprva zanikal, da bi politične oblasti že prej vedele o imenovanju kaplana, a končno je moral le na Tabackyjeve dokaze pristati, da so vedele oblasti že 14 dni pred prihodom. S tem je spravil župnik škofa na laž in ko je šel Santin pred župnikom Tabackyjem potrdil, da Slovenci res niso narod, je župnika ogorčilo. Ločil se je od svojega škofa, ne več kot od cerkvenega poslanca in predstojnika, ampak kot od osebe, v kateri je videl zagriženega sovražnika Slovencev in velikega služabnika fašizma.

VEDNO PREDRZNEJE POSTOPANJE MOCELLINA.

Ko je škof Santin poslal v Trnovo kaplana Mocellina, mu je dal vso oblast. Rekel mu je, da lahko dela vse kar hoče, ker bo itak prej šel iz Trnovskega župnika kot on.

Novi kaplan je postajal vsak dan bolj predrzen. Ob nedeljah je čakal na cesti otroke, ki so šli k maši v Trnovo kot običajno in jih s silo odpeljal v bistrsko cerkev, kjer so morali čakati na mašo z italijansko pridigo. Na praznik 8. decembra pa so že morali vsi šolski otroci priti v šolo in od tam so odšli skupno v bistrsko cerkev. Starši so se vsled tega postopanja pritožili župniku Tabackyju, ki jim je s prižnice odgovoril, da materam prepustijo svobodno odločitev, a kljub temu smatra da kakor on tudi kaplan ne more siliti niti otrok, niti ljudi v svojo cerkev.

Druga dne, t. j. v nedeljo 9. t. m., je italijanski kaplan pridigal in zabavljaj čez Slovence. To je prisotne zelo razburilo in v cerkvi je prišlo, kot smo slišali, do protestiranja, da se je moral kaplan skriti za oltar. Ni čuda, če se je to v resnici dogodilo, kajti ljudstvo je bilo radi njegovih predrznosti silno razburjeno. Tako je n. pr., ko ga je nekdo vprašal ali ga ne peče vest, ko podučuje v šoli verouk v italijanski, ko se zaveda da ga otroci ne razumejo odgovoril, da dela tako, ker mu je podestat tako ukazal!

ŽUPNIK TABACKY IZGNAN ČEZ BRENNER.

Po vseh teh dogodkih so prišli v ponedeljek v župnišče k Tabackyju reški policijski organi in ga aretirali. Odpeljali so ga z avtomobilom na policijsko upravo na Reko, kjer so ga zadrževali. Čez čas so ga pripeljali nazaj v Bistrico, kjer so mu dali četrte ure časa, da uredi svoje zadeve. Nato je moral iti v spremstvu policijskih agentov na vlak in dalje do Brennerja, kjer so ga poslali preko meje očitno zato, da bi se izognili Jugoslaviji. Omeniti moramo namreč, da je bil Tabacky kot nemški državljani poljske narodnosti, izgnan iz Nemčije. V vasi sami in okolici je vladalo vsled tega dogodka velikansko razburjenje in oblasti so vse močno zadržale.

Omeniti moramo, da je to tretji slučaj, ko je moral duhovnik zapustiti trnovsko župnijo na pritisk oblasti. Prvi slučaj se je zgodil z dekanom dr. Kržišnikom, ki pa je istega dne, ko je dobil dekret umrl, drugi pa je bil slučaj duhovnika Dolenca, ki je moral s policijskim spremstvom preko jugoslovanske meje.

Župnik Tabacky je šel z zavestjo, da je častno vršil svojo dolžnost in sedaj bo lahko govoril doma — o pravičnem Rimu.

V ITALIJANSKIH ZAPORIH OSUMJEN RADI ŠPIJONAŽE

SLUČAJ JOSIPA MEZETA, JUGOSLOVENSKEGA DRŽAVLJANA IZ LOGATCA

Dne 13. novembra ob 10 dopoldne je brezposelni trgovski potnik Josip Meze odšel od doma v Logatcu ter se napotil v Hrušico, da bi si ogledal neki gozd, ki je že na italijanskem ozemlju. Meze je imel pri sebi obmejno karto, katere je bila v redu in veljavna do 28. maja 1935. Pri Kalcih je prestopil državno mejo ter se italijanskim finančnim organom izkazal s svojo legitimacijo. Italijanski obmejni organi so izkaznico pregledali, jo Mezetu vrnili, obenem pa ga povabili v pisarno finančnega oddelka. Tu je moral Meze več ur čakati, ne da bi vedel zakaj.

Končno so ga povabili v avto, ki ga je popeljal — ne v Hrušico, ampak v Postojno na karabinijersko postajo. Tu so ga zadrževali, mu nato odvzeli obmejno izkaznico ter ga do drugega dne zaprli v zapore okr. sodišča.

DRUGI DAN NATO (14. NOVEMBRA) SO GA KOT POLITICNEGA ZLOČINCA ODVEDLI V TRZASKE ZAPORE V ULICI CORONEO.

Tu je čakal do 19. novembra. Tega dne je bil prepeljan na kvesturo. V sobi šefa tajne policije so mu odvzeli verige, v katere je bil uklenjen ter ga začeli zasliševati. Posadili so ga na pripravljen stol, kakor sede na sodišču obtoženci. Pri zaslišanju je bilo sedem civilnih gospodov. Spraševal ga je gospod, kateremu so drugi rekli »signor cavaliere«. Ta je imel v rokah za prst debel akt spisov, v katerih so bili že zapisani natančni podatki vse Mezetove rodovine. Sedaj je iz ovadbe Meze šele lahko zvedel, česa ga dolže.

OBDOLEZEN JE BIL, DA JE BIL 13. V. 1933 V TRBIZU, GORICI IN KORMINU, KJER SI JE OGLEDOTAL ITALIJANSKE UTRDBE.

Dolžili so ga torej špijonaže in zahtevali od njega, naj to prizna. Meze se je seveda po pravičnem čutil tako obdolžitvi, ker ga po vojski še nikdar ni bilo v tistih krajih. »Signor cavaliere« je zaradi takega odgovora bil nekavalirsko hud. Še hušji je bil neki drugi gospod izmed

Mons. G. Sirotti — komendantor

»Za Italijo in Dučeka...«

Trst, 15. decembra 1934. (Agis). — V prejšnji številki smo prinesli vest, da je Sirotti imenovan za komendantorja italijanske krone. Tržaško časopisje je ob tej priliki radostno objavilo krajše in daljše komentarje ter posebno poudarjalo njegove zasluge, ki jih je »nabral« v goriški nadškofiji, posebno na polju italijanizacije. Pripominjamo, da so te zasluge, kot smo že večkrat dokazali, v kričeem nasprotju z načeli katoliške cerkve in Vatikana, ki je s tem prikrito privolil v vse njegove akcije proti slovenskim vernikom in duhovnikom. Zato je dobil kolajno in priznanje. Dne 5. t. m. se je večja deputacija oblasti z županom na čelu podala v koprsko sementišče, kjer se je vršila v veliki dvorani »pomenljiva« ceremonija. Sirotti se je zahvalil in zagotovil, da bo tudi v naprej deloval za Italijo in dučeka.

PREDAJA ODLIKOVANJA SIROTTIJU Govor teroriste Almerigogne.

Trst, decembra. — 6. o. m. je na svečan način predano u Koprski odlikovanje »Commenda della Corona d'Italia« bivšem administratoru Goriške nadbiskupije zloglasnom Sirottiju. U velikoj sali sjemeništa objesio je Pietro Almerigogna sekretar fašija i poznati terorista, koji je razgonio naše ljude po selima i auctor poznatog napadaja na župnika u Šmarju, objesio o vrat Sirottiju odlikovanje. Prije toga je održao Sirottiju pozdravni govor prof. Mayer, koji je, između ostalog rekao:

»Naročiti zasluga ste stekli poslije rata, kada vam je bila povjerena uprava koparskog sjemeništa. Djelovali ste mudro i pametno, ali energično. A sveta Stolica — poznavajući vašu vrijednost — postavila vas je bila za upravitelja goričke nadbiskupije, što je za vas značilo žrtvu (?), ali tu tešku ulogu ste dovršili na potpuno zadovoljstvo Crkve i države«.

Almerigogna je rekao: »Ovo odlikovanje daju Kralj i Duče samo onima koji su zbilja »nešto učinili« (che hanno veramente fatto »qualche cosa«) za dobro domovine. Vi ste jedan od tih i mi smo vam zahvalni, jer se vi kao pravi Istranin, ponosni Talijan, znali da spojite svoju delikatnu misliju sa dužnošću dobrog građanina, odanog domovini i fašističkom režimu. A kada vas opet pozovu u službu crkve i domovine, vi ćete i opet raditi bez buke, ali svom dušom za dobro domovine.«

Štirje mladi študenti aretirani in odpeljani v koprške zapore

Reka, decembra 1934. (Agis). — V sredo dne 5. t. m. so v vlaku iz Reke v Trnovo aretirali štiri srednje šolce. Dva brata Rebec, Butinar in še neki drugi, katerega ime nam ni znano, vsi doma iz Trnovskega, so se domov peljali iz Reke, ker obiskujejo srednjo šolo. Med potjo so bili vsi štiri aretirani, odpeljani na Reko in od tam v Koper. Kolikor nam je znano, so obdolženi protidržavnega rovarjenja. Imenovani študenti so bili poleg drugih vedno posebno nadzorovani v vlaku, v šoli in tudi doma v

Trnovem. Javni organi so jih napadali zato, ker so v vlaku govorili slovensko. Pred kratkem je bil zaradi tega eden izmed aretirancev celo oklofutani. Iz vsega je razvidno, da se je aretacija že delj časa skrbno pripravljala od strani fašističnih činiteljev in so morda inscenirali to aretacijo samo zato, da bi svoje nepravilno postopanje opravičili pred javnostjo. Nenadna aretacija je zbudila med domačini, zlasti med reškimi dijaštvom razburjenje in ogorčenje.

ARETACIJA V KORTAH RADI ANONIMNEGA PISMA

Trst, decembra 1934. — (Agis). — Prve dni septembra so aretirali v Kortah pri Izoli 21 mladeničev. Zgodilo se je to kmalu potem, ko je prišel iz Kalabrije učitelj, ki je zabranil domačinom vsako zabavo. Ljudstvo je bilo vsled tega ježno. Od tistega dne so pričela prihajati na njega anonimna pisma, ki so bila tudi polna napadov proti fašizmu. Ko so tako aretirali te fante so jih držali nad dva meseca v zaporih kljub temu, da so primerjali pisavo

vseh in bi lahko takoj ugotovili, da ni nihče med njimi pisal anonimnih pisem.

Po dveh mesecih pa se je javilo oblastem neko dekle, ki je pisalo v zvezi s svojo tovariško dotična pisma. Ko so obe zaprli, so izpustili razen štirih vse fante. Ostale so obdržali še dalje v zaporih in o njihovi usodi ni do sedaj nič znanega. Dekle, ki je pisalo pisma, je v zaporih znorelo in so jo oddali v nočišnico.

MADŽARI ŽELE DOBITI NATRAG RIJEKU

ali se boje Mussolinija, pa umjesto Rijeke spominju u svojoj agitaciji Sušak

Beogradsko »Vreme« objavilo je sliku i opis neke madžarske dječje igre, koju je izumio neki budimpeštanski majstor Libner Sigmund. U toj se igri govori o »Osvajanju velike Madžarske«, te o posjeti stotine madžarskih gradova. Interesantno je, da se u opisu te stotine madžarskih gradova osim Zagreba, Plitvičkih jezera, Osijek, Slavonske Požege, Sombora, Zemuna, Pančeva itd. nalazi i — Sušak. Prema tome bio bi i Sušak ništa manje nego madžarski grad. I ovo ima da nam služi kao jedan dokaz više o uravnoteženosti »viteške nacije« čije aspiracije idu čak do — Sušaka. Sušak dolazi u obzir valjda umjesto Rijeke... Madžari nemaju odvažnosti, da spomenu taj »svoj« grad, koji drži Mussolini, njihov veliki prijatelj, pa umjesto toga spominju Sušak.

ZAŠTO Mobiloil -

SAMO Mobiloil....?

JER

I Vi to znate!

ZATO Mobiloil —

SAMO Mobiloil....!

Mobiloil najbolje štiti sve dijelove motora, koji se taru — ušteda na popravcima!
Mobiloil najbolje brtvi izmedju stapa i zidova cilindera — ušteda na gorivu!
Mobiloil ima najveću kemijsku stabilnost — najdulje izdržava!
Mobiloil je dakle ne samo najbolje nego i najjeftinije autouhlje!
Možda iz vlastitog iskustva, možda ste to čuli od drugih. Mala razlika u nešto višoj nabavnoj cijeni, stotruko Vam se isplaćuje nedostizivom kvaliteto!

72 letni Plešnar Ivan se je vrnil teško bolan iz zaporov IN KAŽE ZNAKE BLAZNOSTI

Gorica, 14 decembra 1934. (Agis). V zadnji številki »Istre« smo poročali, da so aretirali ženo Rudolfa Karla iz Lomov. Medtem pa je prišla vest, da so jo po kratkem zaslišanju izpustili. — Konec meseca novembra je bil skupno z bratom Toučić izpuščen iz zaporov Plešnar Ivan, star 72 let, doma iz Lomov, potem ko je predsedal delj časa v zaporn. Ječa mu je pustila zaradi njegove visoke starosti nevarne posledice. Njegovo zdravje je bilo zelo kritično, a se je še poslabšalo. Moč leži že ves čas v postelji z visoko mrzlico in kaže vse znake blaznosti. Bati se je, da ne bo več ozdravil. Ker se njegovo že itak nevarno stanje vsak dan slabša, ljudstvo je Plešnerjeva bolezen silno razbu-

rila, ker se boji, da se ne bodo vrnil tudi tisti, ki so še sedaj zaprti, uničeni in bolani. Po tem primeru lahko sklepamo, da tudi z ostalimi črnovrškimi aretiranci nečloveško postopajo in je zato ljudska bojazen upravičena.

PROSLULI D'OTTONE NI VEČ POLITIČNI TAJNIK

Gorica, decembra 1934. (Agis). — V zvezi s poneverbani, ki jih je izvršila poštana upraviteljica na Dobrovem, je bil odstavljen kot fašistični politični tajnik znani D' Ottone, zdravnik v Kojškem. O tem zdravniku smo poročali ob priliki tragične smrti kralja Aleksandra.

NA RIJECI UZ MRTVI KANAL

GRADI SE ZID VISOK 3 METRA

Sušak, decembra 1934 (sag). Ovih su dana na Rijeci uz Mrtvi kanal započeli kopati temelje za zid, koji se ima podići u visini od 3 metra. Na vrhu zida bit će postavljena i bodljikava žica. U koju svrhu se to gradi, točno se ne zna. Ima raznih tumačenja. Jedni kažu, zato, da se sa sušačke strane ne bi vidjela njihova miserija, drugi opet, da se ljudi s jedne i s druge strane ne gledaju, treći govore, da je to radi šverca, četvrti, da su to tražili pogranični milicijoneri, da mogu bezbrižnije šetati, dok vrše službu, peti, radi toga jer ovi (milicijoneri) ne mogu da gledaju naše graničare, jer da ih se boje, šesti, da ne bi Rijecani i razni fašistički ekskurzisti vidjeli blagostanje i promet na sušačkoj strani i t. d. Izgleda, da je sve to istinito i da zid grade iz svih tih navedenih razloga.

Na kraju moramo svakako zabilježiti slijedeći slučaj: Jedan stari »Fiuman« iz Gomile, prolazeći uz Mrtvi kanal, gdje se vrše predradnje za podizanje zida stane, glasno uzdahne i reče tako da su ga svi, koji su bili u blizini mogli čuti: »O mrtvi alzeve!« (»Ustanite mrtvi!«).

Mrtvi Kanal je tvorevina novijeg doba. To je zapravo nekadanje korito riječice Riječine, koja izvire ispod Obruča i koja je kod Orehovice izdubila dvadeset metara visoke kanjone. Riječina je mala ali brza. Njeno ušće je nekad bilo ispod samog trsatskog grada, gdje je činila u neku ruku mali zaliv u svom koritu, u koji su pristajali jedrenjaci. Na podnožju trsatskog brda, na teritoriji današnjeg Sušaka, bila je najprije skela za prevoz na Rijeku, a kasnije most. Tu je bila uvijek neka mala granica izmedju Sušaka i Rijeke. Kasnije, kad se Rijeka počela razvijati u grad i u važnu luku, počelo se sa zasipavanjem mora. Tim zasipavanjem stvorio se potreban prostor u ravnicu i na moru i danas najveći dio Rijeke sa lukom počiva na zasutom moru; a isto tako i Sušak, luka i željeznička stanica su na zasutom moru.

Kad se vršilo zasipavanje vodilo se računa o regulaciji Riječine, koja je u jesen i zimu često opasna zbog velike količine vode, dok kao brzica nanosi kamenje i pijesak i stalno zasipa korito, a prema tome i mijenja. Tome se htjelo doskočiti i stvorila su se dva rukava Riječine: jedan je glavni, kojim ide od pograničnog mosta uz Masarykovo šetaliste pa do Brajdice; drugi dio je Mrtvi Kanal, koji nije direktno spojen sa Riječinom, nego odvodnim kanalom pod zemljom.

Prilikom razgraničenja izmedju Jugoslavije i Italije uzet je Mrtvi Kanal kao granična linija, gotovo do svoga konca, odnosno do prvog pokretnog mosta. Kanal je dug oko 600 metara, širok

najviše 8 metara, i on je služio, i služi većinom, kao pristanište za jedrenjake. Tu su dolazili piljari sa svojim barkama, pristajali na našoj strani uz obalu Delte, a na talijanskoj na jednoj od vrlo prometnih ulica, Fiumari. Sad, kad bude podignut zid, jedrenjaci neće moći pristajati na riječkoj strani, odnosno neće biti mjesta, ni za ukrcaj i iskrcaj robe ni za trgovinu.

Preko Mrtvog Kanala mogli su Sušacani sa Delte lijepo posmatrati šta se zbiva na riječkoj strani, u ulici Fiumara i na trgu Skarpa, kao što su mogli i Rijecani sa spomenutih mjesta gledati šta se radi na našoj strani. Često se događalo, da su se na tom mjestu dovijali ljudi i preko Kanala jedan drugom javljali šta žele, a nekad se je dogodio, da u taj Kanal skoči po koji na riječkoj strani i bez putnice preplivao na našu teritoriju. Ovog preplivavanja Italija se najviše boji, zato i podiže ovaj zid, a s druge strane ovaj zid ima stratezijsku važnost, koja je u sklopu cijelog njezinog utvrđenja granice.

Za vsako
roko'
primerno
pero'
pri

IZ DRUŠTVA »ISTRA« U ZAGREBU

ODGODJEN ČLANSKI SASTANAK.

Članski sastanak, koji je bio sazvan za 23 o. mj. radi dogovora za organizaciju prosvjetnih tečajeva, odgađja se radi toga što je toga dana članski sastanak Sokola III.

ČAJANKA OMLADINSKE SEKCIJE.

Na Štefanje u 4 sata po podne održat će Omladinska sekcija društva »Istra« čajanku s plesom na koju su pozivlju članovi i prijatelji.

Divje postopanje z našim človekom

DOGODEK V ČADRGU

Bohinjska Bistrica 7 decembra 1934. (Agis). — V sredo 5. t. m. sta prišla v Čadrg, malo vas v tolminskih hribih, dva karabinerja. Pri Rutarjevih sta naredila hišno preiskavo. Nato sta namignila Jakobu Rutarju staremu 34 let, po poklicu mlekarju, da naj stopi pred hišo, ker morata z njim nekaj važnega govoriti. Rutar jima je sledil, a od tu je moral z njima v Tolmin. Med potjo, ko je šel s karabinerjema po strmi stezi navzdol, sta ga pretepala. Ko je mlajši brat Matija opazil, da sta karabinerja odpeljala Jakoba, je šel za njimi. Naši ljudje so že navajeni na metode karabinerjev, ki pod pretvezo zaslišanja, informacij, razgovora itd. odpeljejo človeka in potem ga ni več nazaj. Bila je že noč, ko je Rutar Matija po bližnjicah prišel do jame, ki je poleg mostu nad Tolminko. Tu je slišal kako karabinerja psujeta in pretepata

brata. Ko so prišli mimo, je zakričal bratu, nakar sta oba bežala proti meji. Karabinerja sta streljala za njima, a brata Rutarja sta po več urni naporni hoji vsa izmučena pribežala čez mejo. Jakob Rutar je bil ves pobit in je imel na glavi znake puškega kopita.

NAŠI LJUDI BREZ SOLI

Trst, dec. 1934. (Agis). — Naslov bo s prva začudil vsakega bralca. Ležko je namreč verjeti, da bi v deželi, ki je od vseh strani obdana od slane vode, in ki ima mnogo soli, danes manjkalo soli. Vendar je to gola resnica, kajti država je zvišala cenno soli, ki je državni monopol na 350 lire, kar znaša v naši valuti približno 13 Din in pomeni pri nas v Julijski Krajini 1 kg kruha. Država je hotela s tem novim bremenom pridobiti nov vir dohodkov, kar pa bo menda imelo baš nasproten uspeh, ker si ljudje soli enostavno ne morejo več kupiti.

Osobito zimi

brzo se očituju posledice upotrebe nepravilnog ulja: teže startanje i mijenjanje brzina, veći utrošak snage na evladavanje otpora,

dakle

prerano istrošenje stapnih karika, baterije, te zubaca prigona i diferencijala razredjenje ulja i veći utrošak benzina!

ISPRAVNO

zimsko ulje za motor, prigona, diferencijal i postolje odabrano po Mobiloil Kazalu preporuka štiti i Vaš džep.

Zato, samo

Mobiloil

MILIČNIKI HOČEJO Z PRETEPOM IZSILITI PRIZNANJE

Postojna, dec. 1934. (Agis). Pred časom so v Novem svetu aretirali miličniki delavca Ivana Cigaleta, starega 27 let, si na tamkašnjega posestnika. Aretirali so ga pod sumnjo, da je tihotapil konje čez mejo. Ker je zanikal in ni hotel priznati, kar so ga dolžili popolnoma neutemeljeno, so ga pričeli pretepati, da bi s tem izsilili priznanje. Tako so ga v dveh urah pretepli

štirikrat do nezvesti s palicami, žilovkami, a kadar je padel na tla še s čevlji. Po telesu je dobil več nevarnih notranjih poškodb, zlasti pa so mu ranili mišičevje na eni roki, ki je ne more več premikati. Mladenč je radi tega za vsako težje delo popolnoma nezmožen. Povdariti moramo, da je bil pri vsem popolnoma nedolžen.

TRGOVEC MANFREDA IZ SVETE LUCIJE — ARETIRAN

Gorica, dec. 1934. (Agis). — V Sv. Luciji so aretirali in zaprli znanega trgovca in posestnika Manfreda. Imenovani trgovec je bil povabljen na nek fašističen banket, ki so se ga morali udeležiti vsi veljaki kraja in okolice. Ker je bil nujno zadržan, je prišel na banket nekoliko bolj

pozno. Tu je prišlo do prerekanja. Kmalu nato so napovedali Manfreda aretacijo, ga odpeljali najprej u Tolmin in nato v gorisške zapore ter ga obdoližili, da je na banketu razžalil Mussolinija. Druge podrobnosti in usoda obdolženca nam ni znana.

Mussolini skračuje vojni rok da bi se militarizacija talijanske nacije sprovela što bolje i što potpunije

Sve do sadašnjeg vremena iz finansijskih razloga pozivana klasa nije bila u potpunosti upućena u vojne vježbe. Sada će pak svaki Talijan dobiti minimum vojne spreme, i ona amorfnu masu nevojnika, koja je uvijek u paničnom strahu za vrijeme mobilizacije potpuno će nestati. Najzad će i rezervni vojnici biti mnogo brže mobilisani zbog višeg stepena vojničkog obrazovanja.

Kao što se vidi, ovaj izvještaj na prvom mjestu predviđa skraćenje vojnog roka. On priznaje da da stvarno, zahvaljujući institucijama koje je stvorio fašizam i duh novog režima, neće biti potrebno držati pod zastavom vojnike tako dugo kao što je to do sada bio slučaj. U principu vojni rok je u Italiji, sa malim izuzetkom, 18 mjeseci. Sada se misli da je za poučavanje samoga vojnika dovoljno šest mjeseci, a ostalih šest mjeseci za poučavanje jedinica, t. j. njihovo manevrisanje, tako da će ukupna služba biti godinu dana.

Izgleda da će italijanska vojna organizacija početi ovim putem. Tako će već uskoro biti pokušano ovo smanjenje vojnog roka. Stvarno već je doneto rješenje da se za regrute 1914 godine, koji sačinjavaju kontingente brzih jedinica, t. j. konjicu, bersaljere, laku artiljeriju, lake tankove, određeni vojni rok od 12 mjeseci. U isto vreme pokušana je i mobilizacija regruta u oblaštir rimskoj i napuljskoj. Na taj način želi se da cijela klasa služi pod jednom zastavom. Rezultat koji se na taj način želi postići jeste da se odjednom pouči mnogo veći broj ljudi nego ranije.

Pod naslovom »Naoružani narod« pariski list »Temps« donosi slijedeći članak od svog rimskog dopisnika:

»Vojnički problem je u Italiji postao socijalni problem. On svakoga dana sve više izlazi iz tehničkog domena da bi postao potpuno nacionalni problem. Takav se utisak dobija kada se pročita izvještaj generala Ferrarija senatu, gdje se iznosi novo vojno organizovanje naroda, koje je septembra mjeseca predložio g. Mussolini.

Nije potrebno držati pod oružjem dugo one mlade ljude koji su još od svoga djetinjstva spremni fizički i moralno. Poslije toga, i broj manevara bit će kudikamo više smanjen, zbog toga što će se posvetiti velika pažnja vojnim vježbama poslije svršenog vojnog roka.

Teška finansijska kriza Italije

Najstrože mjere protiv naglog bijega zlata iz Italije

Trst, decembra. Zlato bježi iz Italije. Taj proces razvija se tempom, koji mora da izazivlje zaprepaštenje u vodstvu fašističke države. Zlatna podloga talijanske lire snizila se je ispod 6 milijardi lira, — na 5840 milijuna lira — a bijeg zlata u sve je većem porastu i zbog sve veće pasivnosti talijanske platne bilance. Prema najnovijem iskazu u razdoblju od 20 do 30 novembra (onaj od 1 do 10 decembra još nije objavljen) zlatne rezerve »Banca d'Italia« pale su za daljnjih 110 milijuna. U isto vrijeme je i rezerva u stranim devizama pala od 27.3 na 26.1 milijuna lira. S druge strane se je visina banknota u opticaju popela na 13 milijardi i 161 milijun lira, to znači za 249 milijuna lira u deset dana. Od 1928 do sada talijanska zlatna rezerva pala je sa 12 milijardi na manje od 6 milijardi.

Početkom ove godine zlatna rezerva Italije iznosila je 7.091 milijuna lira. Ako sada iznosi oko 5 milijardi 840 milijuna to znači, da je u ovih 11 mjeseci talijanska zlatna rezerva pala za 1 milijardu 251 milijun. Taj gubitak zbrojen s porastom banknota u opticaju dovodi do toga, da je sada zlatno pokriće lire minimalno, sniženo do četrdesetpostotne zakonske kvote.

Zabrinut za finansijske Italije Mussolini se je odlučio na mjere potpunog koncentriranja deviznog prometa kod Instituta za plaćanje inostranstvu. Talijanska valuta je u posljednje vrijeme najozbiljnije ugrožena. Od 1927 dalje — otkako je provedena historijska stabilizacija lire — talijanske finansijske nisu proživljavale delikatnije momente. I sam »Giornale d'Italia« 8 o. m. priznaje to kad kaže, da su najnovije vladine mjere poduzete zato, da bi se zaštitila talijanska valuta i državne finansijske od unutarnje i međunarodne špekulacije, koja je u novije vrijeme poduzela oštar napad na Italiju... Talijanska vlada — kaže »Giornale d'Italia« — poduzet će sve da ti talijanski i strani špekulanti budu suzbijeni u akciji, da se ne bi ekonomska i finansijska budućnost Italije izvirgavala novim iskušenjima...

U krajnjem momentu, kad je na stranim burzama lira počela da se ozbiljno ljulja sastao se talijanski ministarski savjet.

Dne 8 o. m. talijanski ministarski savjet, sazvan na hitnu sjednicu, donio je dvije važne naredbe, koje se odnose na devizno gospodarstvo. U prvoj se naredbi kaže, da sve banke, bankari, društva i pravna lica svih vrsti talijanske narodnosti i sa sjedištem u Italiji, moraju da odupe »Nacionalnom Institutu za platežni promet« sve svoje kredite u inostranstvu te da ih na zahtjev moraju prodati ili prenijeti i to likvidne kredite po dnevnom tečaju, a ne likvidne po odredbama, koje će biti detaljno donesene. Svi talijanski državljani obavezani su, da prijave sve svoje tražbine u inostranstvu, a isto tako i talijanske papire, koji su bili izdani u inostranstvu, a njihovo su vlasništvo, pa i u slučaju da su samo deponovani u inostranstvu. Sve se to mora izvršiti u roku od deset dana. Osim toga ministar finansijske objavio je i drugi dekret kojim određuje da su svi izvoznici dužni da cediraju Institutu za plaćanje u inostranstvu sve devize i kredite kao i sva druga platežna sredstva kojim se mogu da vrše plaćanja za robu izvezenu iz Italije u inostranstvo. Ova plaćanja će otsada da vrši Institut za plaćanje u inostranstvu preko Talijanske banke. Ujedno se uvode specijalne kompenzacije takse za robu koja se uvozi u Italiju iz onih zemalja koje za slične talijanske proizvode ne daju ekvivalentne olakšice. Određuje se također da se postupak pri pregledanju knjiga kod trgovačkih i industrijskih preduzeća kao i kod svih banaka poostri i da se naročito pripazi na plaćanja koja se vrše u inostranstvu. Oni koji se ogreše o ova naređenja oglasit će se za krijumčare i kaznit će se novčanim kaznama, a osim toga mogu da budu kažnjeni i zatvorom. Protiv njih će se primijeniti također i član 3 dekreta od 29 septembra 1931 godine kojim se određuje postupak za internaciju i konfiniranje lica koja bilo na koji način oštećuju političke, privredne i finansijske interese nacije.

Ove su mjere izazvale veliko zaprepaštenje u svim talijanskim trgovačkim krugovima, jer će sada nastati još teže prilike u vanjskoj trgovini Italije i slom je neminovan. Strana štampa ne gleda također optimistički na te Mussolinijeve mjere i proriče slom lire u najskorije vrijeme.

BIJEDA U ITALIJI

Pariška »Giustizia e Libertà« od 9 o. m. donosi jedan dopis iz Bologne u kojem se iznaša velika bijeda koja vlada u tom gradu. U tom dopisu se kaže:

»Besposlenost i bijeda su u stalnom porastu. Pučanstvo, koje je najviše pogodjeno ekonomskim nedaćama, čeka po više sati pred vratima samostana fratara Sv. Josipa na dijenje hrane. Isto se događa i ispred kasarna. Vojna komanda je odredila da se kuha više juhe kako bi bilo i za one gladne koji čekaju ispred vratiju. Među tim gladnima opazuju se i mnoge osobe pristojno odjevene, koje su sigurno

do sada upoznale bolji život. Iz njihovih se lica čita stid radi takova života na koji ih naganja bijeda.

U ulici Dogali je također jedna kuhinja za siromahe, ali pred tom kuhinjom ima malo lica, jer se tu hrana plaća i to juha po 20 centezima.

Nadalje se iznaša u tom dopisu, kako je fašistički sekretar naredio da fašisti daju pripomoći za siromahe, ali se slabo odazivlju, jer u bolonjskom fašizmu postoji oštra borba između vjernih fašista i pristaša konfiniranog Arpinatija.

Čozotski ribari navalili na zatvore u koje je odveden jedan njihov drug

Interesantan proces pred Tribunalom u Veneciji zbog bitke ribara sa milicijom

Trst, decembra 1934. — Lanjske godine u junu došlo je bilo do značajne pobune čozotskih ribara, o kojoj se je mnogo govorilo po čitavoj Italiji, jer je to znak, kako je fašizam omražen u narodu i kako je raspoloženje u narodu napeto. Sad je pred nekoliko dana ta epizoda imala svoj završetak pred tribunalom u Veneciji. Vodjama pobune sudjeno je i osuđeni su na više godina zatvora. Povodom toga procesa nije se mogla zatajiti čitava ta stvar i padovanski list »Corriere Padano« od 22 novembra donio je izveštaj o procesu, u kojem je govorio, da su se ribari pobu-

nili zato, jer je jedan njihov drug, Luigi Oselladore, bio uhapšen, jer se protivio policijskim organima. Njegovi su drugovi pokušali da ga na miran način izvuku iz zatvora, ali kad su bili odbijeni odlučili su se na juriš na zatvore. Tim povodom bio je ubijen i jedan čuvar zatvora Vianello Romeo. Došla je četa milicije, ali i protiv nje su se pobunjenici digli. Teškom je mukom uspjelo suzbiti pobunjenike. To sve piše »Corriere Padano«. Vodje su osuđeni, a od njih je najviše dobio Gianni Archimede, i to sedam godina i tri mjeseca.

ITALIJA, HRVATI I MADŽARI

JEDAN LETAK IZ VREMENA RATA

Poznato je, kako se Italija zalaže za Madžarsku i što s njom zajedno čini, da bi Hrvatska opet došla pod krunu Sv. Stjepana. Interesantan je baš zbog toga letak, koji nam je poslao jedan pretplatnik. Poslije bitke kod Pilave talijanski su avijoni bacali među austrijsku vojsku letak ove sadržine (Joslavno):

»HRVATSKI VOJNICI!

Vaši časnici lažu, kad vam pričaju, da Talijanci zlostavljaju ratne zarobljenike. Sa uskokima i ratnim zarobljenicima postupamo mi kao da su baš naši vojnici.

HRVATSKI VOJNICI!

Avstrija Vas goni na pokolj, a to samo zato da Vaše domove dade MAGJARIMA

U ROBSTVO. Ne ratujte više protiv vašoj hasni. Skinite oružje, ter predajte k nama Talijani će vas primiti kao rođenu braću.

Još jedan dokument talijanske dosljednosti, »ravne linije« i — iskrenosti. Poučno za nas i za — Madžare...

TIHOTAPCI TOBAKA

Pred goriškim sudišćem so bili obsojeni zaradi tihotapstva tobaka dvajsetletni Filip Rupnik iz Srednje Kanomlje na 1 mesec zatvora, 350 lir denarne kazne in 1 leto nadzorstva, dvaindvajsetletni Josip Rupnik tu di iz Srednje Kanomlje na 700 lir denarne kazni ter sedemintridesetletni Ivan Mrak iz Sentviške gore na 700 lir denarne kazni.

Za jake zime, tople potstavljene lagane.

Svi nose naše tople, udobne i jeftine »Pomodarke«

89.-

Očuvajte Vaše zdravlje.

89.-

Rato

MARŠAL BALBO VODJA OPOZICIJE PROTIV MUSSOLINIJA

Američka štampa o teškoj političkoj i ekonomskoj situaciji u Italiji

O teškoj političkoj i ekonomskoj situaciji u Italiji piše ugledan američki list »New-York Post«, koji objavljuje izvještaj svoga naročito dopisnika D. Stila. U vezi s tim uglavnom kaže:

Posljednjih dana razgovarao sam sa mnogim ličnostima koje su pobjegle iz Italije u Francusku i koje namjeravaju da stupe u dodir u Parizu sa Središnjim odborom talijanskog protifašističkog pokreta. Ekonomska situacija u Italiji je očajna; trgovinski promet sve više opada, a broj nezaposlenih svakim danom postaje sve veći. Industrijalci i finansijski u fašističkoj Italiji otvoreno negoduju protiv Mussolinijeve ekonomske politike i traže reviziju finansijskog sistema. Oni u stvari predstavljaju pravu opoziciju protiv Mussolinijevih planova.

Vodja ove opozicije jeste maršal Italo Balbo, bivši ministar vazduhoplovstva, koga je Mussolini u stvari poslao u Libiju u izbjeglištvo, poslije sjajnog leta preko Atlantskog Oceana. Bojeći se Balbove popularnosti, koja je sve više rasla u zemlji, Mussolini je u svoje riješio da odstrani svog saradnika i da tako izbjegne opasnost sprovođenja akcije protiv njega u samoj

zemlji. Balbo, međutim, nije ostao skrštenih ruku! On se sada pojavljuje kao ozbiljan protivnik gospodina Mussolinija. Jedan od glavnih podviga bivšeg ministra vazduhoplovstva bio je predlog da se sprovede jak utjecaj Italije u Africi na ekonomskom polju. Balbov plan sastoji se u tome, da prvenstveno osvoji tržišta u Abesiniji. Ovi napori Balboa ne gode današnjem diktatoru Italije, jer je on u posljednje vrijeme pretrpio veliki broj diplomatskih poraza: na Balkanu uticaj Italije je znatno potisnut; U Majoj Aziji, Turska suzbija akciju Italije; a na Bliskom Istoku, Japan ozbiljno konkuriše talijanskom ekonomskom nadiranj.

Iako se talijanska državna blagajna nalazi u očajnom stanju, talijanska vlada je finansirala ekonomsku ekspediciju u Abesiniji. Pod ovakvom teškom finansijskom situacijom, Italija će vjerovatno pokušati da zaključi zajam u Francuskoj kako bi mogla da i dalje zadrži zlatno važenje lire. Pošto Mussolini ne namjerava da se odrekne svojih pretenzija na pomorski paritet na Sredozemnom moru, ne izgleda da će Italija uspjati da zaključi zajam u Francuskoj.

Zadnje slovensko društvo se je „prostovoljno“ raz šlo

Slovensko čebelarsko društvo v Gorici — naše zadnje društvo

Gorica, 15 decembra 1934. (Agis). —Pretekli mesec so na obćnem zboru slovenskega čebelarskega društva v Gorici člani sklenili prostovoljni razid. To društvo je bilo zadnje v slovenskih krajih sploh in je štelu okoli 300 članov. Po agilnosti je bilo med prvimi. V zadnjih letih je nastal v delovanju društva popoln zastoj, kjub temu, da se med v

Italiji prodaja še kolikor toliko po ugodnih cenah. Članstvo se ni več odzivalo vabilom za razne sestanke in obćne zборе, tako je bilo n. pr. na onem prejšnjih obćnih zborov prisotnih okoli pet članov. Glavni vzrok temu položaju je bil pač strah pred političkim zasledovanjem.

INSTITUT ZA PROUČAVANJE JADRANA

sastao se je u Veneciji pod pretsjedanjem velikoga admirala Thaona di Revela

Vrlo značajan rad toga instituta — Imperijalistički ciljevi te nauke — Pitanje jezika i arhitekture u Dalmaciji

Trst, decembra 1934. Ovdašnji il »Političke uspomene« na Arbaniju. To su neke točke zaključaka sjednice tog interesantnog Instituta, kojemu pretsjeda prvi admiral Italije i kojemu je svrha tako jasna. Kad to čitamo sa zabrinutošću pomišljamo na to, da mi za našu obranu nemamo ni izdaleka slične sprema. I ma da vjerujemo i bez toga u pravdu držimo ipak, da su takvi instituti potrebni i nama i da bi ih Jugoslavija morala osnovati.

»PORTA ORIENTALE«

Članak o iredentizmu Istre

Zadnji broj imperijalističke revije »La Porta Orientale« posvećen je čitav našim krajevima. Na uvodnom mjestu donosi članak prof. Cossar. Tu se opisuje borba Istrana (Talijana) protiv Austrije i njihov iredentizam.

Giulio Piazza piše o Zadranima Antoniju Papadopulu, a Remigio Marini piše o umjetničkoj talijanskoj tradiciji u Zadru. Pasini pretrisa Torrespinovu pjesmu Rismondu »Assunto di Dalmazia«. Na koncu su razne recenzije knjiga, koje pišu o našim krajevima.

Trst, decembra 1934. Ovdašnji il »Političke uspomene« na Arbaniju. To su neke točke zaključaka sjednice tog interesantnog Instituta, kojemu pretsjeda prvi admiral Italije i kojemu je svrha tako jasna. Kad to čitamo sa zabrinutošću pomišljamo na to, da mi za našu obranu nemamo ni izdaleka slične sprema. I ma da vjerujemo i bez toga u pravdu držimo ipak, da su takvi instituti potrebni i nama i da bi ih Jugoslavija morala osnovati.

»PORTA ORIENTALE«

Članak o iredentizmu Istre

Zadnji broj imperijalističke revije »La Porta Orientale« posvećen je čitav našim krajevima. Na uvodnom mjestu donosi članak prof. Cossar. Tu se opisuje borba Istrana (Talijana) protiv Austrije i njihov iredentizam.

Giulio Piazza piše o Zadranima Antoniju Papadopulu, a Remigio Marini piše o umjetničkoj talijanskoj tradiciji u Zadru. Pasini pretrisa Torrespinovu pjesmu Rismondu »Assunto di Dalmazia«. Na koncu su razne recenzije knjiga, koje pišu o našim krajevima.

Vesele Božične Praznike

in Srečno Novo Leto

želi tvrdka A. Sfiligoj

Ljubljana, Sv. Petra cesta št. 2

Čistite i spremajte stan sa sredstvima od FORGAČA, Masarykova 18

A. R.: DODEKANEZ, JUŽNI TIROL I JUL. KRAJINA

Kako fašizam postupa sa svojim manjinama

Nijemci Južnog Tirola i Grci sa Dodekaneza su narodne manjine pod Italijom, jednako kao i Slaveni Julijske Krajine, pa je zato opravdano ako se o njima kod nas piše, i to tako kao što sami rado vidimo da se na pr. na stranicama »Der Südtiroler« nalaze vijesti i informacije koje govore o našoj manjini.

Prije tri godine, ako se ne varamo, u kalendaru Patera Innenkoflera »Andreas Hofer« mogli smo naći detaljan prikaz u kojem je bio iznešen položaj u Julijskoj Krajini.

Ove godine, kao za uzvrat, nalazimo u »Jadranskom kalendaru« zajedno uz članak pretstavnik dodekaneških Grka, prikaz južnotirolskog Nijemca Ernesta Mumeltera u kojemu iznosi samo jednu stranicu, pitanje školstva i obuke, iz života njemačke manjine pod Italijom, par napomena o jednom pitanju odakle se vidi sav nezavidan položaj Južnog Tirola.

Oba članka, od Kostas Nikolaidisa o Dodekanezu i Ernesta Mumeltera: Borba Južnog Tirola za materinji jezik, objelodanjena u našem emigrantskom kalendaru, predstavljaju u neku ruku

solidarnost triju narodnih manjina pod Italijom, povezanih sličnom sudbinom.

Položaj naše manjine, koja je brojem svog stanovništva skoro tri puta tolika kao Južni Tirol, a pet puta i više brojnija od dodekaneških Grka — svakako je najteži.

Dolaskom fašizma na vlast pogoršao se položaj u Julijskoj Krajini. Sličan postupak, koji se primjenjivao u Julijskoj Krajini, provodio se i u Južnom Tirolu, samo što je silovit i bezobzirni nalet fašizma na dobra i tekovine manjina u granicama Italije i sigurnost pripadnika manjina, prošao u Južnom Tirolu ako i ne bez manjeg otpora, a ono sa manje potresa i brutalnosti nego u Julij. Krajini gdje je, da samo to spomenemo, došlo do streljanja u ledja.

Dodekaneški Grci snose također teško nametnuti im fašistički laram. Kostas Nikolaidis na nekoliko mjesta ovako prikazuje općeniti njihov položaj.

— Istim metodama, kojima se služi fašizam u Julijskoj Krajini i Južnom Tirolu, tim istim metodama se služi i na Dodekanezu. Po principu fašističke ideologije o suverenosti nacije, nastoje da Dodekanez italijaniziraju.

— U tu svrhu su učinili sve grčke škole. Nastoje se svim sredstvima grčko stanovništvo asimilirati. Ali budući da na Dodekanezu nije 1912 bilo nijednog Talijana, pa jer bi italijanizacija predugo potrajala, fašizam upotrebljava i druge metode...

— Svim sredstvima se sili narod na emigraciju. Pri dolasku Talijana brojio je Dodekanez 144.000 stanovnika, a sada ima samo 100.000...

— Fašizam je pokušao da kolonizira Talijane na otoke. Budući da je Rodos najbogatiji otok, to je kolonizacija tu započela...

— Samouprave nema, već guverner bira načelnike općina...

— Raznim sredstvima uništava fašizam domaću industriju i obrt...

— Na Dodekanezu je primijenjen zakon o pošumljivanju. Tim zakonom gubi stanovništvo malo malo svoje posjede.

Nikolaidis ima pravo kad veli da je stanje kao u Julijskoj Krajini.

— U socijalnom pogledu, stanje je isto kao i za vrijeme Turaka...

Ono malo zemlje, koje je oduzeto veleposjednicima, predato je raznim talijanskim društvima, koja na kapitalističkoj osnovi iskorištavaju i koloniziraju Talijane.

Slijedeća slika kao da je snimljena, recimo, negdje na Liburniji.

— Jedina »pozitivna« strana fašističke vladavine bila bi u tome, što se podižu hoteli, asfaltiraju ceste, zasadiju parkovi itd. u svrhu da se privuče turisti. Ali od toga narod nema nikakve koristi, jer

100 metara iza luksuznog hotela, u kojem imaju da odsjedaju Englezi i Amerikanci, stoji seljak pod teretom banaka, zakupnika i svakovrsnih iskorištavaoca.

— Narod je ekonomski upropašten, a svi znaci kažu, da fašistička vlada za tim i ide...

Ove nepravde, kao što je razumljivo, Grci ne mogu podnositi mirne duše. Oni se bune i Dvanaest otoka (Dodekanez) koji su kao žrtva diplomatske igre i smicalice jedne imperijalističke politike otrgnuti od Grčke, često su, pogotovo u posljednje vrijeme, poprište jačih sukoba, pa i krvavih, između domaćeg stanovništva i organa vlasti.

Nikolaidis završava svoj prikaz ovom, za fašističke ugnjetavače najporaznijom ocjenom:

— Nacionalno ugnjetavanje ekonomski uništiti, Sikaniran, zatvaran, ubijan narod, proklinje osvajače koje je 1912 pozdravio kao osloboditelje i nekadanji život pod Abdulhamidovom Turskom, protiv koje se borio do Istrage, smatra kudikamo boljim i ljepšim, nego današnji život pod fašističkim terorom.

Kakav je položaj naše manjine, ne ćemo ovdje iznositi. U premnogim izvještajima svakog broja »Istre« nalazi se odraz sva-

kodnevne, teške i nepodnošljive stvarnosti.

Pozabavit ćemo se malo prilikama u Južnom Tirolu. Pri tome ćemo se poslužiti pisanjem »Der Südtiroler«, lista, koji izlazi u Innsbrucku, a brani, poput »Istre«, koja zastupa interese naše manjine, interese Južnog Tirola. Na njegovim se stranicama može također, kao i na stranicama »Istre« razabrati kakav je položaj dotične manjine u Italiji. Ne ćemo iznositi cjelokupno stanje, nego se ograničimo na školsko pitanje i pitanje obuke podmlatka, jer je to teren gdje se najbolje ogledaju ne samo metode kojima se fašizam služi, nego i njegove konačne namjere i cilji za kojim ide. Jer sa pitanjem obuke, u najužoj je vezi odnarođivanje i asimilacija, krajnji cilj za kojim fašizam ide u svojoj politici prema drugim narodnostima u Italiji.

U uvodu spomenuti Ernst Mumelter kaže u svom prikazu što ga je donio »Jadranski kalendar«: Borba Južnog Tirola za materinji jezik, da je

borba za dušu djeteta što ga hoće otuđiti roditeljima i vlastitom rodu najžalosnije poglavlje talijanskog gospodstva u Južnom Tirolu.

Kao što pauperizacija našega seljaka, te s time u vezi veliki porezi koje mora plaćati, predstavljaju u gospodarskom pogledu težak udarac, tako je u narodnom i kulturnom pogledu narod najteže pogođen onda, ako su mu uzeli sve škole jer su mu tada oduzeli mogućnost da izobrazbi svoj podmladak da se razvija i ne otuđi od svog jezika i narodne kulture. Zato smo i vidjeli kako je talijanska okupacija već prvih dana navalila na škole, rastjerala učitelje. A fašizam je kasnije sistematski i do kraja rušio i uništavao.

Pa i danas, kad već davno nema traga ne samo našoj školi, nego niti našoj riječi u obuci naše omladine, koliko napora čini fašizam upravo na terenu školstva da zagospodari dječjom dušom, da je predobije i od nje otkloni svaki drugi utpliv, pa i roditeljski da svede na minimum. Ništa ne smije prečiti akciju da se preko podmlatka dodje do asimilacije.

Njemačka manjina u Južnom Tirolu danas je također bez svojih škola. Njemačka djeca ne čuju u školama od učitelja niti jedne njemačke riječi. Njemački su učitelji također, u koliko nisu emigrirali, premješteni u krajeve srednje i južne Italije.

Medjutim sa uspjehom u školi nisu zadovoljni niti talijanski krugovi. Za taj slabi uspjeh našli su Talijani dva uzroka: tajnu njemačku privatnu poduku, i podučavanje vjeronauka u njemačkom jeziku što su ga vršili svećenici njemačke narodnosti.

Vlasti su stale ostrim mjerama proganjati privatno poučavanje, a u pogledu vjeronauka pomagao je i talijanski nadbiskup u Trentu, koji je među Nijemce u okolici Bozenu i Merana premjestio 12 svećenika Talijana da njemačku djecu podučavaju u talijanskom jeziku.

Takva je bila situacija prije poznate naredbe fašističke vlade koja je Nijemcima Južnog Tirola omogućila, barem na papiru, otvaranje posebnih njemačkih tečajeva za djecu, o čemu ćemo još govoriti.

A prije te naredbe, koja je izašla koncem maja o. g. objelodanili su listovi zahitjeve »Legione Trentina«, sa jedne njezine skupštine. Tu se kaže da su sa školstvom u prošloj (1933) godini zadovoljni. Kada budu direktori još nekih trgovačkih i obrtnih škola penzionirani ili premješteni, trebat će to isto učiniti i na vodstvu ovih zavoda: na privatnoj franciskanskoj gimnaziji i »Marienschule« u Bozenu, u institutu engleskih gospodjica u Brixenu i Meranu i u biskupskim zavodima u Brixenu — jer u tim zavodima vlada antitalijanski duh. Treba zabraniti njemačkim svećenicima da podučavaju. Vjeronauk mora se predavati jedino na talijanskom jeziku. Ukazuje se također na njemačku tajnu privatnu poduku koju treba suzbiti. Najžalosnije da je poglavlje sa svećenstvom i ono se optužuje da je u 90 postotaka državi neprijateljski raspoloženo. Usprkos Vatikana i Konkordata, treba nastojati da ovi njemački svećenici budu što prije zamijenjeni sa Talijanima ispravnog nacionalnog uvjerenja.

Iz ovog što je ovdje navedeno, može se donekle razabrati što talijanske vlasti smeta i protiv čega su odlučile da povedu još jaču borbu.

Na toj je skupštini izričito naglašeno, da je posao denacionalizacije u dobrim rukama prefekta Mastromattei, a »Legione Trentina« ne će sustati dok se taj program u potpunosti ne izvede.

I u tom programu bilo je govora i o njemačkoj štampi koja da još izlazi u Južnom Tirolu i koju treba uništiti. Tu se spominju listovi: Alpenzeitung, Dolomiten, Volksbote, Der Kleine Postillon, Die Frau, Die Jugendwacht i der Schlern — neznatni listovi.

Za »Alpenzeitung« znade se medjutim, da je u fašističkim rukama, te prema tome sigurno ne služi Nijemcima Južnog Tirola, nego obratno.

Kad je se ipak napada, znači da se nerado gleda na jezik kojim je pisana i da nad razlozima oportuniteta prevladavaju razlozi radi kojih se progoni njemački jezik.

Vjerojatno je da će u tom pogledu, kad se već na tom radi i Južni Tirol slijediti žalosnu sudbinu Julijske Krajine, gdje su gorička »Družina« i Besednjakov »Novi list« još pred nekoliko godina obustavljeni, čime je bio učinjen kraj jugoslavenskoj štampi uopće.

O naredbi talijanske vlade za otvaranje škola i tečajeva za poduku njemačke djece u njemačkom jeziku, mnogo se u svoje vrijeme pisalo, ne samo u njemačkoj štampi, nego i kod nas pa i u ostaloj evropskoj štampi.

Taj svoj akt talijanska vlada lažirala je svojevremeno u svijet kao dokaz svoje blagonaklonosti i mudrosti u upravljanju prema Nijemcima i kao čin dobrog srca samog Mussolinija.

Neki kao da su u prvi mah i povjerovali riječima. A evo o čemu se radi:

Pokrajinsko školsko vijeće u Trentu izdalo je naredbu od 30 maja o. g. da se u pokrajini Bozen mogu otvoriti i privatne škole i tečajevi za poduku njemačke djece, koja su školski obvezanici u njemačkom jeziku.

Glavnije odredbe su još ove: učitelji na tim privatnim školama moraju imati zakonsku i moralnu spremu, t. j. školske kvalifikacije za učitelja kao i da su kvalificirani u političkom i moralnom pogledu (di sentimentali Italiani). Da su talijanski državljani i da znaju osim toga perfektno talijanski.

Obuka se ne smije održavati više od 4 sata nedjeljno.

»Der Südtiroler« popraća ovu naredbu detaljnim i stvarnim komentarom odakle se vidi minimalni značaj ove odredbe koja zapravo ne predstavlja gotovo nikakvo poboljšanje dosadašnjeg stanja — jer je u praksi gotovo neprovediva. Ovom naredbom školskih vlasti ne radi se o podupiranju njemačke obuke nego ona ima značenje da se eventualno ne će proganjati učenje njemačkog jezika.

Slika školstva u Južnom Tirolu koju tom prilikom crta »Der Südtiroler« u poredbi sa školstvom drugih manjina izvan Italije daje porazan rezultat (Italija uosi primat najgorog postupka). U članku se podsjeća na prilike prije rata koje su u školskom pogledu vladale među Talijanima Trenta dok je on potpadao pod Austriju, kad je dakle stanje bilo obratno nego je danas. Školske prilike talijanske manjine u Trentu bile su kudikamo povoljnije.

U Julijskoj Krajini ne bi ni trebalo isticati, stanje je još gore. Tamo nema niti ovih izvanrednih satova od kojih Tirolcima mala korist.

No kolikogod u praksi ova naredba malo vrijedila, njezino je značenje, po našem sudu, u principu ipak neosorno u toliko, jer se njom njemačkom jeziku priznaje pravo uporabe, pravo (makar samo i na papiru) da se Nijemci njime služe i da uče u njemu svoju djecu.

Da Talijani u stvari nisu mislili mnogo pomoći njemačkoj obuci, vidi se na pr. i po tome, što su samo dva tjedna pošto je naredba izašla premjestili u unutarnje krajeve Italije 21 njemačkog učitelja, da ne bi valjda ovi učitelji došli u priliku da podučavaju djecu.

S pravom a i duhovito ističe »Der Südtiroler« i to, da još nije zaboravio na obećanja, koja su Nijemcima južnog Tirola dali sam talijanski kralj, odgovorni državni i generali odmah nakon okupacije. Medjutim postupak denacionaliziranja koji se provodio i provodi još je uvijek u protimbi sa danim obećanjima, koja nisu ispunjena.

Pa kad su ta najviša obećanja prevarela, otkuda da se vjeruje da će ova najnovija naredba koju je izdao neki pokrajinski školski nadzornik biti poštivana.

Otvaranju njemačkih privatnih tečajeva prave se zapreke i poteškoće. Do sada su otvorena tri takva tečaja te je trebalo dugo vremena dok je dozvoljeno da se stigla. Jedan tečaj otvorile su Engleske gospodjice u Brixenu, drugi sestre tercijarke u Bozenu i neka gospodjica također u Bozenu. Ali s dozvolom koju su vlasti dale tek prije mjesec dana, da se tečaj smije otvoriti, stigao je i nalog da jezik, kojim se vrši obuka bude — talijanski.

Njemačka obuka — u talijanskom nastavnom jeziku. Ili: njemačka učitelji — mora njemačko dijete učiti njemačkom jeziku posredstvom — talijanskog jezika.

Po svemu što je ovdje rečeno — ma da zaključiti, da je položaj Nijemaca u Južnom Tirolu gotovo jednak položaju naše manjine.

Grci sa Dodekaneza, Nijemci Južnog Tirola, Hrvati i Slovenci Julijske Krajine povezani su danas sličnom sudbinom, teškim položajem u koji ih je doveo talijanski fašizam. Treba da se ta povezanost češće manifestira u borbi protiv istog protivnika.

POZOR

OBRTNICI, TRGOVCI I PRIVATNICI!

KATALOGE, POSLOVNE

KARTE I CJENIKE

LISTOVNE PAPIRE,

KUVERTE, OBJAVE,

POSJETNICE I SVE

OSTALE TISKANICE ZA

TRGOV. I PRIVATNU

UPORABU IZRADIT ĆE

VAM NAJJEFTINIJE,

BRZO I SOLIDNO

JUGOSLOVENSKA ŠTAMPA D. D.

Masarykova ulica 28a ZAGREB Telefon 6646, 6647 i 6648

NAŠA KULTURNA KRONIKA

O BROŠURI »NEOSLOBODJENA BRAČA«

»Narodna Odbrana« donosi prikaz brošure »Neoslobodjena braća« (izdanje Saveza) pa kaže medju ostalim i ovo: »U ovoj knjižici plastično su prikazane sve nevolje koje su snašle naše sunarodnike u Julijskoj Krajini, iz koje je već izišlo preko 70.000 Jugoslavena u našu državu, a da ne govorimo o grdnim hiljadama koje se muče u Sjevernoj i Južnoj Americi. Knjižica je napisana lakim i vrlo jasnim stilom i svaki svijestan Jugosloven treba da pažljivo pročita ova poglavlja, u kojima se ogleda život stanovnika Istre, kojima je materinski jezik naš jezik. Tu su porudane, ne prazne tužbalice, nego utvrđena i provjerena fakta, o kojima treba da razmišlja svaki svijestan Jugosloven. Izređane su ogromne žrtve koje naša braća podnose da održe u životu svoj jezik i jugoslovensku dušu i mi, što bolje budemo poznavali njihovo teško stanje, sve ćemo ih više voljeti kao braću svoju.«

MAŠO ZA MOŠKI ZBOR

ie skomponiral ob prilici smrti blagopokojnoga Viteškega Kralja Aleksandra I. Zedinitelja naš priznani skladatelj F. Venturini. Maša je lahka in zelo melodiozna. Priznani skladatelj, med njimi tudi Premrl, so se o njej izrazili jako pohvalno. Cena Din 10.—. Naroča se pri Društvu »Tabor« v Ljubljani (pošt. pred. 308).

Prav tako se pri »Taboru« naroča Venturinijeva skladba

»ŠE MNOGO LET«

na besedilo pesnika Alberta Široka, ki je posvećena g. dr. Dragu Marušiću, banu Dravske banovine. Pel jo je prvič Zbor Hubadove župe I. P. S. v Ljubljani pod vodstvom Venturiniha nad predvečer petdesetletnice g. bana. Cena Din 4.—.

BARBA RIKE NA FRANCUSKOM

U francuskoj reviji »La Vie« prevedena je pjesma Rikarda Katalinić-Jeretova »Našem dragom mrtvom Kralju«. Pjesma je odlično prevedena, a preveo ju je poznati francuski pjesnik Phileas Lebesque.

UMETNOST ALBERTA SIRKA

U »Mariborskom Večerniku« piše Radivoj Rehar povodom jedne izložbe:

»Rastavljalci so izšli većinom iz povojnih smeri, iz katerih so se borili in se deloma še bore za svoj novi izraz. Razstava dokazuje, da so na dobrih poteh, ki vodijo do dozoretja, v katerem bo Maribor pomemben steber v stavbi slovenske likovne umetnosti. Najbolj je dobojevan boj v Albertu Sirku, ki je

izšel kot najstarejši iz impresionizma in ustvaril svoj svojski stil, poln kompozicijske in barvne dinamike, ki mu je često važnejša kot linija. Sirk spada tako nedvomno že sedaj med najmočnejše sodobne slovenske slikarje, med izrazite osebnosti. Svojski je tako v olju, kot v akvarelu in olju, kot v akvarelu in ogiju. Močne so njegove marine, občutje diha krajine. (Iz slovenskih gor, finega risarja pa razodevajo portreti (ogije). Ogledajte si »Mornarje«, »Vihar na morju« ali pa »Starca«, v vsem je Sirkovo zdravje. Zelo posrečen je tudi akvarel »Tihožitje s cvetjem«.

ČEŠKOSLOVAČKI KNJIŽEVNIK GAŠPAR O SLAVENSTVU PULE

Nedavno je podijeljena velika češkoslovačka nagrada za književnost poznatom književniku Tidi Gašparu, koji je došao na glas naročito svojim pomorskim romanima i novelama. Pozna odlično naš Jadran. Gašpar je služio u Puli, Trstu, Rijeci, Zadru, Splitu, Šibeniku, Hercegovom, Dubrovniku i Boki Kotorskoj. U jednoj izjavi, koju je dao štampi on kaže:

»Najljepše, što mi je Vaša zemlja dala, bilo je osim njezine ljepote i doživljaja — svijesna spoznaja Slavenstva. Sjećam se! Na početku sam se u Puli osjećao izgubljenim kao dijete. — Išao sam puljskom ulicom strašljiv, nepoznat. Sve mi je bilo tuđe. Nijesam znao ni njemački ni talijanski, ali odmah s ulice čujem srodne riječi. Činilo mi se, da ljudi, pojedine skupine ljudi govore slovački. Slušao sam i lagano sam shvatio, da je to bio bratski jezik slovenački i hrvatski. Shvatio sam, da sam u zemlji južne braće. Sve jača slavenska svijest postala mi je poslije veliki oslonac. To je bila ta najveća korist života na moru...«

»SUTON« ANTE DUKIĆA NA POLJSKOM.

Dukićeva pjesma »Suton«, posljednja u njegovoj zbirci »Od osveta do sutona«, izašla je u oktobarskoj svesci »Przeglada poljsko-jugoslawianskoga« u Poznaniu na poljskom jeziku. Pjesmu je preveo vrlo zaslužni prevodilac Gundulićeva »Osmana«, slavni poljski pjesnik i filozof Czesław Jastrzebiec-Kozłowski.

POPRAVAK K ČLANKU »RAPALLO ALI PARIZ« V JADRANSKOM KOLEDARJU.

Pri naštevanju otokov, ki jih je Italija zahtevala v londonskem paktu je pomotoma omenjen Krk mesto Cres, ki ga je Nicolson pisal z imenom Chersos (prav it. Cherso). — Rezijanec.

Dr. Lujo Vojnović o Slavenstvu Zadra

ODLIČAN SUD G. LUJE VOJNOVIĆA O NAŠEM LISTU I NAŠEM KALENDARU

»JADRANSKI KALENDAR« JE »ODLIČNO REDIGOVAN«
— »ISTRA« JE »BLISTAVI ORGAN!«

Ne iznenadjuje nas velika ljubav g. Luje Vojnovića prema Istri. On je stari borac za naša prava na Jadran, zapravo jedan od najautoritativnijih boraca na tom polju. Ali nas je najugodnije iznenadila naklonost, koju je g. Vojnović pokazao prema ovoj našoj akciji. Njegov majstorski članak, pun velikih misli, izrečenih gosparskim, briljantnim načinom, štampan u našem kalendaru, predstavlja najljepšu interpretaciju Rapalske tragedije. Ali g. Vojnović se nije zaustavio samo na tome, da nam napiše taj članak. On nam i dalje na razne načine pokazuje svoju sklonost. Tu svoju sklonost manifestovao je Dr. Lujo Vojnović, predstavnik Jugoslavije u Međunarodnom institutu za intelektualnu saradnju u Parizu, i sa onih par riječi, koje je napisao u splitskom listu »Novo Doba« od 15 decembra pod naslovom »Jedna dopuna«. Uvodne riječi u taj člančić predstavljaju za nas najlaskaviji svjedodžbu, koja će nas oduševljavati u daljnjem našem radu. Članak glasi:

»U izvršno redigovanom Jadranskom Kalendaru« što ga je u Zagrebu izdao odbor oko lista »Istre« — blistavog organa naših istarsko-dalmatinskih »Uskoka« — g. Dr. Hugo Werk iznosi u lijepom i zanimivom članku pod natpisom: »Slavenstvo Zadra kroz Istoriju« (Članak je preštan u »Novom Dobu« od 24 novembra) one slavne momente iz povijesti nama otetog slavnog grada Dalmacije iz kojih se vidi da je Zadar prožet bio jugoslovenskim duhom sve dok nije pomoću austrijske vlade — a po našoj nečuvnoj neumjesnosti — pao u ruke talijanskoj sekci i tako dočekaio svjetski rat.

Kao dopuna članku Dra. Werka držim da će podopisati biti da napomenem da sam u svom djelu na talijanskom i francuskom jeziku:

»Dalmazia, Italia ed Unita Jugoslava« (La Dalmatie, l'Italie et l'Unité Yougoslave) publikovanom u Ženevi god. 1917 (u početku zabranjenom u Francuskoj iz ob-

zira ministra Briand-a prema Italiji!) da sam, rekoh, u tom djelu posvetio slavenstvu Zadra čitavih pedeset stranica, kao dodatak, pod natpisom: »Zara dans le mouvement national slave«. Ovaj dodatak (Appendice IV) razdijelio sam u tri dijela: I Zadar od god. 1848 do 1850 II Zadar od god. 1851 do 1860, III Zadar od 1860 do 1885. Pri kraju sam objelodanio potpun tekst vrlo značajnog proglasa zadarskog narodnog izbornog Odbora od 15 marta 1861 pod kojim su potpisani sljedeći Zadranici: Petar Antunović, Bratanić, Knez Josip Borisi, Dr. Miho Klaić, Dr. Frano Danilo, de Grisogono, Dr. Šimun Bortolazzi, Božidar Jurković, Dr. Jovan Medović, Dr. Franjo Nakić, Dr. Josip Paštrović, Dr. Božidar Petranović, advokat Dimitrije Stipčević, Ivan Vranković, Marko Večeralo i pop Kiril Žeželj, kako naši čitaoci vide u bratskom zagrljaju udruženi Hrvati i Srbi. Na žalost su neki kasnije uskočili u talijanaše kako na pr. Dr. Jovan Medović čiji je sin Mitre (Dimitrije) postao bio sa devedesetim godinama jedan od najfanatičnijih »Talijana« on, Srbin pravoslavne vjere!... Ovo su oni renegatski elementi sa kojima se u Italiji operisalo da bi se Soninijeva Italija dočepala jugoslovenskoga Zadra — što joj je, na sramotu našu, god. 1921 i uspjelo. — ovo su oni elementi sa kojima se u Italiji još uvijek operiše. Kako smo ove godine vidjeli iz bjesomučnih novinarskih napadaja zadarske talijanaške furde na našu slavu ovenčanu vojsku!

Gore pomenuto moje djelo je sasvim nepoznato u našoj domovini, pa ga, razumije se, ne pozna ni odlični pisac članka: »Slavenstvo Zadra kroz istoriju«, jer bi ga inače bio u svom članku nesumnjivo spomenuo. Ta se knjiga sada prevodi na naš jezik u Beogradu, što se pripomoći mnogim neobavještenim našim političkim ljudima da se upoznaju sa divovskom borbom naših otaca protiv udružene austro-talijanaške mafije koja se, po nesreći vremena i po neoprostivim pogriješcima naših ljudi, premetnula u talijansku ekspedicijsku vojsku protiv svega što nam je najsvetije na svijetu.

U Parizu, 1 decembra 1934.

Lujo Vojnović

290.-

260.-

90.-

**ZA BOŽIĆ
VAŠOJ DJECI
I VAMA
TIVAR
ODIJELA**

**ZA BOŽIĆNA KUPOVANJA
ODOBRAVAMO NA SVE
DAMSKJE OGRTAČE 10% POPUSTA**

390.-

390.-

190.-

NAJODGOVORNIJI I NAJTEŽI RAD

najmućnija i najdelikatnija akcija, najkritikovaniji i najnezahvalniji posao

je upravo onaj posao, koji mi već godinama vršimo u ovom listu. Niko ne može dovoljno da procjeni sve naše napore, koji često prelaze ljudske snage, niko ne može da shvati koliko je neprestane brige uloženo u ovaj krvavi list, koji tjedno dolazi u ruke hiljadama čitatelja, da ih obavijesti o novim događajima u našem narodu pod talijanskom knutom. Niti naše redakcijske muke, niti naše tehničke i administrativne brige neće nikada biti u dovoljnoj mjeri poznate i procjenjene. Svoju smo zadaću shvatili kao zavjet, od kojega se ne oštupa, i to nas jedino drži na liniji ustrajnosti i borbe sa svim neprilikama.

I zato, jer je naš rad takav imamo pravo da tražimo od svojih čitatelja, naročito od svojih pretplatnika, da nas pomognu bar u onoj mjeri, koliko su dužni kao pretplatnici. Oni imaju prama listu, koji primaju izvjesne obaveze, koje ne mogu da izbjegnju. Događa se međutim to, da mi baš zato, jer pretplatnici ne shvaćaju svi svoju dužnost, imamo velike poteškoće u plaćanju naših obaveza štampariji.

Još je vrlo velik broj naših dužnika, koji su svojim držanjem skrivili, da su dva posljednja mjeseca bila naročito teška i naš je dug štampariji jako porasao... Kad bi tako išlo i dalje morali bismo zaustaviti izlaženje lista. Ali mi to ne ćemo učiniti. Pristupit ćemo energičnom utjerivanju zaostalih pretplata, bit ćemo u tom pravcu strogi, jer smatramo, da nam je to sveta dužnost u interesu održanja ovog krvavo potrebnog lista. Oni pretplatnici, koji su savjesni odobrit će ovaj naš postupak i poduprijet će nas svojim moralnim pristankom i odobravanjem. Poslije Božića bit će predan advokatu daljnji popis dužnika, koji će dobiti poziv, da plate dug. Od onih dužnika, koji su u prvom popisu predani advokatu u novembru, a nisu se nikada odazvali, lijepi broj bit će ih predan sudu.

Oni dužnici, koji ne žele imati te ne-

ugodnosti, neka se jave i neka pošalju na račun duga bar jedan manji iznos. Oni, koji su u takvoj bijedi, da ne mogu ni to, neka napišu kartu i zamole oprost.

ADMINISTRACIJA

U FOND »ISTRE«

U FOND »ISTRE« BR. 49.

Ilko F. Getoldić, Novi Sad	Din	25.—
Krapš Jože, Trebija	Din	5.—
Valentinčić Jožef, Podhom	Din	7.—
Dr. Velčić Petar, Krk	Din	50.—
Poropat J. Mijo, Tivat	Din	5.—
Venturini Angelj, Straža	Din	14.—
Dr. Ivan Prudan, apel. sudija, Novi Sad	Din	50.—
Gerželj Anton, Sarajevo	Din	15.—
Barbašini Tihon	Din	6.—
Bajmel, Beograd	Din	10.—
Mil. Jakšić, djak, Beograd	Din	10.—
U prošlom broju objavljeno	Din	34.871.10

Ukupno Din 35.058.10

Ovih dana održana je oproštajna večera učitelju Latincu, koju su mu priredili prijatelji u Trilju. Tom prigodom Dr. Rančić, liječnik održao je temepreatmentan govor o patnjama i zlostavljanju naših sunarodnjaka pod tuđinskim jarmom, pa da im donekle olakšamo taj teret — potrebno bi bilo, da nešto sakupimo, pa da pošaljemo »Istri« u propagandističke svrhe. Pozivu se odazvale svi te priložiše: Dr. Rančić Ilija Din 100.—, Kavajin Ante 50.—, Strukan Šimun 40.—, dekan don Josip Batošić 30.—, Barbašini Tihon 20.—, Latinac Ivo 20.—, Stipčević Frano 10.—, Prcela Ante 20.—, Perdarević Ante 20.—, Žuljević Grgo 20.—, Serdš Stipe 20.— i Krce Miše 10.— dinara. Lijepom odazivu Dr. Rančić se zahvalio i izjavio da će iznos dostaviti uredništvu lista »Istra«.

Ovaj lijepi gest veoma nas je dirnuo. Najtoplije zahvaljujemo inicijatoru i darovateljima, koji su odlično shvatili veliko značenje one propagande, koju naš list vrši ustrajno, boreći se s mnogim poteškoćama, ali s vjerom, da pravda mora pobjediti.

KONCERAT

ŽENSKJE SEKCIJE JUGOSLAVENSKE
MATICE

U Zagrebu, decembra.

Tek nedavno osnovana ženska sekcija zagrebačke Jugoslavenske matice započela je svoju plemenitu akciju jednim vrlo lijepim nastupom, koji je naišao na odličan odjek i u redovima zagrebačkog građanstva, a naročito u redovima naše emigracije. Ženska sekcija je već na svojoj prvoj sjednici organizovala komemorativni koncert na uspomenu blagopokojnog Viteškog Kralja, a u korist emigranata, koji stradaju. Zamisao je vrlo plemenita, a neobično agilni odbor ženske sekcije, sastavljen od nadejalnih i napožrtvovanih zagrebačkih gospodja dao se živo na posao i 16 decembra u Glazbenom Zavodu priredjen je koncert, koji je u svakom pogledu uspio. Gospodje od ženske sekcije, kojima je na čelu gospodja Ljuba Grabarić dočekivale su odlične posjetnike, među kojima smo mogli da opazimo u prvom redu predstavničke vlasti i organizacija. Došli su: U ime banske uprave načelnik g. Benzon, u ime gradskog načelstva g. D. Šarić, u ime vojnih vlasti g. div. general Bodi nadalje gg. generali Dr. Mantel i Pešić s gospodjom, gdja ministra Stražnickoga, čehosl. konzul g. Dr. Fr. Resl, senator Dr. Ante Pavelić, banski inspektor Djuro Kučić, za Jug. Ženski savez gdje Zl. Kovačević-Lopašić i Danica Bedeković, za Društvo Istra gg. Dr. Milan Kajin, Z. Vižintin i Ante Iveša, vel. župan u p. Dragan Trnski i mnoge odlične ličnosti.

Potpretsjednica gdja Anka Gvozdanović učestvovala je aktivno u koncertu odlično prateći mnoge točke pjevanja na klaviru. O poteku koncerta, naročito o uspjehu pojedinih točaka neka govori kritika, koja je izašla u »Novostima«, a glasi u svojim glavnim točkama:

»Koncert je započeo pjevanjem Državne himne, koju je izvodio muški zbor Društva »Istra« pod ravnanjem g. Slavka Zlatića. Iza toga je g. dr. Živko Petričić u kratkom, ali usrdnom pomenu, komemorirao Neumrlog Kralja Aleksandra iznijevši u krupnim i značajnim potezima Njegovu ličnost kao Čovjeka, Junaka i Mučenika. Govornik je završio riječima velikog pjesnika: »...Boj se onog koj' je viko — Bez golema mrijet lada!...« Zatim je slijedio muzički program u kojem su zaredale sve same ozbiljne i mirne kompozicije svjetskih i jugoslavenskih kompozitora. Gdja Durdjica Milinković pjevala je uz pratnju prof. Ivke Matetić (harfa) vanrednu Händelovu ariju Rinalda i ariju Paoline iz »Pikove dame«. Pjevačica je svojim sonornim prodornim i neobično zvučnim altom polučila veliki uspjeh. Slušajući ovu pjevačicu imademo vjeru i nadu, da će danas-sutra pitanje ali-tistice na Zagrebačkom kazalištu biti doista uspješno riješeno. — Operni pjevač g. Stjepan Ivelja pjevao je prijatnim tenorom Pavličeve »Pred durmi« i Bach-Gounodovu »Ave Maria«. Na kraju prvoga dijela gdja ing. Irena Nepokojčikaj pjevala je odličn nadgrobnicu »Vigred« se povrne.... a

Nakon pauze slušali smo zaista jednu odličnu recitaciju. Sama balada »Prišel je pevec slovenske dežele...« S. Kosovela, jednog žalost prerano preminulog velikog talenta slovenačke mlade pjesničke generacije kao i odličan recitator g. Jos. Vidmar ostavili su na sve slušaoce duboki dojam. G. Vidmar je snažnim stihovima Kosovela uspio da dađe neobično mnogo života i plastike. Njegovo lijepo i pravilno predavanje, te naročito dizanje i spuštanje glasa polučio je upravo dramske gradacije. — Osjećajna Bersina pjesma »Seh duš den« i Verdijeva arija Eleonore iz opere »Moć sudbine« našli su u gdji Ili Juranji uvjerljivu interpretaciju. — Prof. Muzičke akademije g. Milovan Ećimović svirao je na violončelu Boccherinijev »Adagio« i Tkalčićevu »U magli«. Ostali smo iznenađeni nad finoćom tona, te umjetničkim predavanjem i muziciranjem prof. Ećimovića, pa je upravo šteta, da ovaj odlični naš čelista nikada ne nastupa u samostalnom koncertu. Pogotovo kad već godinama nismo imali prilike da čujemo jednog domaćeg umjetnika na violončelu. — Dr. Aleksandar Manzoni svojim ugodnim baritonom i naročito jasnom vokalizacijom pjevao je Hatzinu popularnu pjesmu »Kad mladijah umreti« i Molitvu iz Verdijeve opere »Simone Boccanegra«. — Na kraju koncerta nastupio je opet muški zbor društva »Istra« te je pjevao Brajčinu »Mažurano moja«. Prelovčevu »Oj Doberdob« i vanredno Mate-tičevo naricanje »Čaće moj«. Zagrebačka Muzička akademija dala nam je opet jednog talentiranog i spremnog muzičara g. Slavka Zlatića, koji je dokazao svoju spremu i znanstvo kao dirigent malenog, ali glasovno dobro ujednačenog zbora »Istra«. Pjevalo se čisto u intonaciji, odličnom vokalizacijom, sigurno i plemenito, a logičnim i lijepim predavanjem. Čedni nastup ovog zbora dokazao je rezultate ozbiljnog, marljivog i intenzivnog rada. Treba istaknuti interpretaciju Matetićevog naricanja, koje u intonaciji zaista nije lako. Okrenuti kipu Velikoga Kralja, sa mnogo osjećanja, u skladnom skupnom pjevanju iznad kojeg su se isticali glasovi solista gg. Šira i Molinarija, ovaj završni tužni i dirljivi zbor — jedno van svake sumnje od najboljih i najkarakterističnijih horskih djela naših savremenih kompozitorskih nastojanja — duboko je prodiralo u dušu i srce sviju slušalaca, koji su u najvećoj tišini i pod jakim impresijom napustili dvoranu. — Sve klavirske pratnje izvršila je gdja Anka Gvozdanović, potpretsjednica Ženske sekcije Jugoslavenske Matice.

Gumena obuća - prava obuća za kišu, blato i sneg

Za dječake
Din. 29.-

29.-

Za gospodje.

39.-

69.-

Celogumene toplo-postavljene.

Za dječake Din.

79.-

Za odrasle Din. 99.-

Blato

SPROVOD NIKOLE RADETIĆA

Dirljivom sprovodu prisustvovali su iz Istre
pokojnikova majka, brat i sestra

Pogreb studenta tehnike Nikole Radetića, koji je umro 6 o. mj. — kako je bilo objavljeno u prošlom broju »Istre« — obavljen je sutradan po smrti, 7 o. mj. Istarski emigranti došli su u velikom broju na Mirogoj da otprate na vječni počinak jedan mladi život koji je prerano ostavio ovaj svijet. Spominjemo u prvom redu da je sprovodu pokojnog Radetića sudjelovala njegova najuža rodbina iz Istre: njegova majka, brat i sestra. Doprutovali su iz Jušići, mjesta u Kastavštini (no od Kastva rastavljena bodljikavom žicom) još nekoliko dana prije Nikoline smrti da budu uz njega do kraja njegova života. Bilo je već, nažalost očito, da ga od smrti dijeli samo kratko vrijeme.

Težak i potresan bio je na Mirogoju rastanak majke i braće sa pokojnim Nikolom, a bolno su se rastali od njega i svi ostali, koji su došli da se s njime za uvijek oproste.

Pred velikim skupom ispred mirogojske kapele, kad je lijes pokojnika blagoslovljen, oprostio se od pok. Radetića njegov drug Nikola Filičić stud. tehnike, u ime studenata Tehničkog Fakulteta, a oktet pjevača, većinom kolega iz Istaskog akademskog kluba, otpjevao je dirljivu Brajčinu pjesmu: Mažurano moja. Na to je krenula dugačka povorka prema groblju. Iza križa nošeno je pet vijenaca: od roditelja, od Istarskog akademskog kluba, od studenata geodezije na tehničkom fakultetu, od društva »Istra« i uprave Djačkog doma. Lijes pokojnikov nosili su njegovi drugovi i zemljaci istarski studenti. Ispred i iza lijesa išli su uz pretstavničke društva »Istar« i Jugoslavenske Matice, ostali brojni istarski emigranti. Istarski akademici došli su u potpunom broju, istarski srednjoškolski i srednjoškolski iz Djačkog internata također. Na sprovodu je bio lijep broj i starije istarske inteligencije, zatim pokojnikovi uži zemljaci iz Kastavštine, studenti

sa Tehničkog fakulteta. Bio je zastupan i profesorski zbor sa tehnike a također i uprava Djačkog doma.

Kad je povorka stigla na groblje, oprostio se od pokojnika pretsjednik Istarskog akademskog kluba Ivo Motika u ime kolega okupljenih u klubu i društva »Istre«. On ističe bolan gubitak uzornog člana kluba i dobrog kolege, vezanog s nama istim idealima i sudbinom prognanika. »Dragi Nikola — rekao je na kraju svog govora — danas se ovdje od tebe dijelimo. Bolan je to rastanak. Ostavljajući nas prerano, kad još nisi ni stupio na prag života u koji si gledao otvorenom i vedrom dušom. Upućujemo ti zadnji pozdrav, a u srcu ćemo ti sačuvati trajnu uspomenu kao na dobrog i — jer si mlad umro — nesretnog druga.

Iza toga je oktet otpjevao slovensku nadgrobnicu »Vigred se povrne...« a malo zatim je lijes bio položen u grob i na nj su već padale prve grude zemlje koje su bacile na posljednji oproštaj sinu odnosno bratu Nikoli, njegova majka, brat i sestra. A za njima njegovi drugovi i svi ostali zemljaci.

Kao člana odbora kroz par godina, a u zadnje vrijeme potpretsjednika i klupskog izjavitelja u »Istri«, Istarski akademski klub komemorirao je pokojnika i na svom sastanku održanom 11 o. mj.

Napominjemo još na koncu da su u crkvi Sv. Petra održane 12 o. mj. zadušnice za pokojnog Nikolu Radetića.

IZ ISTARSKOG AKADEMSKOG KLUBA
U ZAGREBU

Da počasti uspomenu blagopokojnog Dra Ante Kargotića, darovao je g. Dr. Joso Arambašin 50 dinara za siromašne članove Istarskog akademskog kluba u Zagrebu. Na plemenitom daru odbor se najtoplije zahvaljuje.

DVA JUBILEJA

je proslavila celiska »Soča« v sredo 12. t. m. zvečer na svojem rednem članskom sestanku. Večer je bil posvećen našim odličnim rojakom banu Dravske banovine g. Franu Marušiču in g. Andreju Gaberščku, ki sta te dni praznovala svoj 50-ozioroma 70-letni rojstni dan. Dostj Sočanov in prijateljev se je zbralo v društvenih prostorih »Soče«, ki so pokazali kako visoko spoštujelo svoja rojaka, njuno delo, njuno plodonosno življenje.

O banu g. dr. Marušiču je govoril načelnik društvenoga propagandnega odseka g. dr. Fortunat Mikuletič. Orisal je njegovo življenje v mladosti, nato njegovo dijaško in akademsko življenje. Pokazal ga je kot dobrovoljca v srbski fronti in nato očital podobno in človekoljubno delo, ki ga vrši kot ban Dravske banovine.

ČITAVA GODIŠTA »ISTRE«
PO 100 DINARA

Administracija »Istre« uvezala je u cijelo platno sa zlatnim naslovom više čitavih godišta lista »Istre« i poziva interesente na preplatu. Svako godište stoji 100 dinara. — Pozivaju se naročito društva da ta godišta nabave za svoje arhive, a dobro će doći i svima onima, koji žele, da imaju sabrano u jednoj knjizi sve ono, što se kroz godinu u Julijskoj krajini događa. Za studij, za pisanje članaka, za sastavljanje pre-

O g. Andreju Gaberščku, drugemu jubilaru je govoril načelnik društvenoga socialneza odseka, upravitelj g. Jože Rakovšček. Podal je lik teza velikega nacionalnega borca. Slovenca — Jugoslovana — Slovana. Po končanih lepih govorih so vsi navzoči podpisali pismene čestitke, ki jih je celiska »Soča« naslovlila na oba jubilara.

»Iadranski koledar« in koledar »Soča« se dobivata v Celju pri blagajniku društva »Soče« g. Janku Filiču, trgovcu na Dečkovem trgu.

Božićnica celiske »Soče« z obdarovanjem najrevnejših naših rojakov in tudi domaćinov se bo vršila v nedeljo 23. decembra t. l. ob 3. uri popodne v obih malih dvorah celiskega Narodnega doma.

davanja o Julijskoj Krajini godišta »Istre« apsolutno su potrebna. Onaj, ko nije uspio da sprema broj po broj može da nadoknadi ovako svoj propust.

OBČNI ZBOR DRUŠTVA »SLOGE«
V KRANJU.

Emigrantsko društvo »Sloga« sporoča, da se vrši redni občni zbor društva »Sloga« v Kranju v nedeljo 6. jan. 1935. ob pol 10 uri dopoldne v Narodnem domu. Odbor poziva članstvo, da se ga polnoštevilno udeleži

Božićnica za istarsku djecu

Društvo »Istra« i »Jugoslavenska Matica« sa istarskim učiteljima u Zagrebu priredjuje u nedjelju 23 o. mj. u 3 sata popodne u dvorani u Bogovićevoj ulici br. 7. Božićnicu za školsku djecu iz porobljenih krajeva.

Nakon prigodnog programa dolazak Božićnjaka i dijeljenje darova školskoj djeci.

Pozivaju se roditelji i prijatelji naše djece na ovu priredbu. Ulaz besplatan.

A KO NAM JE KRIV

da često puta u životu zapanemo u nevolju, bez koje bi lahko mogli biti? Umjesto da unapred tim nekojim našim nevoljama preduzetno podesnom i pravovremenom obranom, mi se jednostavno obaramo i drvljem i kamenjem na one, koji su imućniji, što neće da nam pomognu. A svatko znade, da je nedostojno svakog čovjeka, da traži pomoć ondje, gdje si može sam pomoći. Traženje pomoći samo po sebi krnji dostojanstvo i ugled čovjeka, pa čemu da se ponizujemo i ondje, gdje to nije neophodno potrebno.

Tom se prilikom nameće još jedno pitanje: Koliko imade onih, koji mogu da pomazu, a koliko onih, koji pomoći trebaju? Može se sigurno utvrditi, da je razmjer u najboljem slučaju jedan prema stotini. Kad se to znade, onda je skrajnji čas, da se broj onih, koji trebaju pomoći i koji je mogu trebati smanji, koliko se god može. To je dužnost svakog pojedinca, to traži ponos i dostojanstvo svakog čovjeka.

U posljednje vrijeme bio je u tom pogledu ipak učinjen jedan važan pokušaj. Prije godinu dana osnovana je naime u društvu »Istra« sekcija za međusobnu pomoć. No, godina je dana protekla, a ta važna i potrebna sekcija nije mogla da proradi i da izvrši onaj zadatak, koji joj je bio namijenjen. Održano je u tu svrhu nekoliko sastanaka u samoj centrali, a par i na »Trešnjevki«, no sve je dosadašnje nastojanje ostalo bezuspješno.

Zalosan je, da se takav nemar i nerazumijevanje za ovu našu opću stvar mora javno iznašati, ali hitnost i stvarnost iziskuju, da se ponovno apelira na sve članstvo društva, da se u spomenutoj sekciji prihvati saradnje, te joj omoguću da ispuni težak, ali plemeniti zadatak. Nemojmo dozvoljavati, da se za slučaj smrti u pojedinoj porodici još i dalje mora sakupljati uobičajena milostinja (koleta), te da i nadalje gledamo golu i bosu i gladnu dječicu bolesnih i besposlenih. To nije i neće biti potrebno, ako sekcije za međusobnu pomoć dignemo na onu visinu, na koju ju možemo podići, ako svi budemo za nju doprinosili.

Da se postane članom sekcije nisu potrebne velike žrtve. Uplaćuje se jednom za svagda upisnina od Din 5.— i Din 30.— za udio. Udio se može uplatiti najednocr ili u mjesečnim obrocima od Din 5.—. Sekcija imade posmrtno, bolesničko i neuposleničko kolo. Može se postati članom jednog, dviju ili svih triju kola, a sve samo sa spomenutom uplatom od ukupnih Din 35.—.

Sve upute daju se za uredovnih sati u tajništvo društva »Istra« i na Trešnjevki kod g. Mate Milica, gdje se mogu ujedno dobiti pristupnice i vršiti uplate.

Pomognimo si međusobno, jer će nam tada i Bog pomoći!

B. Brečević.
pročelnik sekcije za međusobnu pomoć.

L. LEGIŠA:

IMPERIJALIZEM IN DEMOGRAFSKE STATISTIKE

FURLANI NE KAŽEJO EKSPANZIVNOSTI IN OTPORNOSTI KI JO JE ITALIJA PRIČAKOVALA
OD NJIH NA VZHODNI MEJI

Med raznimi gesli, s katerimi je ma-mil fašizem veličino željne množice, so bili tudi tisti veliki milijoni, ki jih sicer se ni bilo, a so bili na programu. Italijanski narod bi se moral po Mussolini-jevih besedah do srede stoletja v šte-vilu skoraj podvojiti, doseči bi moral celih 60 milijonov. Potrebno je bilo to za veličino in moč Italije, ki bi s toliki milijoni lahko izvedla svoje politične zahteve, uveljavila svojo kulturno mi-sijo. Bila je to gesta južnjaškega im-perialiteta, ki zna streči raspoloženju privržencev in ga stopnjevat z mne-njem, da je zunaja moč in število tisto, kar odloča v politiki, pa tudi v kultu-ri. Taki megalomanski računi in pro-paganda so odgovarjali seveda v prvi vrsti njegovim načrtom. Fašizem, ki ne prestanto misli na širjenje svoje ob-lasti na škodo šibkejših narodov in ki pri tem izrablja nevednost, nekritič-nost ali nemoč podložnikov, se v takih primerih ne mara vprašati, ali bi bila tolikšna razmnožitev ljudstvu res v korist. Vladajoča družba, ki si je s po-močjo zainteresiranih podpornikov pri-borila oblast, tudi ne misli, da bi pri-pravila razmere, v katerih bi mogli ži-veti poleg sedanjih še novi milijoni ljudstva. Vse reforme, ki jih je ustva-rila in tudi obilno razglaševala in pov-darjala, niso mogle odgnati niti krize, ki se je prav v Italiji za dolgo utrčila, ne zagotoviti dostojnega življenja lu-dem, ki jih Italija ne ve več kam po-slati. Toda teh 60 milijonov je bila na-slikana kulisa mogočnega bodočnosti, ki je cilj fašistične Italije, naslikana ku-lisa, ki naj bi doma in v svetu izprica-la mladostno neokrnjeno silo in vero fašizma, obsežnost njegovega progra-ma, ki računa z bodočnostjo kot svojo. Zaslepila naj bi oč pred resničnostjo, ki ni bila sjajna, kot lepa in zanosna tolažba, da bodo takrat, spričo tolikš-nega števila Italijanov, tudi socialna vprašanja kar rešena. Mussolini je ta-krat seveda računal na znano plodovi-tost svojih rojakov.

Toda kljub odlikovanju plodovitih družin, kljub zatiranju samskega stanu se italijanski otroci niso morali pora-jati v tempu, kakršnega si je zamislil fašizem. Ljudem očitno ni bilo do tega, da bi z rodovitnostjo skrbeli za bodoč-nost Italije. Statistike so celo govorile, da rojstva ne padajo samo v Franciji in Angliji ali Nemčiji, ampak tudi v Italiji. Sam Mussolini je nekako pred petimi leti prevedel knjižico nemškega publicista s statistikami o nazadovanju rojstev in debelo podčrtal dejstvo, da italijanski narod pravzaprav ni tako svež in da se ga je lotila že degenera-cija. Spričo živahnega množenja vz-hodnih, slovanskih narodov, zlasti Ru-sov, je opozoril na nevarnost, ki preti narodu in njegovi kulturi, če se ta raz-voj pravočasno ne ustavi in preusme-ri. Razumljivo, da je bilo treba v ta na-men povdajati in zagovarjati staro kr-čansko naravnost, pobijati meščanske želje po udomitosti in egoizmu, ki se je branil otrok. Podvojila se je demograf-ska bitka in da bi prišli stvari čim bolj v okoli in jo pravilno uravnavati, so za-čeli zbirati natančne podatke po posa-meznih pokrajinah. Kolikor se je dalo, so ponekod ugotovili podatke tudi za prejšnja stoletja in po njih očrtali smer ljudskega gibanja, ki nudi včasih s kulturno-zgodovinskega in narodopi-snega stališča precej zanimive slike. V njih se prav jasno odražajo različni momenti, kakor vojna, preseljevanja, upliv mesta, industrije itd., momenti, ki odločajo na potek življenja ljudstva, kar označuje tako pogosto rabljeni po-jem demografsko gibanje. Na podlagi takih računov so lahko določili pokra-jine, ki so se glede rojstev vzgledno iz-kazale, glede zaostalosti pa je bilo treba ugibati in ukrepati, kako bi se dali od-stotki povišati. Toda to so predvsem italijanske notranje skrbi in se nas ne-posredno ne tičejo.

Zadevajo pa se nas vendarle, koli-kor gre tukaj za račun o vzhodnem de-lu države, v katerem živi naše slovan-sko prebivalstvo. Ze mnogokrat so ee jemale pri nas v pretres statistike o rojstvih in smrtih na Primorskem in v Istri in z zadoščenjem so člankarji ugo-tavljali, da je razmerje med Italijani in našimi za nas precej ugodno, da šte-vilo našega ljudstva kljub tisočim iz-seljencem čez mejo in čez morje ven-dar ne nazaduje, marveč celo napre-duje. Tega za nas ugodnega položaja menda ni treba toliko pripisati večji slovanski rodovitnosti, kolikor razmer-ju, v katerem si živita nasproti naš in italijanski živeli. Italijani žive povečini v mestih in mesta se navadno ne mno-žijo iz sebe, marveč rastejo z dotokom iz dežele. V mestu rojstva padajo, med tem ko se pretežno naša dežela v

glavnem dobro drži. Toda kar tako člo-vak tem številkam ne more zaupati. — Starejši ljudje, ki utegnejo priti od tam doli, pravijo, da ponekod še zlepa ni bi-lo tako malo otrok po vaseh, da so ne-katere šole skoraj brez njih. Če se po-misli, koliko mladine, zlasti fantov, je odšlo zadnjih deset let z doma za kru-hom ali za svobodo in da je danes v naših krajih poroka že redek dogodek, ni to nič čudnega. Uboštvo dovoli red-ko komu, da si zgradi svoje ognjišče. — Otroci je malo in kolikor jih je, preži nanje otroški vrtec, šole, fašistovske naraščajske organizacije in podobne ustanove, ki jim je glavni namen ubiti v otroku sleherni narodno zavest, ga odtujevati rodному jeziku in ga bli-žati italijanstvu. Tisti naraščaj ki nam je nekako zagotovilo vsaj številčnega napredka našega ljudstva, je prepuščen tujim rokam, ki ga bodo hotele ugne-tati po svoje. Ne bo deležen vzgorje, ki smo jo uživali mi, in morda ga ne bodo prešinjala tako trdoživa upanja, odkat-erih smo živeli mi in živi še naše od-raslo ljudstvo.

Gotovo je, da tuje misli povečini ne padajo na rahla tla in da v naši mla-dini ne poženejo korenin. In če jih, veter življenja, ki je resničnejše in močnejše, jih pošteno preveja in ot-rok, ki je stopil iz šole na pot za sta-rejšimi, zaživi z njimi tudi isto življe-nje in podobne misli. Tok razvoja, ki živi iz preteklosti, se kljub še tako ve-likim prizadevanjem in naporom ne da kar zaustaviti ali preokreniti. Za kaj takega je zlasti življenje kmeta še zmerom presamostojno, prekonserva-tivno. Kriza ga je naravno omajala, njegovo odpornost v marsičem oslabila in ta oslabilitev je fašistovskim nacio-nalistom gotovo všeč, kakor jim je pri-šlo prav izseljevanje v Argentino. Kljub izpodkopanim gospodarskim te-meljem pa si tuja vlada vendar ne mo-re upati zmage. Naša podlaga kljubuje. Marsikod kakor da ni šel mimo tuji duh.

Povsod pa ni tolikšne trdnosti in Italijani so se vrgli z vso silo na ljudi, da si jih osvoje. Italijanski oziroma furlanski živeli je vsrkaval naše moči navadno le v mestih, v pokrajini pa se je širil nekaj le na ravnini, n. pr. v Ločniku pred Gorico. Vidno in razum-ljivo je, da so se zato lotili danes pred-vsem podeželskih mest in trgov, ki naj bi postali žarišča italijanstva.

V italijanske roke bi prišle tako po-leg uradov trgovine, posojilnice, banke, torej tudi kapital, ki bi obvladal poča-si še kmeta. Stranjenost tujejezične po-krajine bi bila s tem pretregana, urad, šola, tuja duhovščina, kolonizacija Ita-lijanov, bodisi bojevnikov, Furlanov ali pa morda Karnijcev, bi opravila svoje. Karnijci so namreč doma v gorah in vajeni marsikaj potrpeti, morda bi to-raj bili premerni za tako malo prijazne in trde kraje, kakršne so Gore ali pa Kras. Ponekaj tujih družin so naselili italijanski župani skoraj po vsakem večjem kraju. Ponavadi so to ubožnejši ljudje, ki povzročajo našim kmetom mnogo nevolje, ker jim izmikajo pri-delke. Toda svojemu namenu utegnejo prav dobro služiti, ker so neprestano na raspolago za vohunsko službo, nji-hovi otroci pa zavajajo domačine v italijanski pogovor, izpopolnjujejo torej nalogo šole. Prave italijanske otoke večjega obsega pa so mislili ustvariti n. pr. na ozemlju Čepiškega jezera, ki bi ga bilo treba izsušiti, in videti je, da so se nekam intenzivneje začeli baviti s vprašanjem Postojne in okolice. Ven-dar jim to nenaravno potujčevanje in nezakonita kraja zemlje, ki pripada edinole našemu človeku, noče posebno uspeti. Zaradi nesmiselnega nacionaliz-ma, zaradi ideje neke varne in nacio-nalne meje se ljudje ne hodjo radi ubijati s skopo zemljo, ki ji niso kos, ali z ljudstvom, ki bi videlo v njih za-jedalce. Opaziti je celo, da Italijani sami marsikdaj nimajo trdne vere v svoje račune in da jih kljub vladajo-čemu položaju slovanska bližina vzne-mirja. Vznemirja jih vsaj posredno spričo misli, da Furlani in zlasti gor-ski prebivalci ne kažejo več tiste eks-panzivnosti, ki so jo pričakovali od njih na vzhodni meji.

Nekoliko je v tem pogledu zanimiv članek: »Demografske značilnosti raz-voja furlanskega življenja« v listu »Ce-fastu« maja-junija 1933. Vzet je iz knjige Pavla Fortunatija: »Quattro se-coli di vita del popolo friulano« (1548—1931), ki jo je izdal statistični zavod padovanske univerze. »Ce fastu« je mesečno znanstveno glasilo furlanske-ga filološkega društva G. I. Ascoli in priobčuje pogosto članke, ki se tičejo tudi našega ozemlja in ljudstva. Ome-njeni članek pravi med drugim:

»V posebnem italijanskem slučaju vzbuja furlanska demografska skupina zanimanje ne le zaradi znanstvenih razlogov, tudi zaradi motivov politične narave. Znanstveni razlogi silijo k raz-glavljanju dinamike te demografske skupine, v kolikor je postavljena v di-rekten dotik s slovanskim prebival-stvom in v kolikor je podvržena v pre-teklosti neprestanim spopadom z ljud-stvi nasprotnih plemen. Videnska po-krajina predstavlja v resnici osrednje jedro najkompaktnjše, najtrdnjše in najštevilnejše furlanskega življa, tiste-ga življa, ki se je ustavljal in se ustav-lja demografsko, jezikovno in kulturno slovanskemu pritisku.

Treba je podčrtati pičlo porast, ki jo izpričuje okraj Šempeter ob Nadiži. Ta pojav zavzema poseben pomen, ako vpoštevamo, da je v nadiški dolini važno jedro Slovanov južne skupine, ki ga je treba označiti kakor sploh vse slovansko prebivalstvo z intenzivno si-lo demografske ekspanzije. Dejstvo je, da so geografske, politične, ekonomske in kulturne razmere vobče postopno in neprestano trgale italijanske Slovane bodisi od Slovanov onstran meje, bodisi od Furlanov. Možno je torej domneva-ti, da se bo demografsko jedro v na-diški dolini počasi krčilo vase, bodisi zastran težkih prometnih zvez in od-nošajev s Slovenci v soški dolini, bodisi zastran zelo omejenih demografskih vezí s Furlani. Na drugi strani pa je izseljevanje odtegnilo najplodovitejše elemente tega jedra, tako da se da tudi s tem samim dejstvom razložiti njego-vo demografsko oslabiljenje.

Gre torej za pičlo porast, ne za na-zadovanje, ki ga italijanski statistiki le pričakuje spričo precejšnje odtiranosti od živega slovanskega ozemlja, v kate-rem žive beneški Slovenci. Zdi se, kakor da bi bilo s takimi ugibanji in računi v zvezi preganjanje, ki jih je nedavno zadelo. Treba je bilo potrgati še tiste rahle vezi, ki so jih združevali z zale-djem. Sicer so bili beneški Slovenci vsekdar lojalni državljani in Podreca jih je slavil za najzanesljivejše mejaše proti Avstriji. Nacionalističnemu šovi-nizmu so danes nevarni in se mu ne-kam dolgo nočejo umakniti s svojih postojank.

Italijanski statistiki pa mora ugoto-viti tudi drugo ne tako prijetno dej-stvo: da se Furlani umikajo z gora, bo-disi nižje ali sploh iz domače pokrajine. Na tisoč prebivalcev je bilo odsotnih Furlanov na pr.

	1. 1901	1. 1911	1. 1921
v gorah	54.8	206.3	104.7
na gričevju	46.0	181.7	106.1
v ravnini	19.6	75.0	49.2

Številke padajo, kakor je videti, s svetom. »Kakor furlansko ljudstvo, sto-pa tudi furlanska govorica na hribovit, ali raven svet«.

Izseljevanje Furlanov je precej ob-čutno tudi danes. Ne gre za sezone-ske zidarje, cestarje ali opekarske delavce, marveč za popolno izselitev. Ni dolgo, kar so jih poslali precej celo v Musso-linijo na Sardinijo. Spričo teh dejstev pravi omenjeni članek:

»Ne moremo si kaj, da ne bi podčr-tali ekonomskih in socialnih odmevov neposredne izgube, ko je v 60 letih od-vzela »mali domovini« naokrog 215.000 sinov in v ta namen naj zadošča tukaj namigniti, da prav taka izguba stremi po spremembi trdnega ustroja demo-grafskega organizma, izživajoč skoraj neko obliko izčrpanja. Pogubni pretre-slaji se začrtavajo v posebni meri v gorskem jedru prebivalstva to se pravi v starodavni shrambi furlanskih sil, kjer se pojavljajo postopni, očividni znaki krize in kjer se v zadnjih letih očitujejo začetni pojavi prave in res-nične razuljudenosti«.

Kakor je videti, vselej tudi italian-skemu, kolikor toliko treznemu očesu taka vprašanja niso docela preprosta. In če računamo, da hočejo Italijani predvsem s svojimi gorskimi prebivalci natrgati našo celoto in da se prav ti najbolj odmakajo s svojega sveta v ugodnejše položaje, pravega in trajne-ga uspeha morebitne kolonizacije ne moremo pričakovati. Vedno si pa tudi italijanski narod ne bo dal določiti nalog po nesmiselnih nacionalističnih merilih in načelih, ki ga samo gmotno in ravno usunjujejo. Statistike o ljudskem gibanju bodo imeli zanj res pravo vrednost, kadar bo njihov namen skrb za socialni položaj, gmotni in kul-turni prospek ljudstva, ne pa imperia-listično poseganje v pravice in življe-nje drugih narodov.

Dr. S. S.:

OB STOLETNICI ROJSTVA FRANA ERJAVCA

Letos smo praznovali stoletnico enega najsimpatičnejših in najzračnejših sloven-skih kulturnih mož — prirodo pisca in pri-povednika Frana Erjavca. Vrelec, ki napaja Erjavčev značaj in njegovo slovstveno, znanstveno in prosvetno delo, je prepriča-nje o poslanstvu. Slovenska kultura je zra-sla v plemeniti tekmi s tujimi, večjimi kul-turnimi narodi. Vsi naši vodniki so bili vzgojeni v tuji miselnosti, vendar so ev-ropske kulturne vrednote sprejemali vase ne kot bi bile same sebi namen, temveč podčrtovali in preustvarjali so jih v strast-ni želji, da bi jih podali slovenstvu in slo-vanstvu prilagojene narodu v duševno last. Našim možem ni šlo samo za t., da ustvar-jajo estetske vrednote. Hrepeneli so, da bi s svojim kulturnim delom narod tudi na-cionalno in socialno osvobodili. Narod si je v svoji samoobrambi izvolil v pesnikih in pisateljih glasnike svoje radosti in bolesti, njegove zaostale kulturne razmere so sta-vile sicer pesnikom in pisateljem meje, to-da moč narodovega prerajanja jim je da-jala polet.

Tudi pri Franu Erjavcu opazimo obče-stveno doživljanje in ustvarjanje, ki izvira iz socialnega pojmovanja narodne kulture. Ker je takrat primanjkovalo delavcev na vseh kulturnih področjih, je deloval povsod, kjer je bila sila največja.

Pesnik ni bil. Imel pa je moč, da je svojim doživljanjem mogel dati splošno ra-zumljivo obliko in vsebino, njegovo lepo-slovno delo ne izvira iz borbe u njegovi notranjosti, temveč se dviga iz življenjske izkušnje zdaj v dobrodušno humoresko in krotko satiro, zdaj v idilo, potem spet v romantično novelo. Kljub neelemtarnosti doživljanja je Erjavce vendar umel s pre-prosto in domačo besedo, z lučjo rahlega nasmeha in s senco zatajevanje bolesti ustvariti nekaj povesti, ki bodo ostale v zakladnici našega leposlovja.

Tudi njegovo prirodo pisno delo nosi pečat poslanstva. Ko je spoznal, da je v drugi mladostovski generaciji zraslo krdela zmogljivejših leposlovcev, je začel obdelovati ledino našega poljudno-znanstvenega slov-stva. Tako je ustvaril v pravem stvariteljs-kem nagonu »življenjepise« posameznih življal s tako ljubeznijo in poznanjem, ka-kor da bi živali ne bile plen človeškega izkoriščanja, sovraštva in gnusa, temveč važne osebnosti vesoljnega življenja, ki plete neprekinjeno verigo živih bitij in se ne ustavlja pred slučajnimi prepadi, ki loči-jo žival od človeka. Posrečilo se mu je, da je iz svoje nadarjenosti in strokovne izo-braženosti spisal očarujoče zgodbe o ži-valskem življenju.

Jezikovno, društveno in politično delo-vanje je Erjavce opravljal z istim idea-lizmom kakor vse ostalo. V jeziku je bil zvest narodov učenc, ki je vedel, da se mora zboljšati naš jezik iz lastnih sil, da mora ljudska beseda oplemeniti pismen je-zik, ki mora slednjič pasti tja, od kodar je vzrasel.

Kot politični človek se je zavedal, da je rešitev slovenskega narodnega proble-ma odvisna od rasti naše kulture, zato se ni mešal v dnevno politiko, čeprav je imel o vsaki politični stvari samostojno mnenje. Prebuja ljudskih množic s pomočjo sloven-ske šole, dobrih knjig, poštenih časnikov, prosvetnih in socialnih društev, pretaplja-nje slovenskega partikularizma v sloven-sko in slovansko zavest — to so bile za Erjavca najvažnejše politične naloge.

V času goriškega bivanja (1871.—1887.) je Erjavce z vnuemo, deloval v narodnih in obrambnih društvih. Bil je izboren go-vornik in deklamator celo kot igralec je deloval pri čitalniških prireditvah. Pa tudi kot člankar in dopisnik goriške »Soče« je budil ljudstvo, ki ga je poznal kako malo-kdo, saj je prebil sleherni svobodno uro med njim ter neprenehoma študiral njego-vo materialno in duhovno kulturo. Bil je med ustanovitelji goriške hranilnice in po-sojilnice ter se je trudil, da bi narodni pre-porod zasidral v gospodarskem napredku. V Gorici je bil najiskrenjši prijatelj pes-nika Simona Gregorčiča, ki ga je cenil kot človeka in pesnika, kakor priča njegov pre-krasni govor o zmagovitosti pesnikove ide-je, ki ga je govoril v Prvačini 1885. l.

Tudi nesebično popravljane in prireja-nje spisov drugih pisateljev je bilo za Er-javca prav tako važno opravilo kakor pi-sanje lastnih. Erjavce je imel izredno zmožnost, da je mogel vedno v korist ce-lo-te premagati svoja individualna nagnenja. Zato je presenečal sodobnike s čistostjo in blagotnostjo značaja, ki so ga občeodovali prijatelji in nasprotniki. V vsem dejanju in nehanju je kazal mirno in ponosno zavest — človeka na pravem mestu.

ALBERT SIROK:

PESEM PRIMORSKIH EMIGRANTOV

Mi smo ubežniki, mi smo izgnanci
sestra nam cesta je, brat nam je glad.
Matere v sužnost, v ječah so znanci —
mi pa verujemo v našo pomlad.

Čujete krika gorja po Primorju?
Istra nas čaka, Goriška in Kras!
Bratje! Svetlika se na obzorju?
Strnite letke, — bliža se čas!

Kmalu pokliče nas Trst in Gorica,
pa se razlegal bo krik sred noči —
in maščevana bo Bazovica.
v zarji krvavi nebo zažari!

Dr. LAVO ČERMELJ:

O ORGANIZACIJI NARODNO-OBRAMBNEGA DELA

(GOVORIL V LJUBLJANSKEMU RADIU 15. DECEMBRA 1934)

Vse dni tega tedna je naš radio posvetil po četrt ure narodno-obrambenemu vprašanju. Govorili so vam priznani delavci na tem polju in so skušali vzbuditi ali utrditi v vas zanimanje za ta eminentno narodni problem. Prepričan sem, da so to v polni meri dosegli. Radi tega ne smatram za potrebno, da bi tudi jaz ponavljal njihove pozive.

Namen mojega kratkega govora bo, da vam prikazujem, kako bi moralo biti urejeno naše narodno obrambno delo, da doseže lahko zaželeni uspeh. V to svrhu pa moram prej na kratko karakterizirati naloge, ki nas čakajo pri tem delu.

Predvsem se moramo zavedati, da je naš narodno-obrambni problem, odkar smo si ustvarili svojo lastno močno državo, nehal biti samo narodni ali morda le še notranji politični problem. Smo gospodarji v svoji državi in ni nam treba več molelovati za mrvico narodnih pravic, ki naj bi nam padale z bogato obložene mize tujcagospodarske. Ni treba se nam več boriti za kako slovensko šolo v čisto slovenskem kraju, ni treba več shodov, prošelj, resolucij in interpelacij v parlamentu, da bi se priznala veljavnost našega jezika v javnih uradih v krajih, kjer je prebivalstvo izključno slovensko. Ne, v uedinjeni Jugoslaviji si sami delimo pravico.

Pač pa je ostal velik del našega naroda še onstran državnih meja. Preko 600.000 našim bratom na zapadu in preko 100.000 našim bratom na severu ni bilo usojeno, da bi se združili z nami v veliko družino Jugoslovancev. In še drugih 100.000 je ostalo zunaj meja na onem pasu, ki bi moral tvoriti naraven most med nami in našimi brati na severu. Boj, ki ga bijejo ti naši bratje za ohranitev svoje narodnosti in svojega jezika, je neprimerno ljubejši kot tedaj, ko smo se še skupaj z njimi borili za narodno enakopravnost in pravičnost.

Jasno je, da čutimo bolj teh naših bratov najbolj mi, ki smo jim najbližji in ki smo bili z njimi še včeraj soborci. Ravno tako jasno pa je, da morajo sočustvovati z njimi ne samo mi obmejniki, temveč vsi Jugoslovanci brez izjeme. Toda tudi ne zadostuje, da samo sočustvujemo z njimi, in da damo tu in tam v bolj ali manj bojevitih manifestacijah duška svoji bolezni in svoji boli. Tu je treba intenzivnega in sistematičnega dela, kakršno vidimo pri svojih sosedih na zapadu in severu. Predvsem moramo popolnoma imeti jasno sliko o naših manjšinah v inozemstvu. Voditi moramo natančno evidenco o njihovem številu, o njihovem žitju in bitju in o njihovem boju za narodne pravice. Treba je zbirati in urejati gradiva po določenem sistemu in pravcu. Treba je z besedo in sliko vzbujati zanimanje za naše brate onstran meja med vsem našim narodom. To delo je obsežno in zahteva veliko truda in žrtve. Tega dela ne zmorejo ne posamezniki in ne posamezne že obstoječe organizacije. Res je, da imamo družbo Cirila in Metoda, ki ima že dolgoletno izkušnjo, res je, da skuša Branibor prevzeti naloge, ki jih je prej tako uspešno vršila Jugoslovanska Matica v Ljubljani. Res je, da se bavi s tem vprašanjem še marsikatera druga organizacija v dravski banovini. Toda vse to je premalo. Kajti tudi, ako bi vsi Slovenci, kar nas je v svobodni domovini, sodelovali pri tem delu, ne bi mogli doseči onega uspeha, ki je potreben. Kajti milijon Slovencev je premalo, da bi lahko bili kos 40-milijonskemu narodu na zapadu in 70-milijonskemu narodu na severu. Razmerje tudi ni veliko boljše, ako pritegnemo še milijon Dalmatincev, ki so ravno tako neposredno tangirani od tega vprašanja kakor mi. Za uspešno delovanje je treba pritegniti ves naš narod in je treba zainteresirati vse ustanove in organizacije. Delo, ki nas čaka, pa je posebno težko še radi tega, ker moramo začeti docela z nova graditi. Medtem ko se naši sosedje lahko opirajo na ogromno literaturo, ki so jo ustvarili v teku desetletij in morda celo stoletij, in črpajo lahko iz bogatih virov, moramo mi šele začeti zbirati material in zorati

trdo ledino. Medtem ko se bahajo naši sosedje s sijajno urejenimi manjšinskimi instituti in uradi in ima skoro vsaka večja njihova univerza poseben oddelek za proučevanje vprašanja rojakov v inozemstvu, imamo mi le skromen urad s še skromnejšo knjižnico.

Radi tega moramo s podvojeno silo na delo, da popravimo to, kar smo že zamudili. Kajti nevarnost je, da bomo sicer neopripravljeni, kakor smo bili neopripravljeni ob izbruhu svetovne vojne. Težke izkušnje, ki smo jih tedaj imeli, nam morajo biti v svarilo in bodrilo. Paziti moramo, da ne bomo zopet presenečeni po dogodkih.

Toda naloga našega narodno-obrambnega dela ni samo, da zbira in urejuje material in da ga prikazuje našemu narodu. Treba je v pravi luči prikazati problem naših manjšin vsemu kulturnemu svetu. In tudi v tem pogledu smo zopet na slabšem od naših sosedov. Dočim namreč oni lahko širijo knjige in revije, ki so spisane v njihovem jeziku, po vsem svetu, moramo mi posebej sestavljati knjige v tujih jezikih. Je pa pri tem še druga težkoča. Take knjige, ki jih izdajajo Italijani ali Nemci, nosijo po večini ime priznanih avtoritet in največkrat je tudi izdajatelj svetovno pri-

znana institucija. Naš narod pa je v tem oziru še v otroški dobi. Malo je kulturnih delavcev med nami, ki se bavijo z manjšinskimi problemi in katerih ime bi uživalo potrebno avtoriteto v inozemstvu, in tudi naše znanstvene institucije si morajo šele priboriti priznanje v svetu. Prav radi tega pa morajo biti združene vse naše narodne sile v strnjeno vrsto, da dosežemo v inozemstvu vsaj delen uspeh.

Narodno-obrambno delo pa se ne sme omejiti samo na problem naših manjšin v inozemstvu, čaka nas še vedno tudi narodno-obrambni boj v državi sami. Ne moramo v tem smislu, da bi se morali boriti za svoje narodne pravice, temveč v tem, da paraliziramo aspiracije naših sosedov na naše zemlje. Ogromna je poplava knjig, s katerimi skušajo dokazati, da je Dalmacija italijanska, in da je naša Štajerska, da celo vsa Kranjska, ako ne nemško ozemlje, v saj ozemlje nemške kulture. Z bogato opremo knjig in s prekrasnimi slikami naših krajev, skušajo vzbujati zanimanje za naše ozemlje in vprav v tej krasni posodi se skriva strup. Oblika naj emamija čitatelja, da se ne zaveda, da je to, kar mu knjiga prinaša, laž in pretvara.

Toda aspiracije naših sosedov se ne

omejuje samo na to naravnost razpisno književno propagando, bolj ali manj skrito pod krinko znanosti in umetnosti, temveč sega aktivno v naš narodni življenj. V raznih oblikah se skušajo infiltrirati v naše gospodarsko življenje: pomoč z onstran državne meje vzdržuje na našem ozemlju tujerodne obrtnike in trgovce, si osvaja našo zemljo in omogoča, da se tujec šopiri kot gospodar med našim domačim prebivalstvom.

Vse to delo je treba paralizirati. Da tega ne zmoremo samo mi obmejniki, izhaja za najbolje iz dejstva, da v teku 16 let, odkar imamo lastno državo, nismo znali zaježiti tega dela. Da, ta gospodarska infiltracija in penetracija kaže vprav v zadnjem času zopet napredek. Očitno tudi obstoječe obrambne organizacije niso zadostne, da bi to delo ustavile in paralizirale uspešno se bomo proti temu borili le tedaj, ko bodo naše vrste strnjene in ko bodo stali za nami ves naš narod in vse naše javne ustanove in institucije. Treba je enotnega in sistematičnega dela, treba je močne in avtoritativne centrale, treba je aktivnega in sistematičnega sodelovanja vse naše javnosti. Le tako bomo lahko računali na pozitiven uspeh našega narodno-obrambnega dela.

Dr. BRANKO VRČON:

„CONFINE ORIENTALE“ TUDI NAŠ PROBLEM

Fašistične protimanjšinske politike — o tem ne more biti danes nobenega dvoma več — ne diktira v toliki meri notranja, kolikor zunanja politika fašističnega režima. In tudi ni dvoma, da velja to prav tako za južnotirolske Nemce kakor za našo manjšino v Julijski Krajini, čeprav ni mogoče prikriti neke razlike v postopanju z nami in Nemci — v našo škodo. Na to bom pozneje še posebej opozoril.

Fašistične Italije njen notranji manjšinski problem nedvomno ne skrbi toliko s stališča njene notranje politike in notranje ureditve, kako to sicer tako rado in s prozornim namenom povdarja fašistično časopisje v svojih strupenih kampanjah proti naši manjšini, ki jo hoče prikazati kot »element nereda« in »barbarsko, zbalkanizirano maso« v mejah države z dvatisoletno kulturo, ampak predvsem s stališča njene ekspanzije, torej v zvezi z njenimi obsežnimi imperialističnimi načrti, ki jih nobena maska ne more več prikriti.

Italija je preobljubljena. Na svojem državnem ozemlju ne more vsem svojim ljudem preskrbeti vsakdanjega kruha. Potrebna po ekspanziji italijanske nacije, ki se je narinjala že pred nastopom fašizma, ki jo je pa potem fašizem s svojo znano demografsko politiko potenciral do najvišje mere, postaja sedaj že prava socialna in ekonomska nujnost. Vsaj trenutni uspeh te fašistične ekspanzije bi do neke mere potrdil pravilnost Mussolinijeve koncepcije, da more le velika plodnost italijanskega naroda zagotoviti Italiji ono potenco, ki bo vsakemu italijanskemu državljanu zagajala mesto, ki mu na tem svetu pripada.

Zato se fašizem militarizira. Zato vlije svoji amorfni masi imperialistično zavest — »coscienza imperiale« — in zavest nekega svetovnega poslanstva — »coscienza della missione mondiale«. Zato se z vsemi sredstvi trudi, da vsakega poedinca, začeniši že pri otroku, prekvapi z željo po ekspanziji.

Ni težko določiti smeri te fašistične ekspanzije. Balkan in Podonavje sta v fašističnem ekspanzijskem načrtu dve važni, najvažnejši, čeprav ne edini točki. Nas seveda zanimata ti dve najbolj, ker nas direktno tangirata. Dve naši neposredni sosedji sta obema izhodiščem: Albanija in Avstrija. Toda tako na Balkanu kakor v Podonavlju zadeva fašistični imperializem na močno oviro, ki postaja čimdalje bolj usodna za vse njegove drzne, da, predzne ekspanzijske načrte. Ni težko uganiti, da je ta silna ovira fašistične balkanske in podonavske politike — naša država, ki je že radi njene posebne geografske lege ni mogoče izključiti ne z Balkana, ne iz Podonavja. Jugoslavija pa ima tudi sicer vse pogoje, da igra v kakršnih koli balkanskih in podonavskih političnih kombinacijah prominentno

vlogo. Saj je sestavni del dveh blokov, ki se v njej tako posrečeno spajata: bloka Male antante in balkanskega sporazuma, ki sta že po naravi odlično pozicijo Jugoslavije še politično utrčila. »Balkanska« ali »podonavska« politika kogarkoli mora torej nujno zadržati naprej ob nas, ki smo predstraža Balkana na jugu, zapadu in severozapadu, obenem pa vrata zapada — v Podonavje.

Cisto maihen, a zelo pomemben drobček te predstraže, začetek Balkana in Podonavja v Evropi pa je — naša manjšina v Italiji.

Fašizem, ki je menil, da bo »barbarski« Balkan z lučjo svoje kulture zlahka osvojil že v par letih, je v svojem prvem imperialističnem zaletu zadel na Balkan že na desnem bregu... Soče, v naših Gorah, goriških Brdih, na Krasu in v Istri.

Vzhodna meja Italije ni še bila »zrela« za smeje italijanske poletne na Balkan in v Podonavje. Imperializem katerekoli države je mogoč le tedaj, kadar so njene meje na znotraj in zunaj dovolj trdne. To zavesti fašizem na Triglavu in Snežniku ni imel. V svoji najjači balkanski ofenzivi je začutil Balkan — za svojimi hrbtom. Zato je svojo »balkansko« politiko začel najprej — doma...

Udaril je z vso silo po naši manjšini. Razbil je njeno manjšinsko organizacijo, strl vsako njeno odpornost proti brutalni asimilacijski politiki, ki jo je fašistično časopisje poveličevalo kot akcijo za konsolidacijo vzhodne meje — »consolidamento del confine orientale«. In ni brez pomena v tej zvezi okoliščina, da je fašizem tako ostro nastopil proti naši manjšini prav tedaj, ko je sklenil svojo znano prijateljsko pogodbo z Albanijo, ki naj bi utrčila italijanski vpliv v izhodišču fašistične balkanske ekspanzije. Leto 1927, ki je za razvoj naše manjšine pod Italijo tako usodno, moremo prav razumeti samo v zvezi s fašistično zunanjo politiko. Fašizem bi se morda nikdar ne bil odločil za tako radikalno uničenje vseh pravic naše manjšine, da ni v njej videl prve in najtežje ovire svoji ekspanziji na balkanski polotok.

Z nemško manjšino je postopal in postopa sicer nekoliko manj brutalno, vendar pa je tudi na Južnem Tirolskem protimanjšinski kurz povsod izrazil. Gre v bistvu tudi tam za utrditve meje in popolno asimilacijo »tujerodnega« življa, čeprav je značaja te asimilacijske akcije manj ofenziven kot v naših krajih. Italija je namreč — in to nam je pred kratkim povedal gospod. Carlo Antonio Avenati v svoji knjigi: »Perché difendiamo l'indipendenza dell' Austria« (Zakaj branimo avstrijsko neodvisnost?) — zadel v svoji ekspanziji proti vzhodu ne samo na Jugoslavijo, ki predstavlja po avtorjevem mnenju slovansko (do-

besedno: »pansrbsko«), ampak tudi še na pangermansko nevarnost današnje Nemčije, ki na istem ozemlju išče izhodišča svoji penetraciji proti jugovzhodu.

Politika vzhodne meje diktira zato Italiji posredno tudi na Južnem Tirolskem izraziti protimanjšinski kurz, ki hoče potisniti nemško etnično mejo na Brenner, da bi tudi pangermanska nevarnost Velike Nemčije, ne naša fašistična država povsem neopripravljeni. Z vidika italijanske zunanje politike pa je ta protimanjšinski kurz vendarle manj ofenziven, ker ni tako neposredno vezan na ofenzivno zunanje politično akcijo, kakor je to slučaj ob vzhodni meji — v Julijski Krajini.

Tu je oster protimanjšinski kurz, ki dosega že skrajne mere človeške brutalnosti, v tesni in neposredni zvezi z ofenzivnimi zunanje političnimi smernicami fašističnega režima. Zato je tudi bolj agresiven, bolj vehementen. Ne zadovoljuje se samo z asimilacijo, marveč hoče — uničenje, iztrebljenje.

Utrditev vzhodne meje v tem smislu postaja v Julijski Krajini osnovni postulat fašistične ekspanzije na vzhod.

»Balcania è al di là del Monte Nevoso« — Balkan je onkraj Snežnika, zagotavljajo fašistični listi, ki jim problem vzhodne meje prav s te strani ostaja še vedno... nerešen problem. Trpko je njih spoznanje, da je še preko mrtvih teles naših ljudi v Primorju tako težka pot v balkanski raj...

Fašizem pa je s to svojo imperialistično politiko proti vzhodu nehotel dal vendarle vprašanju naše manjšine večji pomen kot smo mogli ob vseh težkih preizkušnjah zadnjih let od njega pričakovati. Problem naše manjšine je postal tudi za fašizem odprto mednarodno vprašanje izrazito političnega značaja, kar sprejemamo z veseljem in s hvaležnostjo na znanje.

Ali nam ne dokazuje fašistična Italija sama, da je njen »confine orientale« — tudi naš problem?

ALBERT SIROK:

SNEG

In bila nekoč pomlad je
in cvetja in sonca in smeh
in ptička — kukavička
je pela v tistih dneh.

Zdaj ni več ne rož ne smeha
in kukavička molči —
in koder je sonce sijalo,
zdaj beli sneg prši.

B. J.:

GOSPODARSTVO NAŠEGA LJUDSTVA V ITALIJI

Pregled čez eno leto gospodarskega propadanja pod fašizmom

Kratka doba enega leta v zgodovini sami ne pomeni mnogo ali skoro nič. Le sem pa tja služil kot ločnica, ker so se odigrali v njej važni dogodki. Kar pa se je dogajalo od dneva do dneva, vsi oni veseli in žalostni trenutki posameznika ali skupnosti, ostaja skoro brez izraza na zunanji in šele po daljših časovnih periodah se pokaže izvestna razlika od pretekla do sedanjega časovne točke. To je, če se dogodki razvijajo naravno.

Svetovna vojna in čas po njej pa kaže za nas čisto drugo lice. Zgleda, ko da pomeni danes v razvoju en mesec več ko prej leto, a leto več ko desetletje. Vse se vrši s tako naglico, da je človeku težko slediti. Vsem zgleda, kot da se pripravlja nekaj odločilnega in važnega, kar naj bi ostalo kot eden mejnikov v zgodovini.

Vedno so bile in bodo gospodarske in socialne prilike časa zrcalo vsega. Od gospodarskih razmer je bilo odvisno vse človekovo zunanje in notranje delo, razvoj kulture in ostalih panog človeškega udejstvovanja. Pri tem pa odloča položaj v katerem žive najširše plasti ljudstva in ne morda nekaj posameznikov, ki bodisi razpolagajo z vsemi dobrotami sveta ali pa nasprotno. Na te najširše plasti našega ljudstva, na našega kmeta delavca in še preostalega intelektualca bomo mislili, ko bomo govorili o stanju našega naroda v Julijski Krajini, ker med posamezniki ne najdemo več prave razlike, kot se je še poznala pred, med in tik po vojni.

Iz nekdanjega predvojne gospodarskega sistema, ki je bil za razvoj našega gospodarstva ugoden, saj je služila naša dežela kot tranzitna z enim največjih izhodišč vsemu evropskemu in tudi svetovnemu prometu, dalje je bila najbližja producenta južnega sadja itd., je bila priključena po vojni v italijanski fašistični gospodarski sistem, ki ji je odvzel vse možnosti razvoja in vrgel njeno gospodarstvo v propadanje. Fašizem je nastopil kot pomladatelj gospodarstva, tudi italijanskega in si postavil načelo socialne obnove kot geslo v svoj program. Uspeha ni prinesel niti za svoje gospodarstvo, kaj šele, da bi količkaj koristil našemu, katerega stremi še posebej uničiti do kraja, ker njegova koncepcija nacionalizma ne dovoljuje drugače. Ker je naše gospodarstvo odvisno v veliki meri od državnega, moramo zato pregledati v splošnih potezih tudi fašistično gospodarstvo preteklega leta.

Državni proračun za l. 1934. izkazuje za okoli 3 milijarde lir deficita (izdatki 20.636.000.000 in dohodki 17.662.000.000). Vsi naporci zadnjih let za uravnoteženje proračuna, ki je postajal stalno in vedno bolj deficiten, so bili za fašizem negativni. Napovedi o zbolšanju se niso uresničile. Nad četrtino, t. j. ok. 7 milijard celotnega proračuna gre v vojne namene. Kakšno breme je to, si lahko predstavljamo. Koliko mora naše ljudstvo tega prevzemati nase bomo videli iz nasljenega.

Država je obremenjena z ogromnimi javnimi dolgoti, ki znašajo ok. 110 milijard lir; angleški gospodarski listi trde celo, da znašajo 160 milijard z vsemi poroštvi in obnovitvenimi bremenmi. Na vsakega državljanca odpade torej danes od 3—4 tisoč lir državnega dolga. Že ta dejstva in ugotovitve o fašističnem gospodarstvu so vnesle v njegov sistem popolno zmešnjavo. Izhoda išče za to v — notranjih posidlih, ker je zunanji denarni trg za enkrat popolnoma odrekel pomoč. Ti dolgovi pomenjajo ogromno breme, posebno če pomislimo, da se večji del posojil sploh ne vrača, ampak jih vlada kratkotalno proglasi za darovane državi ali pa zavlačuje izplačilo s podaljsevanjem obveznic. Letos si je država nabrala z notranjimi posojili, ki sta bili dve, 8 milijard. Okoli tri milijarde so šle v vojne namene. Kot se vidi iz teh izjavanj je postala glavna skrb fašističnega režima čim boljša vojna pripravljenost, v kateri išče rešitve. V tej smeri se tudi kaže industrijska delavnost. Večina mlajših podjetij in proizvodniških ustanov je propadla ali vsaj prenehala s delom. Fašistične uradne statistike kažejo, če vzamemo l. 1928. kot 100 za podlago, da je industrija letos v začetku leta padla na 72. Velike tovarne Fiat, ladjedelnice v Trstju itd. so zapostvele z velikanskimi vojnimi naročili. Vojna industrija je postala vodeča veja današnjega fašističnega gospodarstva in to v tehničen kot v ekonomskem pogledu. Vse važnejšo vlogo igra danes ta industrija v njenem gospodarstvu in tako naša vojna industrija omogoča, da ni delavnost popolnoma zamrla, ter da brezposelnost ni še večja. O življenjskih pogojih tega delavstva ne bomo govorili.

V ta okvir fašističnega »gospodarstva« spada gospodarstvo našega ljud-

stva, ki se je znašlo v položaju kot ga ni živelo še nikoli. Dvakrat tlačeno kot delavsko ljudstvo od fašizma kot takega in še posebej vsled svoje nacionalne pripadnosti k drugi skupini, bi je boj za obstanek. Povdarili smo že v začetku važnost gospodarstva za splošen razvoj. To stanje je za naše ljudstvo obupno in danes moramo ponovno kot smo že lansko leto ob tej priliki v »Istri« povdariti da: »ni nobenega dvoma, da je socialno in gospodarsko vprašanje danes glavni problem našega naroda v Julijski Krajini.« Od gospodarske moči in neodvisnosti zavisí ves kulturen in nacionalen odpor. Človeka brez zemlje, dela in kruha lahko ukloni vsaka sila.

Večina prebivalcev v Istri in na Goriškem je kmetov. V Trstu je v glavnem združena industrija. Preteklo leto je poteklo v splošnem poslabšanju že itak slabega položaja v obeh nogah. Danes že ne moremo govoriti več v Julijski Krajini o svobodnem lastniku zemlje niti o delavcu, ki bi lahko zadostil s svojim težkim delom, če ga sploh ima, svojim potrebam. Eden kot drugi sta padla v popolno revščino in odvisnost oblasti, denarnih zavodov in davčnih izterjevalnic. V ilustracijo tega položaja nam najbolj služi zemljiška knjiga, ki je jasno zrcalo gospodarskega položaja kmetov. V kolikor nam je po dobljenih informacijah in vpogledih mogoče sklepati, lahko mirno trdimo, da ni niti enega posestva brez dolga in drugih obremenitev. Nekaj dolgovi je še ostalo iz prvih let po vojni, ko so si ljudje popravljali razbite domove, zlasti tam, kjer niso dobili vojne škode. Večina hipotek pa je iz zadnjih let. Vrednost pridelkov stalno pada. A vrednost denarja raste. Pri vračanju dolgovi občuti to razliko zlasti kmet, ko mora za dolg n. pr. iz l. 1929. prodati mesto enega po štiri ali pet repov. Velik del teže državnih dolgovi, ki znašajo kot smo ugotovili tri do štiri tisoč lir za posameznika, mora prenašati tudi naš kmet. Na Goriško odpade tega dolga mnogo nad 500 milijonov lir. Pomisliti moramo, da je dežela postala pasivna in da ni od nikjer nobenih dohodkov in nikjer nobene možnosti zaslužka. Izseljevanje je izključeno. Edina rešitev je dražba in kmet ter posestnik je lahko zadovoljen, če se pogodi tako, da ostane še potem kot najemnik na nekdanjem posestvu. Plačuje stalne obroke gospodarju — navadno banki, bolj redko posameznikom in živi kot kolon. Kako trpka mora biti ta zavest za nekdanjega svobodnega kmeta. Pomislimo samo na Kras. S kako muko, a s kako veliko požrtvovalnostjo je znašel skupaj zemljo v dolnino in si ustvaril majhno njivico, da jo bo svobodno užival sam in potomci. Danes pa stoji pred vprašanjem Hlapca Jerneja: »Ali je pravica na svetu, ali je ni? Katera posvetna postava in katera božja zapoved je naredila, da nimam, kamor bi legel?« Danes smo lahko rečemo pred uresničenjem dejstva, v katerega se je težko zvesti: prosta lastnina v naših krajih izginja, kmet nekdanj lastnik in posestnik, postaja kolon, najemnik ali pa mora plačevati za hipotekarne dolge visoke rente in poleg tega visoke davke. Zaslužka, kot smo omenili, ni nobenega. Nove obleke si ne more skoro nihče kupiti. V vsem gospodarstvu so torej navezani na lastne pridelke, ki pa so jako majhni in omejeni le na nekatere vrste, celo krompir je morala že prej vedno uvažati. Kava, sladkor, ki je postal za Italijo samo pravi luksuz, saj je v potrošnji med dvanajstimi večjimi državami na zadnjem mestu, je v hišah redki gost. Ponekod še za sol nimajo. Zvečer puste v pepelu žerjavico, da lahko zjutraj zakurijo, ker nimajo za vžigalice. Življenjske potrebe ljudstva se ne dajo s prejšnjimi niti primerjati. Z ozirom na splošni razvoj tehnike se pogreza dežela pod faš. režimom v srednjeveški barbarski feudalizem. To dejstvo je toliko bolj grozno, če pomislimo na nekdanjo visoko razvitost dežele in na hiter tempo napredka pred in takoj po vojni.

Davki so poleg dolgovi gotovo največje breme. Postajajo še toliko bolj neznasni, ker država, dežela in občina skoro tekmujejo v nalaganju. Letošnje leto je samo država zvišala neposredne davke za celih 50 odstotkov in kakor se napoveduje, bo z novim letom sledilo novo zvišanje. Država išče rešitve iz obupnega položaja. Vse breme zvrta na kmeta in delavca. Notranja posojila med kmeti nimajo več uspehov. Zadnji dogodki že kažejo, da išče zato druge rešitve z iskanjem zunanje posojila, ki bo šlo zopet v veliki meri na račun malih ljudi. Občine in dežela so kot država neumiljene v predpisovanju davkov. Pri tem pa moramo poudariti, da je naše ljudstvo dvakrat bolj udarjeno, kot italijansko če ju primerjamo. Ono

mora namreč plačevati ves aparat, ki mu je namenjen v raznarodovanju. Celi kadri učiteljev, zidanje novih šol v najbolj zakonitih vasicah, ki niti nimajo dovolj šoloobveznih otrok, zidanje fašističnih domov, celo sportnih igrišč itd. itd. Vsa ta bremena zopet padajo na posameznika.

Sistem izterjevanja davkov je neznošen in za današnje čase v Evropi najbrže edinstven. Navadno čaka kmet z obupom, da pridejo eksekutorji in odpeljejo, če je kaj živine to, če ne pa po hišo in v drugo. Dočim so še pred leti počakali, če je kdo zamudil en obrok ali dva, pa tudi več danes terjajo sodniško sproti vsako najmanjšo vsoto. V Dol. Otlici je n. pr. bila zarubljena koza za 80 stot. dolga. Naš kmet tudi večkrat ne ve, kdaj mu grozi rubež, ker ne pozna novih zapletenih davčnih odredb. Včasih ga je vsaj slovenski ali hrvaški stenski koleadar opozarjal na to. Danes tega nima več. Tudi tujerodni uradniki ne poznajo usmiljenja pri izvrševanju svojega poklica in gledajo navadno, za zarubijo najbolj potrebne stvari. Vedno čestí so slučaji, ko tudi rubeži ostajajo brez uspeha.

Dražbe so po vaseh ne dnevnem redu. Zasledovati ta potek je silno težko. Tudi bi skoro ne imelo pomena, ker drvi ta polom s tako naglico, da le nekaj primerov iz preteklega leta lahko nazorno pokaže splošen položaj. Težko, ako bo mogoče sploh zbrati kosce nekdanje lepe ladje našega gospodarstva in jih spraviti v nekdanjo obliko. V to že samo ljudstvo ne veruje in si pred tem dejstvom tudi mi ne smemo zastirati oči. Če smo lahko lanske leto ugotavljali, da je toliko in toliko odstotkov zadolženih, da toliko in toliko ne zmore več plačevanja davkov, dolgovi, obresti itd. moramo letos ugotoviti, da ne wpretiravamo, da je gotovo dve tretjini kmetskih posestev tik pred dražbo, a večina odvisnih od milosti upnikov, ki store lahko kar hočejo z njimi. Ti pa večkrat čakajo ugodnejših prilik, ker vedo, da bi danes ostali nepoplačani ali bi vsaj pretrpeli precejšnjo zgubo. Toda to velja le če so upniki privatne osebe. Kako hitro pa je prišel naš kmet v roke italijanskih denarnih zavodov je zgubljen. Ta je vključen vedno na prvem mestu s pupilarno varnostjo in se zato ne boji za svojo zgubo. Vseeno mu je za koliko se proda posestvo, samo da je on poplačan. Ni čuda, da se pri tem dogajajo prave tragedije. Posestva vredna od 50 do 100.000 lir gredo že za ceno pod 10.000. Toda sedaj nastopa še vprašanje kupca, ki se je v zadnjem letu zelo preobrnilo. Dočim se je prej našel še kak kupec, ga letos skoro ni bilo. Vedno več posesti je s tem prošlo v roke bančnih zavodov, ki so italijanski. To dejstvo pomeni za nas ne le iz gospodarskega, ampak tudi zlasti nacionalnega stališča največji udarec, kar jih moramo v zadnjem času prenašati. Ob takem položaju pač ni čudno, če se nekateri polasača obup ob kruti borbi za najnujnejši kosček kruha, v borbi za obstanek človeka, kot fizičnega bitja.

Mont, ki ga moramo ponovno omeniti tudi letos v zvezi z odvzemanjem naših posestev, postaja naglo edini pravi gospodar na goriškem in drugod. Skoro brez pomembno bi bilo povdarjati pritem pomoč države, ki se zaveda s kakšno orožje si dobiva s tem, da odvzema lastniko in gospodarsko bazo »tujerodcem« — Slovanom. Če je v Italiji skoro povsod srednjeveški kolonatski sistem gospodarjenja, se pri nas ta sistem sedaj razširja. Gospodarsko stanje in razvoj goriškega Monta je danes merilo vsega gospodarstva goriškega kmeta, posestnika in obrtnika in slika njegovega propada.

Padeč vrednosti zemlje in stavb je seveda tesno združen z ostalimi prej navedenimi dejstvi, zlasti, dvigom številne dražb in s pomanjkanjem kupcev. Cena zemlje za ha ne gre več preko 150 lir. Tudi gospodarska poslopja gredo za smešne cene, ki so padle tudi za desetino od onih pred l. 1928. Posestvo, na katerem se je pridelalo od 70 do 100 hl vina je šlo za 9.600 lir (v Črničah). — Mnogo posestev in poslopij pa je danes že popolnoma zapuščenih. Tako zlasti v Kobaridu, Senožečah, itd. ko je skoro pol vasi neposeljene. Ni to, da so posestva zapuščenata tako redek pojav. Skoro je ni vasi, v kateri je po nekaj hiš prepuščenih času, da jih uhiči. Te vrzeli, ki so nastale iz raznih vzrokov pa polagoma izpolnjujejo — italijanski priseljenci — nemaniči, z namenom, da bodo oni prevzeli kulturo zapuščenih zemlje v svoje roke. To naseljevanje je podpirano od države zlasti tam, kjer žive naši ljudje kompaktno.

Naša dežela je bila vedno odvisna, kar se živel tiče, od uvoza. Ta se je zla-

sti vršil iz vzhoda, nikoli pa ne iz Italije. Danes kaže povsem drugo lice. Italija sama ne more zadostiti s svojo produkcijo niti lastnim potrebam. Svojo mejo proti Jugoslaviji, odkjer bi lahko najcenejše uvažala za zaprla z visokimi carinami. Vpliv tega se kaže zlasti v strahovitem padcu potrošnje najvažnejših hranil, posebno kruha. — Ugotovitev, da se ravno v Julijski Krajini porabi manj kruha kot prej, je znesel sam predsednik pekovske federacije za Italijo. Upoštevati pa moramo, da je število prebivalstva v Julijski Krajini z novimi priseljenci naraslo.

Vsa italijanska industrija ima največ naročil vojaškega značaja. Glavna skrb vlade so vojaške naprave. Kot periferne dežela igra naša zemlja pri tem važno vlogo. Toda če morda drugod ta industrija ublažuje vsaj deloma brezposelnost in splošno bedo so njene posledice pri nas baš nasprotno. Vse vojne naprave in vsa dela, ki se vrše na naši zemlji pomagajo našemu ljudstvu k čim večjemu in hitrejšemu propadu. Vsa dežela je preprežena z novimi lepimi asfaltiranimi cestami. Večina teh cest je vojaškega značaja, kar nam najbolj jasno potrjuje sistem, po katerem so razdeljene po deželi. Nekatere vasi in točke, ki niso strateškega značaja, imajo še sedaj stare kolovoze in grape. Za avtomobilski promet pa je potrebnih le par cestnih žil, ki ni treba, da vodijo na Javornik, Snežnik, pod Bogatin, pod Triglav itd. Ob meji pa je vedno več velikih vojaških objektov, letališča in drugih naprav. Plodna zemlja in gozdovi so s tem uničeni, popolnoma, a kmet je ostal brez odškodnine in mora celo plačevati za zemlje, ki so mu je vzeli, davke. Kmetje danes pravijo: »Res imamo lepe ceste z asfaltom, a kaj jim vraga hočemo, ko nimamo po njih kaj voziti. Raje bi imeli prejšnje čase in svoje stare kolovoze.«

Elektrifikacija, ki jo vrše po vsej deželi imenujejo fašisti radi kod sredstvo, s katerim se povzdiguje kmetska vas. Res je, in proti temu nima nikdo ničesar. Toda tudi tu pridemo takoj, če le malo pogledamo električno mrežo, do prepiranja, da ima služiti le vojnim namenom. Mnogo velikih krajev je ostalo brez nje. Isto je z vodovodi. — Tako zopet v breme našeg ljudstva in na njegov račun grade te naprave. Samo on jih mora poleg malih subvencij države plačevati in vzdrževati. Znani so primeri, ko cele vasi luči niti ne rabijo, a so jim jo oblasti vsilile. Ko bi morale z ozirom na gospodarski položaj svetiti po hišah trske, pomeni pač električna napeljava pri nas danes pravo norčevanje iz ljudstva.

Občina nudi pravo sliko gospodarskega stanja občanov. Poleg tega je postala v največ primerih blagajna pravi izkoračilo za razne ljudi, ki so jo hoteli izkoristiti. Vodstvo občin je v rokah fašističnih privilegirancev, ki ne poznajo, niti hočejo poznati potreb ljudstva. Zato gre denar za čisto nemogoče namene. Nekatere manjše občine so večkrat podpisale velike vsote za notranje posojilo. Ni čudno če so daleko prezahtevne. Občina Kojško sedi na pr. na 1 milijonu dolga in ravno tako renška.

Pogledajmo še malo posamezne panoge gospodarstva, kot so se kazale v preteklem letu. O poljedelstvu, ki bi prinašalo kake koristi in dohodke, smo v glavnem že govorili. Kolikor se more se kmet peča z njim, da si preskrbi najnujnejše za življenje.

Vinogradništvo je bilo ponekod glavni vir dohodkov. Danes tega pomena nima več. Ponekod so morali prodati nad polovico svojega letošnjega pridelka, da so krili vse davjate in stroške za pridelek. Letošnji pridelek se s prejšnjimi ne more več primerjati, ker se ne da ugotoviti, koliko je opuščenih vinogradov. Dejstvo je le, da se omejujejo vinogradniki le na najnujnejše, zlasti na ono kar rabijo za dom.

Sadjarstvo je popolnoma propadlo, če ne štejemo manjših ali večjih vrtov, ki služijo bolj zasebni potrebi. Za izvoz zgodnjega sadja so zunanji trgi zaprti. Velike količine italijanskega sadja pa so ubile konkurenčno moč našemu na domačem trgu. Izvoz sadja je padel letos zopet za 87 odstotkov.

Zganjekuha, je prinašala ponekod lepe dohodke. Stroge odredbe so to onemogočile. Dan z dnem čitamo o velikih kaznih za tajno zganjekuho. Ljudstvo si skuša s tihotapstvom najti rešitev iz položaja posebno še, ko ostaja in gnije doma skoro vse sadje.

Živinoreja sledi drugim panogam gospodarstva. So vasi, kjer je le še toliko živine, kolikor je rabijo vaščani za skupno obdelovanje, za mleko in najnujnejše mlečne izdelke.

Tako bi lahko naštevati še dalje. —

Malo več se moramo ustaviti pri trgovini in industriji. Ta je bila v glavnem omejena na Trst, Gorico, Idrijo, Tržič itd. Trgovina, velika in mala in obrt zginjata. Jasno sliko nam dajejo nekdanji najbolj prometne trgovske ulice Trsta in Gorice, kjer je skoro polovica trgovskih lokalov zaprtih ali pa so na mestih, kjer so prej stala velika trgovinska podjetja, danes majhne branjarije. Trst s svojim propadom tvori poglavje zase. V Gorici o kaki večji industriji ne moremo govoriti. Brunnerjeve tovarne v Podgorici pri Gorici zapostujejo le še do 2.000 delavcev. A kako? Delavci delajo po nekaj dni ali po en teden v mesecu in se vrste po skupinah. Zasluzek je minimalen. Ladjedelnice v Tržiču so v težkem položaju. Delno jih rešujejo naročila za vojno mornarico. Zaposlenih je bilo letos 2.000 delavcev, pred vojno pa 12 tisoč. S tem v zvezi je na zelo slabem električna industrija, ker so bile ravno ladjedelnice njen glavni odjemalec. Slede si lesna industrija, industrija tešenin, likerjev, ki je padla za 60 odstotkov in druge. Idrija s svojim živosrebrnim rudnikom pomeni le breme za mesto in državo, ki ga zdržuje kljub veliki pasivnosti. Zaloge srebra leže neprodane v tržaskih skladiščih.

Delavstvo dela ob najnižjih plačah in najtežjih pogojih v zelo nevarnih okoliščinah. Večina delavstva je iz Italije. Vazna panoga našega narodnega gospodarstva je bilo kamnoseštvo. Toda v Nabrežino in Sv. Križ ne odmeva več kladivo kamnarja. Vse je tiho. Sem pa tja se še vidi kot ostanek nekdanjega procvitavanja zarjavele kamnoseške naprave. Mnogo delavstva čaka nad leto na svoje plače, a pozimi mora vlada pomagati z javnimi kuhinjami. Senožecam, kjer je bila velika pivovarna, je že davno odšel zvon. V žalosno sliko stoji še razpadajoči zidovi tovarne in zapuščenih hiš kmetov in delavcev. V Vremškem Britofu je bil manjši premogokop. Italijani so mu uredili vse najmoderneje naprave in pričeli kopati. Tudi to danes počiva.

Kot posebno vprašanje v tem poročilu nam ostane še naše zadrugarstvo, posebno zato, ker smatramo to leto kot njegov konec. Še nekaj zadrug, ki bo živelo in preživelo kako leto ali pa zavleklo zaenkrat konec, ne igra v tem vprašanju nobene vloge več. Pomisliti moramo pri tem zlasti na nekdanjo cvetočo organizacijo in videti bomo ob primerjanju z današnjim položajem, da ta naša trditve drži. Ni zato odveč, če z nekaj pogledi posebej na njegove začetke in razvoj. Navezani smo pri tem predvsem na predvojne številke, dočim bi bilo treba povojne statistike še zbrati in proučiti. To bi bilo v svrhu spoznanja in proučevanja strukture našega gospodarstva nujno, dokler nam prilike vsaj delno omogočajo in dokler se še to ne pozabi.

Prva zadruga se je pod imenom »Gospodarsko društvo« ustanovila v Skednju. Bila je denarna. Tej so sledile v krajih letnih presledkih zadruga v Postojni, Gorici, Kopru, Nabrežini, Šebreljah, dokler se niso začela po letu 1893. nenavadno hitro ustanavljanja. Slovenski kapital se je hotel vsaj deloma rešiti in ostreži tuje odvisnosti. Hitrost tega razvoja nam potane lahko jasen iz števil. Vidi se, da niso napredovale postopoma, ampak v nekajh sunkih. Tako se je ustanovilo:

v letu 1900	8 zadrug
v letu 1901	1 zadrug
v letu 1906	10 zadrug
v letu 1907	15 zadrug
v letu 1908	39 zadrug
v letu 1911 do 1913	— zadrug
v letu 1914	3 zadruga

V letu 1914 je torej bilo na vsej naši zemlji nad 150 samo denarnih zadrug, a med tem so nastajale tudi pridobitne zadruga in njih število je preseglo 130. Zlasti številne so bile mlekarske (61), vinarske (10), a veliko vlogo so igrale čevljarske, mizarske, stavbne itd. Računa se, da je bilo organiziranih že pred vojno okoli 100.000 članov v zadrugah (samo v denarnih nad 50.000); povprečno je odpadlo na posamezno zadrugo po 320 članov. (Točno število zadrug je težko ugotoviti, ker niso bile vse zadruga članice centralnih zadrug).

Vojna je za razvoj prekinila, a pričelo se je zopet bujno življenje takoj, ko so se razmere malo ublažile in zboljšale. L. 1928 (ki se jemlje kot mejnik v začetku krize v Italiji), je stalo visoko nad predvojno višino in prekoračilo prejšnje število. Zelo je zrastle število članstva, ki je štel pri denarnih zadrugah 56.701 članov (povprečno 380 na zadrugo), a kapitala je bilo 66.524.275 lir vlog in 52.642.534 lir posojil. Teh števil s predvojnimi, radi spremenjenih valutarnih razmer, ne moremo primerjati. Toda denarne zadruga niso imele vseh vlog našega ljudstva. Računajo, da jih je bilo le ena. tretjina, ostali prihranki pa so bili v drugih večjih denarnih zavodih. Ze tu lahko ugotovimo, da je s propadi zadrug, z doplačili radi omejenih ali neomejenih zavez, utrpelo naše gospodarstvo nad 150 milijonov lir. Za denarnimi so bile najštevilnejše mlekarske zadruga (160). Nekateri teh so bile zelo velike tako trnovska, ki je razpolagala z 30 do 35 hl mleka dnevno, potem slede mlekarske zadruga v Hrušici, v Hruševju, Senožecah, Novi Sušici itd. Vse so raslovala do l. 1930 z 250.000 hl mleka letno, kar

Dr. JOŽA VILFAN:

POGLED NA KULTURNO AVTONOMIJO

KOT PROGRAMATIČNO TOČKO MANJŠINSKIH KONGRESOV

Misel, ki gre kakor rdeča nit skozi vse resolucije manjšinskih kongresov je, da je narod naravna enota in da je funkcija te enote biti nosilec narodne kulture. Narod nima z državo nič opraviti. Zato tudi ni nobene potrebe, da bi organizacija naroda soupadala z organizacijo države. Zato morajo biti narodi razdeljeni na več držav in more država imeti več narodov. Manjšinski kongresi stoji na stališču, da je narodnostno zatiranje nekaj tako barbarskega, kakor svoječasno versko zatiranje in da mora narodnostno zatiranje tako izginiti, kakor je izginito versko. Kakor danes verske razlike ne predstavljajo nobene nevarnosti za državno celoto, tako v organizaciji Evrope, kakor si jo zamišljajo manjšinski kongresi, tudi narodnostne razlike niso nobena nevarnost za državno celoto. Manjšinski kongresi se v nemščini tudi nazivajo »Nacionalitätenkongresse«, kongresi narodnosti. S tem hočejo dokumentirati, da problem ni v nekem majoritarizmu enega dela nad drugim, temveč v napačnem razumevanju narodnostnega bistva sploh. Manjšine morajo izginiti, olasta bodo samo med seboj različna ljudstva, katera bodo smatrala državo, v kateri žive, za svojo. Država je skupna stvar vseh državljanov neglede na njihove narodnostne razlike.

Ker sta država in narod dve različni stvari in ima narod samo kulturno funkcijo, je po mnenju manjšinskih kongresov mogoča taka organizacijska rešitev narodnostnega vprašanja, da se manjšine organizirajo bodisi teritorialno bodisi personalno v avtonomne javne korporacije. Te korporacije naj bi od države prevzele vse kulturne naloge v kolikor se te tičejo manjšin. Manjšine naj bi dobile tkzv. kulturno avtonomijo.

Manjšinski kongresi so razpredli misel o nezvezanosti države in naroda še dalje. Poleg današnjega Društva narodov, ki je v resnici društvo držav, naj stopi pravo društvo narodov, v katerem bodo zastopani vsi narodi neglede na to, ali imajo svojo državo ali ne, in v katerem bodo zastopani enotno vsi deli vsakega naroda, pa naj bo ta razkasan tudi n. pr. na štiri države.

V teh svojih načrtih oz. predlogih segajo seveda manjšinski kongresi v oddaljeno bodočnost. Bolj konkretni hočejo biti v vprašanju kulturne avtonomije. Kulturna avtonomija naj je takojšnja in mogoča rešitev manjšinskega vprašanja. V tem oziru je sredi žalostne resničnosti manjšinski kongresom v edino tolažbo mala Estonska, kjer je kulturna avtonomija ureničena. Za drugod čakajo manjšinski kongresi »na razvoj človeške miselnosti in izpopolnitev svetovnega javnega mnenja po pravi občestveni miselnosti«, da porabim besede enega manjšinskih kongresov.

Kakšna pa je dejanska vrednost te rešitve manjšinskega vprašanja po manjšinskih kongresih? Teoretična rešitev seveda ker, kakor omenjeno, kulturne avtonomije danes ni nikjer razen v Estonski. Razen tega manjšinski kongresi niti nečejo biti vodstvo tlačnih evropskih narodov, ki bi organizirali praktično rešitev t. i. magari tudi nasilno ureničitev svojega programa.

V tem oziru morda ne bo brez interesa primerjati stališče manjšinskih kongresov s stališčem tkzv. »tivoljske resolucije«, katero je pred 25 leti izdala jugoslovanska socialna demokracija. V omenjeni resoluciji, ki je bila sprejeta na konferenci 20. in 21. nov. 1909 v Ljubljani, je jugoslovanska socialna demokracija zavzela svojo kulturno avtonomijo rešitev na narodnostnega vprašanja. Ali pa je današnja kulturna avtonomija samo ona »nova politična ideja narodne avtonomije« iz l. 1909?

Rekli smo, da je zgodovina dokazala, da narodnostna ideja odgovarja dejanskim razmeram, da odgovarja današnji vladajočemu razvojnemu študiju evropskega človeštva. Idila kulturnih avtonomij je utonila v nasprotju interesov, ki se izživljajo v narodnostni ideji. Zgodovina je torej proti »tivoljski resoluciji« ispričala, da se narodnostna ideja ni dala ujeti v formulo o kulturni avtonomiji. Svobodna konfederacija narodov, o kateri je »tivoljska resolucija« tako govorila kakor govore manjšinski kongresi o organizaciji Evrope na osnovi narodnosti, je bila nadomeščena v resničnosti s sovražnimi zvezami držav. Če torci sedaj prihajajo manjšinski kongresi in govore o kulturni avtonomiji, se moramo vprašati, ali se je položaj toliko in tako izpremenil, da ima danes kulturna avtonomija več izgledov, ali se je položaj tako izpremenil, da predstavlja danes

20.000 lir za notranje posojilo, če jo je vodil komisar, je »dala« več, večje zadruge celo po 50.000 lir. Letos so se morali dvakrat tako »prostovoljno« odzvati klicu vlade. To je le eno, a kje so še druge dajatve za razne fašistične parade, organizacije itd. Letos so propale zadruga v Oseku, Tolminu, Dobravljah, Novi Sušici itd., a komisarja so dobile zadruga v Sušici, Trnovem, Šempasu, Barkovljah, Idriji itd. Mlekarska zadruga v Hrušici je bila druga največja o Julijski Krajini. Ona v Trnovem je obstajala več 40 let in s prihodom komisarja je dobila 400.000 lir drž. podpore za obnovo naprav in povečanje obrata. Za gospodarsko zadrugo v Dobravljah, ki je prišla v konkurz, bi morali članji plačati po 700 lir, odborniki pa od 8000 do 23.000. Pasiva »Ljudske posojilnice« v Trnovem znašajo preko 400.000 lir. Polovico teh terjatev je neizterljivih.

Tako bi lahko naštevali dalje in dalje. Poleg vseh bremen se je vrglo torej na ljudi še breme propada zadrug in sedaj morajo plačevati mesto, da bi uživali in prejemali njih koristi. Da je propad zadrug naravna posledica splošnega stanja je jasno. Letošnje leto sma-

vanska socialna demokracija zavzela svojo kulturno avtonomijo rešitev na narodnostnega vprašanja. Ali pa je današnja kulturna avtonomija samo ona »nova politična ideja narodne avtonomije« iz l. 1909?

Rekli smo, da je zgodovina dokazala, da narodnostna ideja odgovarja dejanskim razmeram, da odgovarja današnji vladajočemu razvojnemu študiju evropskega človeka. V čem so se od leta 1918. te razmere spremenile, v katero smer smo se razvili? Na ta vprašanje bi morali odgovoriti manjšinski kongresi, če bi hoteli vteteljiti svoj program o kulturni avtonomiji. Oni tega niso storili. Mesto vsega tega ponavljajo neprestano paralelo med verskim in narodnim zatiranjem. Če jim je ta tako ljuba, zakaj se ne potopijo v zgodovinsko analizo — potem bi najbrže odkrili, da je religiozna ideja pred 400 leti prav tako reprezentirala neke konkretne interese onih, ki so državo držali kakor je to danes pri njem z narodnostno idejo, da je religiozna ideja pomenjala prav tako neki državen, političen program kakor danes živa ne akademski obstoječa narodnostna ideja pomenja program lastne države.

Ne, razmere se od leta 1918. v tem oziru niso nič spremenile. Zlasti ne za one, ki obstoječe države priznavajo kot premiso svojega delovanja. To lojalno priznavanje po drugi strani proglašanje kulturne avtonomije je nepojmljivo nasprotje, čeprav eno iz drugega izvira. Kulturna avtonomija ni v najboljšem primeru drugega kakor boječe izgovorjena narodnostna ideja in tako nujna opora proti priznani državi. Drugo iz drugega pa izvira zato, ker samo tisti, ki se ne bo upal upreti proti obstoječim mejam, bo tudi svoj narodni program izgovarjal samo na pol. Socialni demokratje so imeli vsaj izgovor napačno razumljenega enotnega gospodarskega teritorija!

Toda tudi če upoštevamo sile, ki snujejo za bodočnost, moramo priti do istega zaključka, da kulturna avtonomija ne predstavlja nobene rešitve narodnostnega vprašanja. Kje je mogoče potegniti mejo med kulturnim in ostalim življenjem in magari med čisto jezikovnimi vprašanji na eni strani in vprašanjem državne organizacije? To danes, ko ima jezik in s tem v zvezi šolstvo in ostale kulturne institucije pri vedno gostejši mreži medsebojnih razmerij, vedno večji pomen. Edini izhod je samoodločba narodov, samostojna politična, vse življenje obkrožajoča organizacija nekega naroda.

Ta kratki odstavek o kulturni avtonomiji seveda ne izrpa predmeta in je nastal predvsem v zvezi z obletnico »tivoljske resolucije«. Pridružimo si, da o prvi priliki o tem predmetu obširneje izpregovorimo.

Anica Černejeva:

MOLITEV

Detee božje, ki si prišlo pred davnimi leti na sveti večer nas, grešne, oleti, reši nas bolečin!

Daj nam v tem svetem božičnem večeru da preholimo v sreči in miru trde in grenke spomine.

Saj si ležalo v hlevku na slami le, da bi zaživelo med nami in nas ljubezni učilo.

Daj, da nocoj jo spet doživimo. Detee božje, glej, saj trpimo le, ker ljubezni ni bilo.

Tra mo torej lahko kot zaključno za zgodovino zadrugarstva v naših krajih. Ostale bodo le še one ki so jih prevzeli Italijani in jih država podpira.

Nismo naštevali preveč števil, ker same ne povedo nič in preveč bi bilo spuščati se v naštevaje v posameznih slučajih. Tudi ni potrebno. Slika gospodarskega položaja enega kraja in ene panoge sliči drugi. Težko je reči danes, kje je boljše. Zato je ta članek le prerez splošnega stanja podprt le tu in tam s številkami.

Treba bi nam bilo še govoriti o posledicah. Kam bo dovelo to stanje naše ljudi? S čim naj ono podpre in na kaj upre danes svoj odpor, ko nima kruha, ko bo kmalu brez doma in strehe?

Pomislite kako so se vsesali škorpjoni v našo zemljo:

— davki: državni, pokrajinski, občinski; dolгови: državni, občinski, zasebni; notranja posojila;

vojne naprave in razlašanje; državni deficit;

prometa nobenega, zasluzka nič; tovarne počivajo;

polje in hlev ne rodita dovolj; a človek rabi kruha, kruha, kruha...

PROF. MARIN PAVLINOVIĆ:

JEDINSTVO PREPORODNOG POKRETA NA JADRANU

Intimne veze izmedju Mihovila Pavlinovića, Jurja Dobrile i Dinka Vitezića

Udjemo li u postanak, razvoj i bit preporodne misli u Dalmaciji, Istri i hrv. primorju, vidjet ćemo kako taj književni, kulturni, vjerskokulturni, vjerskopolitički i politički pokret nije bio kao takav nipošto određen, ni po svom postanku ni po svom razvoju. Za izvestan prostor, vrijeme i broj ličnosti, koji su ga propagirali. Te su se ličnosti uporedo s razvojem i pobjedom te misli upoznavali, isprobavali i stajali u prve redove, da se bore: za narodna prava i svetinje. Prirodno je, da su se gomilali i razni problemi, koji su medju sobom bili sad u užoj sad u široj vezi; pa kao što su postojale veze izmedju raznih problema, tako su postojale i međusobne veze izmedju glavnih nosilaca tih preporodskih pitanja i misli u opće. Ti su odnosi bili — kako se iz njihovih pisama vidi — često vrlo prijateljski, intimni i srdačni kao i čisto praktički — proistekli iz jednake ili slične kulturne ili političke potrebe i interesa. Svi ti veliki ljudi, bili su svjesni, da narod treba podizati, književno, prosvjetno i kulturno, da ga na taj način stvore političkim faktorom, koji će se znati i moći da suprotstavi svojim političkim protivnicima i doći do konačne pobjede, koju su mu oni namjenili i za koju su se otvoreno i zdušno borili... Zato, upravo zato, imali su oni u svojim pismima i ličnom saobraćaju pred očima sve narodne potrebe bile one kulturne ili političke; u koliko su pak dospjeli da govore ili pišu o svojim privatnim stvarima, bila je to ispo- vijed prijatelja prijatelju ili izjev osjećaja jedne prijateljske duše u drugu prijateljsku dušu.

Pa kao što se te karakteristike vide u iznašanju međusobnih odnosa izmedju predstavnik preporoda u Dalmaciji: Pavlinovića, dr. M. Klaića, dr. N. Nodila, dr. K. Vojnovića, tako se vide u odnosima izmedju ovih predstavnika istog pokreta u Istri biskupa Jurja Dobrile i Dinka Vitezića i drugih. Iznošenjem njihovih međusobnih odnosa, iznašamo istodobno i duh vremena i sredine u kojoj su se oni kretali i blagotvorno za narod djelovali. Iznašamo tim, uvjerenja smo, i više: međusobnu ljubav, bratstvo i prijateljstvo izmedju predstavnika naše preporodne historije na obalama Jadranskoga mora, koji su imali pred očima isključivo sreću svoga naroda.

Biskup Juraj Dobrila piše g. 1874 (19 V.) iz Poreča svom prijatelju Mihovilu Pavlinoviću, da bi on svojim velikim prestižem djelovao na zajedničkog im prijatelja kanonika Šibenskog kaptola Mrkicu, da bi mu ustupio svoju »priredbu staroga Slaveta«, pošto je doznao, da se ona »neljubi poglavice popovskim u Dalmaciji«. Kako biskup Dobrila baš u tom »neljubljenju« i vidi razlog radi kojeg Mrkica neće svoj rad da štampa, uvjerava Pavlinovića, kako je nerazborito da se taj Mrkicin rad ne tiska »za ostale Primorce od Trsta pa do medje dalmatinske«. Doduše Mrkica je pisao Dobrili prije dvije godine, da će ostaviti manuskript priredbe staroga »Slaveta« iza smrti jedino njemu (Dobrili). »Ali šta će mi to obećanje, — kaže Dobrila — kad će me on po prirodnom zakonu preživjeti možda 20 godina«. Zatim biskup nastavlja: »Naš prijatelj je zakopao u prašinu i pješan svoj trud, čim prosit i vjernici uzdišu za riječi božjom na milom svojem jeziku«. Prelazeći na udes manuskripta veli Dobrila: »Nema li nade, da će se Slavet tiskati u Dalmaciji, neka se tiska drugdje; i to ti ne može biti, latit će se tko rada u Senjskoj biskupiji; ista je to bolje nego ništa«.

Osim toga, potrebno je spomenuti još nešto iz ovog značajnog biskupova pisma, a to jedno zato, što je to u skladu sa intencijom ove radnje, drugo zato, što i to doprinosi mnogo k oživljavanju međusobnih odnosa kao i preciziranju preporodnih zbiljava. Dr. Kosta Vojnović, Pavlinićevo najintimniji prijatelj, pobratim i politički saradnik poslao je biskupu Dobrili neki svoj poznatiji saborski govor na poklon, na koji mu biskup nije dospio zahvaliti, niti čestitati na njegovom imenovanju sveučilišnim profesorom na zagrebačkom univerzitetu, premda je »prežarki štovatelj prevrjednoga doktora Koste Vojnovića«. Znaajući biskup dobro, da je Pavlinović onaj, koji se je za to imenovanje Dra Koste (v. Šišić, F., Korespondencija Rač.—Strossmayer, knj. I., p. 294, 307, 310.) najviše zauzimao kod svog moćnog prijatelja i »brata« Strossmayera, nije vidio podesnijeg čovjeka, da ga kod Dra Koste Vojnovića ispriča. »Ispricajte me što bolje umite; nije krivac tomu dvojkomu propustu moja neharmonost ni nepovoljne okolnosti. Dosta put spominjem se njega i njegove obitelji u sv. misli: to će mu biti milije nego moje ispričavanje« — završava biskup Dobrila ovo svoje pismo.

Naravno, Pavlinović odmah se odazvao i za vrijeme svog prelaza kroz Šibenik, nastojao je lično govoriti sa Mrkicom, ali ga nije našao. Zato mu piše iz Zadra g. 1874 (8 X) da »ne rado piše«, jer mu se je (Pavlinoviću) u najskorije vrijeme Mrkica politički zamjerio. »Pišem ti — veli Pavlinović — jer ne mogu da odolim molbi bisku-

pa Dobrile. Da bolje stvar shvatiš, ako hoćeš, evo ti njegove knjižice. Uzdam se da po- vratkom ove, ti ćeš me obradovati glasom, da si jur poslao »Tumač« na ruke hvaljenom biskupu, da ga jednom tiska. Imam velike nade da ne ćeš se pustiti tvojoj mu- šikavosti i tvojoj samovolji, da te zanese u niče«.

Ime velikog istarskog mecena i vodje istarskih Hrvata ne susrećemo samo u onim pismima, koja sam ja već publicirao u cjelini? nego i u nekim Strossmayerovim pismima. Tako biskup Strossmayer u svom pismu pisanom Pavlinoviću g. 1875 (6 I) spominje ime biskupa Dobrile: »Ja se početkom budućega mjeseca vraćam. Zadržat ću se nješto kod Biskupa Dobrile. Na svaki način vratit ću se putem Beča«... U pismu Pavlinoviću od 23 I 1875 Strossmayer ponovno spominje ime »staroga prijatelja« ovim riječima: »Lahko da ću u po- vratku pohoditi i staroga svoga prijatelja Dobrila«.

Dr. Dinko Vitezić u svom pismu upra- vljenom na Mihovila Pavlinovića spominje ime velikog istarskog biskupa riječima: »Ako (u Trst) dolazeći sam pohodio bi- skupa Dobrila; on kao i prije uvijek jadi- kuje; preporuč mi da Te pozdravim. Či- nim isto i od moje strane želim ti svako dobro prigodom dođuću blagdan«.

Isto tako kao što su izmedju biskupa Dobrile i Mihovila Pavlinovića postojali prijateljski odnosi okušani u svojoj posto- janosti na zajedničkom kulturnom, prosvjet- nom, vjersko-kulturnom, vjersko-političkom i napokon političkom polju, tako su posto- jali i još tjesnije izmedju čestitog istarskog prvaka Dr. Dinka Vitezića i vodje dalmatinskog preporoda Mihovila Pavlinovića. Kada mi govorimo u ovoj radnji o još »tješ- nijim odnosima«, onda taj naš sud počiva i na ispravnim premisama. Dr. Dinko Vi- tezić, koji se je uistinu rodio u Vrbniku 24 VIII 1822, gdje je i zauvijek sklopio plemenite oči 25 XII 1904 pripadao je onaj najužoj okolici utemeljitelja n. stranke, vo- dje i apostola narodne hrvatske misli u Dalmaciji Mihovila Pavlinovića. Služeći kao financijski savjetnik kod financijske pro- kurature u Zadru, došao je odmah u lični doticaj sa Pavlinovićem i ostalim njegovim velikim saradnicima i prijateljima: Drom Mihom Klaićem, Drom Kostom Vojnovićem, Drom Natkom Nodilom, Drom J. Anto- nićem, Kažimirom Ljubićem, Drom Boži- darom Petranovićem, Jurom Biankinijem, Drom Lovrom Matićem i svim ostalim. Ne samo da je Vitezić lično došao s njima u doticaj, nego je on i učestvovao u svim nj- hovim kulturnim i političkim akcijama već u »Osvitu«, a onda u razvoju preporodne misli u Dalmaciji. Šta više, on je postao članom slavne hrv. čitaonice, odbornikom »Matice dalmatinske« i članom vodstva na- rodne stranke kao i uglednom ličnošću u uredništvu glasila stranke (Il Nazionale — Narodni List). Da je Vitezić imao veliko povjerenje u samoj stranci i uredništvu glavnog organa stranke, evo dokaza: Ivo Giunio morao je prepustiti upravu i ured- ništvo »Narodnog Lista« drugom; prepu- štajući uredništvo likvidirao je svoje oba- veze, koje su slijedile iz ugovora sa Drom Mihom Klaićem i Drom Dinkom Vitezi- ćem, na koje se Giunio tuži Pavlinoviću u svom pismu iz Splita 8 IV 1870. »Gospoda u Zadru Klaić i Vitezić — piše Giunio — dadoše mi 100 f kao kaznu ustanovljenu mojom pogodbom, kako sam u Zadru došao tako prije nego sam potpisao pogodbu, ja sam pitao bio da mi nadomiru troške put- ne i ono dana što sam morao izgubiti u to ime«.

I takav Dr. Dinko Vitezić — kao pot- puno izgrađen i okušan u narodnoj borbi — dolazi preko svog brata Dra Ivana Vi- tezića, krčkog biskupa, u doticaj sa pore- čko-puljskim biskupom Drom Jurjem Dobri- lom, a po njemu u kolo onih, koji su u Istri, Trstu i hrv. Primorju narodno osje- čali i djelovali za narod i njegovu buduć- nost. Nije sada nikakovo čudo, da je taj plemeniti, umni i značajni narodni čovjek bio izabran g. 1873 za narodnog zastupni- ka u carevinsko vijeće u istočnoj Istri kao jedini zastupnik Hrvata i Slovenaca Istre. Njegovi ga birači izaberu g. 1879, 1885, te ostaje narodnim zastupnikom sve do g. 1891.

O tim intimnijim vezama izmedju dru- gih narodnjaka u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji i Dra Dinka Vitezića, navest ćemo i nekoliko prvotvornih dokaza. Tako Dr. Miho Klaić u svom pismu, koje ga pi- še 14 III 1874 Pavlinoviću u Beč, pozdrav- lja Dra Lovru Montija i Dra Vitezića: »Po- zdravi puno Monta i Vitezića i da si mi zdravo i veselo«. Dr. Nikola Vršak iz Ri- petta (108) u Rimu piše Pavlinoviću u Beč pismo na Tri Kralja 1875 u kojem mu me- dju ostalim veli: »Pozdravite, molju Vas čes- titoga zastupnika Vitezića i moga brata (Burgring 1) noge li Vas onuda pronesu. Pa da ste mi zdravo i veselo«. Baron Me- tel Ožegović-Barlaševački piše svom pri- jatelju Pavlinoviću iz Hitzinga 28 IX 1877

u pismu i ove riječi: »Nadajući se za st- gurno, da će te priazno primiti ovu maju- srdačnom pozivnicu, i odazvati se istoj u društvu vašega vrijednoga prijatelja g. Dra Vitezića, koga srdačno pozdravljamo, osta- jem u hitnji sa najodličnijim štovanjem Vaš iskreni prijatelj B. Metel Ožegović«. Ante Biankini, brat Jure Biankinija, (koji je kasnije učinio velike usluge narodnoj stva- ri, sklonivši kao ličn. liječnik pretsjednika Sjeverne Amerike Wilsona, da udje u svjetski rat) u svom pismu kumu Mihovilu Pavlinoviću spominje Dra Vitezića riječi- ma: »Slavenina Vitezića vidih tunomadne kod Klaića, on uvijek po starome«. Tomo Didolić u svom pismu pisanom Pavlinoviću u Selsima 27. III 1886 spominje Vitezića riječima: »Pozdravite mi poštenog Masov- čića i dičnog prvaka istarskih Hrvata Dra Vitezića«. Ivan Kostrenčić, »pobratim« Pa- vlinovića, piše iz Zagreba 1885 medju osta- lim: »Ljepo i od srca mi pozdravi Dra Vi- tezića«. Baron Metel Ožegović javlja Pavli- noviću u svom pismu pisanom 12 VII 1879 na imanju Bela kod Varaždina: »Konačno šaljem vam, kako obreko, za uspomenu u prilogu moju najnoviju, photographiu od ve- ćeg formata, a za naše prijatelje Vitezića i Klaića dvie u manjem formatu, koje uz moj najsrdačniji pozdrav njima izvolite predati«.

Sve su ove veze, koje smo do sada izni- jeli vrlo važne ne samo što su izvorne i što predstavljaju one duhovne niti, kojima su bili ovi veliki ljudi preporoda izmedju sebe povezani. Ali veze, koje su postojale izme- dju Mihovila Pavlinovića i Dinka Vitezića, nadmašuju svojom intimnošću sve druge, koje smo do sada iznijeli, a možda i sve one, koje su vladale izmedju Pavlinovića i svih ostalih njegovih političkih prijatelja i saradnika osim Kažimira Ljubića, kojega je Pavlinović volio upravo očinskom ljubavlju.

Intimnost i postojanost tih veza temelji- la se je na srodnosti duša, kulture, odgoja i gledanja na svijet kao i na istovjetnosti kulturno vjerskih, kulturno političkih i po- ličkih težnji. Te i mnoge druge oznake, stvorile su izmedju Pavlinovića i Vitezića čvrsto prijateljstvo, koje nijesu mogle nika- da uzkoledati sve trzavice, koje je neminov- no kao posljedicu nosila sa sobom dugogo- dišnja njihova kulturna i politička borba za narodne pravice i svetinje. Dosta je samo prelistati stare godišnjake »Narodnog Lista« da se vidi, kako su ta dva muža bila ne- razdruživa u političkom radu, u koliko ih viši politički principi nebi fizički razdvajali. Zajedno putuju u Beč, zajedno se vraćaju, zajedno se iščekuju, zajedno se dogovaraju i zajedno rade uvijek za najsvetije ideale čovječanstva i države a napose svoga jednog izmrcvarenog naroda.

Tako Vitezić u pismu zahvaljuje Pavli- noviću iz Zadra 30 VIII. 1879 na primitku fotografije bar. Metela Ožegovića: »Radiošću sam danas primio fotografiju našeg pošte- njaka i vrijednoga prijatelja Baruna Metela, koju ste mi po Uredništvu Narodnoga Lista poslali. Ja bih mu se neposredno na ovaj liepi dar zahvalio, nu, budući da neznam gdje on sada boravi, zato Vas prosim, da to Vi u moje ime činite, te mu pišite, da ću mu ja osobno, u svoje vrme u Beču svoju zahvalu položiti«. Zatim Vitezić nastavlja sa željom da bolesni Pavlinović što prije ozdravi: »Bog dao, da što prije po sve ozdravite, te da se, do prigodi, opet budemo u Beču na- lazili!«. Zatim Vitezić čestita Pavlinoviću »na liepe riječi, koje je o Vam Hohenwart u listu na Klaića izrekao«. U drugom pismu, kojeg piše u Krku 26 III. 1880 opravdava se Vitezić prijatelju, što mu nije pisao; »to više (sam) na Te mislio, navlastito, kad sam se sastao s našim vrlim prijateljem Metelom, nismo se nikad raztali brez da se nismo Tebe spomenuli. Koliko puti sam uz- želio da bi još Tebe u Beču bilo; u sadaš- njih okolnosti Tvoja značajnost i bistroum- nost bi mnogo prutila; nu ja nisam sudio ufanje, da ćemo još zajedno ondje za naš tužni narod raditi«. U trećem pismu iz Krka 26 VIII. 1886 piše Dr. Vitezić Pavlinoviću i živo se interesira za njegovo porušeno zdravlje. »Što se ovoga (zdravlja) tiče, za- čudio sam se, čitajući da si se u tako lo- šem stanju iz Beča kući vratio«. Zabrinut njegov »uvijek izkreni prijatelj«, tješi ga: »Moguće — veli — da je bio uzrok tomu i to što na onako dalekom putu nisi nigdje odpočinuo nego ravno do doma proputovao. A bog zna, kakvo ti je bilo putem vrme. Nu, budući da, kako mi pišeš, kus ti se je povratio pa kusom počelo se vraćati i sna- ge, ufam se u Boga, da do nekoliko vrme- na ćeš bolest preboljeti te prijašnje uživati zdravlje. Ali zbog toga valja da se gledaš od svakog nereda«. Spominjući potrebu za- jedničkog pohoda bar. Metelu, izražava Vi- tezić nadu, da će ga učiniti »dođuće godi- ne«, a da će on »obustaviti za sada« ono putovanje. Dr. Dinko, nije ni slutio, da će upravo idućeg godine njegov veliki prija- telj Mihovil Pavlinović otputovati bez njega — ali na zadnje putovanje!...

Iz ovih podataka, koje smo iznijeli u ovoj našoj radnji, vide se intimni književni,

kulturni i politički odnosi izmedju vodje na- rodnog preporoda u Dalmaciji Mihovila Pa- vlinovića te Dobrile i Vitezića. Odnosi su vrlo značajni za kulturno-političku fizio- gnomiju ovih muževa. U njima se u malom, može se reći — odražavaju također odnosi izmedju Pavlinovića i drugih ljudi toga do- ba u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, Bos- ni i Hercegovini kao i odnosi istarskih vo- dja i drugih muževa iz te dobi. Osim toga, iz odnosa, koji su vladali izmedju tih ljudi, jasno se vidi, da preporod, kako smo na po- četku naglasili nije bio niti je mogao biti određen niti na određeni teritorij, niti na stanovite ljude, a to zato, što je to bio ro- mantičko-idejni narodni pokret, koji je obu- hvatao uz male razlike podjednako sve one pokrajine u kojima je onda živio hrvatski narod, čijim su interesima i služili ovi veli- ki muževi: u Dalmaciji, Istri i Primorju kao u Hrvatskoj i Slavoniji, Bosni i Hercegov- ni. Taj cilj bio je književno, kulturno i političko osvištenje naroda za predstojeću borbu, podizanje, bodrenje i vodstvo naroda u toj borbi i konačna pobjeda pravedne na- rodne misli, a debacle: tuđinske tiranije i oligarhije!

Anica Černejeva: SAJ GA NE BO...

Mama, bo našel
Božiček do nas?
Daleč je Istro,
daleč je Kras.

»Daleč je res,
a predaleč ni.
Jezušček vo
za kraške poti...«

Toda, joj, trde
pretrde so
Mamica, vem,
Božička ne bo.

»Duško, saj ne
hodi po tleh,
po naših trdih
kraških poteh.

Saj se jih niti
dotaknil ne bo.
Jezuščku ni
nikjer pretrdo.«

Toda, mamica,
lučič še ni...
Črna krasa
nad krasom leži.

»Duško, potrpi,
nič se ne boj.
lučič prinese
Božiček s seboj...«

Mamica tudi
prethi smo.
Pesmic ne znamo,
pa ga ne bo.

»Pesmic nas
Jezušček nauči.
V srcih nam spiyo,
pa jih zbudi...«

Toda, zvonovi
nič ne pojo.
Jočejo, mamica,
pa ga ne bo...

»Duško, nočoj
nam zapojejo vsi
sveti večer jim
glas spremeni,

pa nam zapojejo
kakor nekdanj...
Duško, le tiho
prislukujva zdaje.

IREIDENTISKA SILVIO MITIS UMRO Bivši direktor talijanske prkos-gimna- zije u Pazinu

Trst, decembra. — 10. o. mj. sahra- njen je profesor Silvio Mitis, rodom iz Cresa. Bio je prije rata profesor u Zadru, pa u Italiji, a kada je u Pazinu osnovana talijanska prkos-gimnazija bio je Mitis pozvan u Pazin. Tu je sa- kupio neke dokumente o progonima istarskih Talijana za vrijeme Rissorgi- menta, koje je izdao iza rata. Pisao je o Dalmaciji, Liburniji itd. Istorijsko-geografske rasprave, a lanjske godine izdao je knjigu o Cresu i Osoru pod Venecijom.

Iz Pazina je bio premješten u Pulu gdje je bio preuzeo upravu talijanske ženske gimnazije. Kada je gimnazija zatvorena preselio se u Trst.

Mitis je bio od onih predratnih ire- dentista, odgojenih u talijanskom am- bijentu naših polumrtvih gradica, koji su upotrebljavali sva sredstva da doka- zu talijanstvo naših krajeva i koji su bili obilno potpomagani od tadanje službene i neslužbene Italije.

IVE MIHOVILOVIĆ:

ČASKANJA O NAŠOJ LITERATURI

REPRODUKCIJA JEDNOG KAVANSKOG RAZGOVORA

U Zagrebu, decembra 1934.

Naša je pobjeda još daleko, možda i dalje nego što mislimo, ali bilanca naše borbe je i ove godine povoljna. Ima rubrika, koje su bolne, ali u njihovoj je bolnosti zalog pobjede. Naš narod je izdržao još jednu tešku godinu iskušenja, ali na način dostojan mučenika. Naša borba u emigraciji bila je puna elana. Kad se bude sastavljao referat o ovoj godini borbe reći će se mnoge utješljive stvari i nabrojiti ono što se je učinilo, s ponosom za one, koji su učinili. Po nekoj »naravi stvari« dogodit će se, međutim, kao što se to i ranije događalo, da se ne će u bilanci uzeti jednu važnu stavku. Stavku, koja nema svog oficijelnog referenta u nijednoj političkoj organizaciji i instituciji sazdanj, makar samo i s formalne strane, na stari način. To je stavka naše literature i naše, umjetnosti, kojoj neće stvarno škoditi, što nije zastupana na pr. u publicističkom otkrivanju Saveza, jer se odredbama i pravilnicima ne reguliše literatura, ali radi veće efikasnosti naše borbe i u interesu ciljeva trebalo bi, da se u publicističkom otkrivanju Saveza koncentriše naša pažnja literaturi i umjetnosti. Jer ima i pored novinske propagande i pored knjiga i brošura napisanih na naučnoj ili dokumentarnoj osnovi jedna kapitalna snaga u pokretanju javnog mišljenja i osjećaja, a to je literatura i umjetnost. Treba li da upozoravamo na primjere velikih političkih pokreta najnovijega vremena i na ulogu i shvaćanje uloge literature i umjetnosti u tim pokretima?

Imamo već do sada priličnu literaturu naše tragedije i naše borbe. Treba samo imati izvjesnu evidenciju o njezinoj produkciji i u tom slučaju izrečena tvrdnja ne izgleda pretjerana.

Istina je, nemamo onog velikog djela, koje bi svojom monumentalnošću stršilo i na koje bismo odmah pomišljali, kad se kaže »Literatura Julijske Krajine«. Morao bi to biti jedan monumentalni roman, u kojem bi bila obuhvaćena čitava jedna epoha našeg tragičnog života. Toga doista još nemamo i možda ga još dugo ne ćemo imati. Djelo, kakvih su imali više Poljaci prije svog oslobođenja, kakva su pisali Francuzi o Alžaciji i Loreni. Veliki roman širokog historijskog zamaha, u kojem bi bio zahvaćen čitav onaj grozni sudar svih mogućih suprotnosti na terenu Julijske Krajine, u duši njezinog čovjeka — to je ono što čekamo. Kažu doduše, da se takova djela o velikim tragedijama javljaju iz velike vremenske distancije, kad duh nekog jakog pisca može da mirno fiksira na papir ono što je u prošlosti doživio. A sad je tragedija naše zemlje još u svojoj — aktivnosti, ona se razvija, nju se može dati još samo u formi reporta i letimičnih fragmenata.

U očekivanju toga velikog romana moramo se, dakle, zadovoljiti s tim reportom, fragmentima, koje ne smijemo potcijeniti, nego naprotiv: moramo tom literaturnom nastojanju, tim rezultatima rada naših pisaca, pristupiti s puno pažnje i zahvalnosti. Od tih fragmenata, koji za sebe mogu da tvore i izvjesne zaokružene cjeline, sastoji se naša literatura. To su, po nekoj put, najidealnije interpretacije našeg problema, a u mnogo slučajeva su to najtrajniji spomenici — zato jer su umjetnost — naših sadašnjih osjećaja. O onome, što nam se sada događa ostaje, na koncu, za daleka buduća vremena krvava kronika lista »Istre«, ali pristupačnije i sugestivnije od toga dokumentovati će tragiku ovog časa literatura Srećka Kovosela, Cara Emina, Katalinića, Pregelja, Magajne, Kosmača, Žerve, Balote i drugih naših pisaca, pored ovih nasumce nabacanih. To je istina, o kojoj nema diskusije. Ali s njom moramo računati, pa je moramo — uzajati.

Mora nam postati svima jasno, da je, na pr. Srećko Kovosel svojim stihovima o Krasu i danas toliko godina po svojoj smrti, jedan od najaktivnijih u našoj borbi i njegova je borbenost tim čudesnija, kad uzmemo u obzir, da je vrlo rijetko o stvarima konkretno govorio. On je snagom svog umjetničkog instinkta u svoje majstorske verzije unio na jedan simboličan način sve naše velike ideale zaodijene u najzdraviji mističizam, koji bi se mogao nazvati kraškim. Sva naša golemo nostalgija za zemljom, pretvorena ponekad u fizičku patnju, u njegovoj je poeziji. To je i kao interpretacija i kao aktivizam golemo. Srećko Kovosel nije, doista, samo materijal za studij i površne deklamacije, on je jučer, danas i sutra neizmjereno više. A tako je i sa drugima.

Trebalo bi jednom sastaviti zbirku poezije Rikarda Katalinića Jeretova, u koju ne bi ušlo sve ono, što Barba mora da piše po patriotskim potrebama, i vidjeli bismo kako je i taj naš pjesnik dao literaturi i prijeratne i poslijeratne Istre mnogo vaudrednih priloga, u kojima ima mnogo iskrenog srca što ne umire. — Trebalo bi to, da se i oni, koji sumnjaju, uvjere, da je za Istru živio i kroz poeziju radio jedan istinski pjesnik.

Vladimir Nazor nije, danas aktivan novim radom na našem literarnom terenu, što je i razumljivo, ako se uzme u obzir, da nije rodom iz Julijske Krajine i

da tamo već dugo ne živi. Ali je sa svoje dvije knjige obnovljene istarske proze i poezije (»Istarski bolovi« i »Istarski gradovi«) napisane ranije, a u novim izdanjima popraćene vrlo značajnim predgovorima, u literaturu Julijske Krajine unio dvije žive vrijednote. (Njegovo učestvovanje u afirmaciji čakavske lirike od naročito je značenja.)

Dva specifično istarska djela dao je Ante Dukić, taj interesantni starac i jedan nekog čudesnog vitaliteta, mladički blistavog. Njegov »Dnevnik jednog magarca« prestavlja djelo, u kojem je psiha Istre dana u preciznoj interpretaciji, bizarnu po spoljašnosti, a duboku po misaonosti. Ma da djelo obuhvata prošlost Istre, ono je važno, naročito u raščišćavanju pojmovi o nama. Stihovi Ante Dukića »Od osvit do sutona«, krvavo autobiografski, svojom su iskrenošću potresni, a ima u njima mjesta, koja su najplastičniji odraz istarskog miljea, istarskog sentimenta, pejsaža i naših štimunga. A i samom je svojom pojavom Dukić svratio simpatičnu pažnju intelektualne Jugoslavije na našu kulturnu vitalnost.

»Uporništva«, revoltska poezija Iga Gruđenova, posebno je poglavlje u literaturi Julijske Krajine. Njegovi »Mineriji« su ostavili ne samo odgojni utisak, nego možda i krvavi pečat žrtve na našoj omladini. To je klasično djelo te vrste u našoj literaturi i s jedinom preostalim pjesmom mučenika Draga Bajca »Pesem emigrantov« (koju sam upravo ja sasvim slučajno spasio od propasti) prestavlja kod primorskih Slovenaca najpopularnije stihove. Ali i ostala Gruđenova poezija, njegovi nabrežinski kamenolomci, njegovi stihovi o pejsažu tršćanskog primorja, njegove bježnjačke nostalgije, — znači razmjerno vrlo mnogo u našoj literaturi. Sadržano u jednu zaokruženu knjigu, bilo bi to djelo od najdirektnijeg efekta.

Njegova sestra Dora Gruđenova svojom suptilnom ženskom interpretacijom kraških zbivanja, kraških tuga i kraških ljubavi postizava često Koloselovu visinu. S Anicom Černejevom, koja je do sada napisala desetak odličnih, modernih dječjih pjesama s našom temom, pa znači već po tome vrlo mnogo u našoj literaturnoj akciji, Gruđenova tvori žensku literarnu »skupinu« u našoj emigraciji.

Alojzije Gradnik je u poeziji, koja dolazi u obzir s našeg stajališta, važan po svojim pjesmama, u kojima je dao pjesničke slike naših goričkih varoši, i po onim u kojima je aktualizirao goričku i tolimsku herojsko-puntarsku historiju i legendu. Jednim dijelom svoje poezije upotpunjuje se s Vladimirov Nazorom (»Istarski gradovi«). Snažan i produktivan on će još dati svoju veliku interpretaciju našega mučeništva.

Ma da nije naš po rodu Oton Župančič, najveći slovenački pjesnik dao je u svom »Cicibanu« jednu dječju pjesmu o nama, koja je pravi biser, a inače je zapisao još nekoliko svojih pjesničkih doživljaja na našu bol od najveće vrijednosti.

Ivan Pregelj je prozi dao tolimsku i istarsku historiju u više zasebnih djela (»Tolminci«, »Božji medjaši« itd.) i po tome sliči Gradniku. Ali je zašao majstorski i u našu sadašnjicu, pa je, naprimjer, jednu njegovu novelu o vjersko-nacionalnom problemu našega naroda pod Italijom, štampana u »Dom i Svetu« izazvala pravu senzaciju zbog visoko umjetničke obradbe jedne teme, koja je tako komplikovana. On bi mogao, kao izraziti katolik i veliki umjetnik, da daje i roman na tu temu.

Viktor Car Emin, koji je hrvatskoj literaturi dao mnoga djela s istarskim sižejima, obradio je taj aktuelni naš vjersko-nacionalni problem u izvršnoj noveli »Glas zvona«. Održao se na visini čiste umjetnosti i delikatnosti predmeta, ma da je inače borbeni liberalac i njegov je roman s vjersko-političkom istarskom sadržinom »Nove borbe« — ozloglašen. Inače je Car pored svog obilnog predratnog rada, i poslije rata, o novoj tragediji dao mnogo manjih i većih literarnih radova u prozi. Pored velikog publicističkog rada, uspio je da napiše roman »Naša Mare« (o našoj učiteljici pod Italijom), koji je štampan u »Ženskom listu« u nastavcima, a pored toga sigurno jednu lijepu, ali razbacanu zbirku literarnih dobrih novela i crtica. (Njegov je »Dalibor«, i pored svoje velike subjektivnosti, upravo potresan).

U »Domu in Svetu« i »Ljubljanskem Zvonu« prošlih je godina štampano nekoliko divnih novela Franca Seljaka s našim sadržajem. Psihologiziranja na našu temu, prava cizelirska djela, koja ne smiju ostati zakopana u tim starim svescima revija. Sjećam se jedne novelističke studije o bježenstvu, granici, »domotožju« i tragedije iz »domotožja«. I još mnogočega. »Pomladni večer«, naprimjer. Slovenski čovjek sa svojim djetetom šeta ulicom grada pod Italijom. Jeziva analiza one muke, koja se se vidi i koju niko ne može izraziti. Ali France Seljak je veliki majstor. Antologijske stvari.

Baš tako kao i mnoge »Primorske novele« Bogomira Magajne. (Naprimjer: »Primorska crtica«.) Magajna je u našoj prozi najaktivniji pisac. Njegov roman »Gornje mesto« ima jak trag Primor-

ja preko granice, ma da se događa u Zagrebu. »Primorske novele« su sve primorske s poslijeratnim temama. »Bratje in sestre« u jednom svom jakom djelu sadrže »primorske« motive (odlična »Regina Coelii«, pa »Lipari« itd.). Njegovo najnovije djelo knjiga »Graničari« fiksira naš problem gledan iz pogranične karaule i logorovanja po planinama uz granicu, s kojih se vidi melankolični Nanos, rodna Vremenska dolina... Jedna široka, tipično slovješka, lirski duša obuhvata svoju zemlju i ljude. Jedan majstor pera, čudesan u opisima doživljene prirode i ljudskih dobrota. Jedan melankolični, slavenski optimista. Možda će nam on dati veliki tekst, koji čekamo?

A možda Cini Kosmač, drug streljanih kod Bazovice, mladi auktor za sada tek nekoliko novela, koje daju izražaja rijetkom talentu. On je specifično »primorski« pisac po onome što je do sada dao i čini se, da drugo i ne želi biti. Shvaća da ima o čemu da piše baš na tom području. Odvažan je i sirov i bezobziran u kazivanju istine. Njegova novela »Ogorek« o bazičkim žrtvama, najbolja mu je stvar.

U poeziji mu je blizu Karel Širok s desetak svojih pjesama na temu žrtve, mučeništva, krvi i pobune. Albert Širok, pored svoje vrlo pohvalne aktivnosti na dječjoj literaturi, dao je takodjer u lirici naše doživljaje. Većeg je zamašaja ipak ono što s Josipom Ribičićem izvodi kroz dječji »Naš Rod«. Ribičić i on plasmiraju dušu jedne generacije.

Na hrvatskoj strani taj rad izvode poezijom i prozom Josip Kraljić i Ernest Radetić. Kraljićeve zbirke dječje poezije o Istri vrlo su popularne, jer su prodrle u široke dječje slojeve. Naročito su značajne njegove »Suze Istre«. — Radetić je pored tolikih godišta »Malog Istranina«, dao i zbirku istarske proze »Kad se užge mlada krv«, koja bi imala daleko veću vrijednost, da je ostala u originalnoj čakavštini, kako je bila prvotno napisana. Čakavska priča njegovo je polje, ali sad se upušta i u dramu, pa je napisao omladinsku igru »Vilinsko kolo« i veću dramu »Za goli život«, koja se je imala davati u zagrebačkom teatru. S interesom se očekuje taj dramski prikaz naše borbe u Istri.

Naš aktuelni sižej dao je u zbirci novela Radivoj Rehar. »Vipavske novele« zaslužile su bolju sudbinu nego što su je doživjele. Šteta što je Rehar prestao s lirikom, koja je bila interesantna kao lirski odraz jednog našeg kraja (na liniji Nazor, Gradnik, Gruđen). Za liriku Janka Sameca takodjer šteta što je presušila. I on je uspijevao u davanju našeg sentimenta u današnjem času. — Joža Liković pored nekih razbacanih feljtona, napisao je i čitavu knjigu o životu i patnji našega naroda pod Italijom: »Prodane duše«. Suviše feljtonsko djelo, premalo umjetničko, ali još uvijek korisno za našu propagandu.

Šteta što Ivo Šorli nije aktuelniji, što naima sada i o ovome našem vremenu ne stvara. — Šteta što poslije »Serenissime« nije Joža Pahor dao još ono što smo s pravom očekivali.

Znatno je priloga dječjoj literaturi dao malim dramskim igrom »Deca išče kralja Matjaža« Drago Lavrenčić (pseudonim).

Ferdo Delak je važniji literarno i umjetnički svojim živim režiserskim talentom, ali je i kao pisac interesantan glasnik i borben. Originalan i razbarušen on će još da daje od sebe.

Ivo Grahor, mislilac, koji intelektualizira naš problem, napisao je takodjer nekoliko naših novelističkih djela, koja su se decpala i bez kojih se antologija takve naše proze ne bi dala zamisliti.

Šteta i s našeg stajališta što je Nar-te Velikonja tako rijetko na literarnoj pijaci. On ima tendencije, koje bi nam bile korisne.

Historijski roman Jože Lovrenčića i njegova aktuelna poezija s notom naše muke i borbe zaslužuju takodjer veliku pažnju. Alojzije Remec, kad ne bi bio napisao drugo nego onu pjesmu o Čiču (Karbun, karbun...) zaslužio bi da ga uzmemo u obzir kao pisca o Julijskoj Krajini.

A ko zna ne će li možda Karlo Kocijančič dati daljinu poeziju ili prozu, koja će biti nastavak na njegove »škedenjske plavčice«.

Ima pored svih ovih citiranih pisaca o Julijskoj Krajini, još nekoliko pisaca iz Julijske Krajine, koji o njoj ne pišu ma da su inače jaki talenti i doprinose naročito slovenačkoj literaturi mnogo. Kozna, možda će nas i iz tih redova »indiferentnih« jednoga dana neko iznenaditi.

Svakak u našoj literaturnoj bilanci najljepšu staklu predstavlja ono što smo u prošloj godini postigli s čakavskom lirikom. Na hrvatskoj strani ozbiljno smo se bojali za istarski literarni kontinuitet. Poslije Cara, Katalinića i Dukića na horizontu se nije pojavljivao niko. Tek u najmlađoj generaciji u razmaku od trideset godina po neki pokušaj. Tone Peruško, naprimjer, sa zbirkom »Sumraci pod Učkom«, borbenih novela o Istri napisanih u dvadesetoj godini, kojih se sada — odriče,

Ivo Mogorović i još poneko ostali su izvan literature ili bar izvan naše literature. Mate Dvorničić i Ante Bonifacić, oni su iz oslobodjene Istre. Izgledalo je beznadno. Spasila nas je čakavska lirika. Uspjeh »Čakavske antologije« to je jedna od naših najvećih manifestacija posljednjih desetaka godina. Njezin je uspjeh tim značajniji, ako se uzme u obzir kako je hrvatski intelektualni i književni svijet bio zatvoren za naše tendencije. A sad smo ga otvorili čudesnim ključem lirike, koja o Istri govori njezinim iskonskim jezikom i vrši za nju najefikasniju propagandu. Sugerira i onima, koji su »superiorni«, nad političkim borbama razmišljajući o nama. Sirovi, direktni izraz svega našeg zbivanja čakavska lirika postavlja na dnevni red književnog interesovanja čitav problem Istre, sveobuhvatno. Rezultat je veći nego što smo ga očekivali i nego što su se nadali sami pjesnici, kad su nepretenciozno u umjetničko-literarnom smislu pisali stihove, za koje danas najvažniji kritičari kažu da su najodličniji priloz hrvatskoj poeziji uopće poslije rata. Obnovljeni čakavski Nazor, pa Drago Gervais i Mate Balota postali su tako vrlo velika živa vrijednost u literaturi Julijske Krajine. Balotin »Božićni račun s gospodinom Benedetom« i stihovani pasteli Istre »Pod Učkom« Drago Gervaisa, pored ostalog blaga te vrste, danas nisu samo kuriozum na hrvatsko-srpskoj literaturnoj pijaci, nego je to čitav naš problem lirski izražen.

Trebalo bi reći ovim povodom nešto i o drugim granama naše umjetnosti, ali suviše bi stvari pero moralo da svlada, a i prostor je tjesan. O Sirovim svetokriškim i devinskim marinama, o Šantelovim istarskim romantičnim idilama i o njegovoj obradbi folklora, o evropskoj interpretaciji goričkih pejsaža Vena Piloni, o Čargovim idilijskim rudarima itd. itd. Sa par se rečenica ni to ne bi moglo apsolvirati.

A onda bi došla na red muzika, koja bi zahtijevala takodjer veću pažnju. I njezina je zadaća velika, a njezine su mogućnosti bezgranične. Samo za primjer: »Čače moj«, kompozicija za zbor Ivana Matetića Ronigova, tužaljka za mrtvim ocem na istarski narodni motiv, koju je lansirao naš Šuligoj sa svojim senzacionalnim dječjim zborom predstavlja muzički najsavršeniji izražaj naše tragedije. A to je veliko umjetničko djelo, koje će ostati i koje je svoj veliki učinak tek počelo da vrši! Ta je kompozicija za nas događaj koji nezasjenjuje, nego upotpunjuje čakavska lirika.

Ali o tome svemu — časkat ćemo drugom zgodom.

Mile Klopčič: HODIM MED OLJKE V Kotoru, ob prvi obletnici smrti Srećka Kovosela

Hodim med oljke v ograde zvečer,
da čujem, kako ciprese pojo.
Kakor kapljalo bi v sveti mir,
mi nocoj njegovo pesem pojo:

— Glej, zdaj je maj in opojni večeri; tam
(senca je padla preko morja in neba)
še borovec na gmajni več sam
razmahnil je veje na vse strani,
mesečno dekleto in fantu drobi —
jaz pa od same pomladi sem trpekl,
zmirom sem zdoma, vse kraške poti sem
prehodil.

vse trate prešteval, globeli preblodil,
Petra iskal, da bi roko mu podal,
pa nisem našel, nisem prešel,
ne morem najti, ne morem prešteti.

Pa se bom vrnil, vrnil do majke
in ne pojdem nikamor, nikamor več:
»Glej, preveč ubog sem preveč dajal,
jaz od nikogar, vsakdo od mene jemal

In zdaj sem bolan.
Legel bom, mati, legel na kraško razpolje,
naj vse sleze
gredo preko me

kot senca po gmajni, solnce po trati.
Sam tvojo lučko na oknu z dlanmi bom
zastiral,

na vse strani bom borovcem ceste odpiral,
naj se temno razraslo ko srebotje —
če ne, ne bom,

ne bom mogel spati, o mati! —
Kdo je šel kot on v tujino,
pa da se ni vračal pet
našo žalost, v tvo zajeť
razodrat mesečino?

(IZ ZBIRKE: PREPROSTE PESMI.)

VESELE BOŽIČNE PRAZNIKE
in
SREČNO NOVO LETO
želi tvrdka
SIMON JURČIČ, Ljubljana, Tyrševa 7

AFIRMACIJA ČAKAVSKE LIRIKE

Dva najodličnija hrvatska kritičara govore o čakavskoj poeziji s najvećim priznanjem

Dr. Ante Barac napisao je u književnoj reviji »Mladost« (br. 4-1934) ovaj prikaz pod naslovom »Dijalekt u književnosti«:

Dijalekti dolaze u književnostima do izražaja u počecima kulturnoga života, kad neki narod još nije došao do svijesti o svome jedinstvu, i nije još našao načina da na jedan isti način izražuje ono što mu je kao cjelini zajedničko. Ili se pak dijalekt počinje upotrebljavati u književnostima onda kad je jezični izraz već toliko usavršen, da su iskorišćene sve njegove nijanse, te književnici u govorima pojedinih krajeva traže nove mogućnosti da kažu ono što je u zajedničkom književnom jeziku nemoguće izreći.

Kod nas nije nastupio niti prvi niti drugi slučaj. Naša je moderna književnost, sa štokavštinom kao bazom, stara već stotinu godina, te se njezin izraz već toliko produbio, da svojim književnim jezikom možemo da kažemo sve. Ali u isto doba, naš književni jezik još svjedoči nije postigao vrhunac savršenstva, gdje bismo mogli reći da nemamo nikakvih krupnijih problema da riješavamo. Različite polemike o pitanjima jezika, kao i periodički pokušaji da se jezik očisti od nekih pojava koje ga nagrađuju, sve to dokazuje — bez obzira na to tko u tim raspravama ima pravo, — da s mnogim važnim pitanjima nisu na čistu ni oni koji se smatraju stručnim poznavateljima jezika. Takvo je stanje, ako promatramo naš jezik ili samo s hrvatskoga, ili samo sa srpskoga ili samo sa slovenačkoga stajališta. Uzmemo li pak taj jezik kao cjelinu, onda nam tek udara u oči mnoštvo problema što ih u vezi sa životom naše književnosti imamo da riješimo: ekavština ili ijekavština, velik broj riječi koje se upotrebljavaju ili samo u hrvatskim ili samo u srpskim krajevima itd.

Kraj takvih prilika, svaki nepotrebnim pokušaj da se u književnosti unesu govori pojedinih naših krajeva, sa štokavštinom ili čakavštinom kao bazom, unosi poremećaje i sprečava da što prije dodemo do onoga stupnja razvika na kojem će naš književni jezik biti tako ustaljen da će biti nemoguće polemike kakve se sada razvijaju, jer će svaki pismen čovjek moći da razlikuje ono što je dobro od onoga što se ne smije u književnom jeziku upotrebljavati. — S obzirom na ovaj veliki narodni cilj imadu da se odbace sve sentimentalnosti, jer interes cjelokupne narodne kulture važniji je negoli osjećajni život pojedinca ili lokalni patriotizam pojedinih krajeva.

Velik dio onoga što je u posljednja dva, tri decenija u nas izišlo na kajkavskom ili čakavskom dijalektu — većinom u lirici — nije u stvari nastalo kao produkt dubokih stvaralačkih potreba, nego više kao produkt afektacije. Pojedini pisci nisu posizali za kajkavskim ili čakavskim dijalektom zato jer tobože u štokavskom narječju ne bi dosta tačno mogli da kažu ono što su htjeli da kažu, nego su htjeli da paradičaju nečim neobičnijim. Najveći dio takvih pisaca primio je u školama štokavski način izražavanja, štokavsku frazu, riječnik itd. Njihove kajkavske ili čakavske pjesme stvarno su prevedene sa štokavštine, ili su bar u štokavštini zamisljene. To se vidi po frazi, riječima i svemu onome po čemu se jedan dijalekt razlikuje od drugoga. To se, pored toga, najbolje vidi i po sadržaju takvih književnih produkata. Taj sadržaj nije nikako vezan uz kraj gdje se govori dotični dijalekt, nego se u njemu odražuju općene literarne teme cijele naše književnosti. — Ovakve konstatacije ne vrijede samo za pisce trećega i četvrtoga reda, koji svojim štokavskim književnim proizvodima nisu uopće mogli da prođu u književnost, nego to vrijedi i za priznatija književna imena. I Domjanić sam, najpriznatiji naš kajkavski pjesnik, u mnogo je slučajeva samo prenosio u kajkavštinu one teme koje su u njemu već bile dozrele na štokavštini. Velik dio njegovih kajkavskih pjesama stran je duhovnoj atmosferi naših kajkavaca. A to više vrijede ovakve konstatacije za one pisce koji osim svojih stvari u dijalektu uopće nemaju što znatnije. Ono što je takvim ljudima pomoglo do nekoga uspjeha i glasa, nije umjetnička sadržina njihovih djela, nego sam dijalekt: ljudi koji nime govore, a koji ga inače u štampi ne susreću, našli su već u samome zvuku svoga dijalekta nešto toplo i zanosno, i to ih je osvojilo. No kušajte te i takve literarne produkte prevesti na štokavštinu, vidjećete da ostaje samo banalan sadržaj. A jezik nekoga književnoga djela ne smije na njemu biti ujedno sve što vrijedi.

Od naša tri dijalekta, čakavski imadu najžalosniju sudbinu. Iako je on najstariji hrvatski književni jezik, od svih naših dijalekata on najviše izumire. Izumire s jedne strane na prirodan način, jer ga potiskuje štokavština, razvija i jednostavnija. Ali izumire i na mnogo potresniji način: što ga uništava tuđinska vlast u krajevima gdje bi on inače dugo još mogao da živi. S obzirom na to, pisanje na čakavskom narječju ne mora da se uvijek shvati kao afektacija, nego kao pokušaj njegovih pripadnika da se još u zadržat čas riječima, uhvati ono što je toliko karakteristično, i što je inače osuđeno na propast. Jer kao i njihov dijalekt, i čakavci su imali tešku sudbinu: nekad osnivači narodne kulture, stvaraoci i širitelji materijalnih i kulturnih dobara, oni su u posljednjim decenijama, više nego pripadnici ostalih naših krajeva, morali da se po cijelom svijetu muče u borbi za kruh, doživljajući kraj svega toga

da velik dio od njih tudinac tjera s rodne grude. U cijeloj psihologiji čakavskih krajeva i tamošnjih ljudi ima po tome nešto specijalno, nešto čega u drugim krajevima nema. Neka žilavost, ali u isto doba neka golema tuga, neka golema upornost, ali i neka tiha slutnja smrti karakteristika je tih krajeva i ljudi. Uza sve to karakteristika ja čakavaca, kao i karakteristika zemlje na kojoj su nikli, oporost, škrtost na riječima.

Od naša tri dijalekta, čakavski se u našoj modernoj književnosti javio najkasnije. Dok je kajkavski dijalekt kako tako živio kroz cijeli devetnaesti vijek, da u dvadesetom vijeku s Galovićem i Domjanićem doživi svoju obnovu, čakavski je dijalekt živio povučen, nijem — iako je on trebao možda da se najviše javlja — jer je najbliže smrti, i jer u njemu jedino ime nekih njanisa kojima se mogu izraziti čuvstva i misli njegovih pripadnika. Taj je čakavski dijalekt kušao da obnovi u nekim svojim pjesmama Nazor, a za njim se javilo više stihotvoraca koji su na čakavštini ispijevali veći ili manji broj pjesama — ali nitko od njih nije toliko uspio da stekne u književnosti ono značenje što ga po svojim kajkavskim pjesmama imadu na pr. Domjanić i Galović.

U »Antologiji nove čakavske lirike« štampane su najbolje pjesme samo četvorice čakavskih pjesnika: Vladimira Nazora, Mate Balote, Pere Ljubića i Draga Žerzeva. Pored toga, u nju je uneseno nekoliko čakavskih narodnih pjesama. Treba odmah reći da je ova rigoroznost u izboru najbolja karakteristika ove knjige, i da zbog toga otpadaju one rezerve koje su na početku ovoga članka iznesene o dijalektu u literaturi uopće. Svaki od pisaca koji su uvršteni u ovu antologiju imadu više manje svoju izrazitu umjetničku fizionomiju, i svaki od njih iznio je u svojim čakavskim stihovima ono što se u štokavskom narječju, ovako u potpunosti, ne bi moglo reći. Imadu doduše i u ovoj knjizi, kod svakoga od njezinih pjesnika, po koja riječ ili po koja fraza koja se ne upotrebljava u čakavštini, i koje dokazuju štokavsku literarnu obrazovanost i tih autora. Imadu takvih pojava i u Nazoru, a imadu ih i u Žerzevu. Moglo bi se reći da su metrički eksperimenti Nazorovi karakterističniji za njega negoli za samu čakavštinu i njezin stih — jer je ona svuda jednostavna, i u svojoj narodnoj poeziji ne pozna onog šarenila izražaja što ga imadu Nazorove čakavske pjesme. Ali, pored ovih nuzgrednih opazaka, u ovoj je tankoj knjižici čakavskih pjesama — u kojima nisu ni izdaleka mogli da dodu do izražaja svi čakavski krajevi sa svojim osobinama — iznesena sva duša jednoga dijela našega naroda — i u njezinim idiličnim raspoloženjima (Žerzevo), i u njezinim patnjama pod udarcima života (Nazor), u njezinom poraznom osvješćivanju da je kroz vjekove patila za druge (Balota), kao što tu imadu i pejzaža tipičnih u čakavskim krajevima. — Što je najglavnije, gotovo sve pjesme u ovoj knjižici imadu svoju izrazitu umjetničku vrijednost: one ostaju poezija i onda kad ih čovjek pokušava lišiti odore dijalekta. Prpošni i lepršasti stihovi Draga Žerzeva izazivaju u čitaoca sliku jednog zasebnog svijeta, uz koji je vezano piščevo stvaranje.

Ali dojam najboljih od ovih pjesama ostaje potpuno sačuvan samo u čakavštini. Uzmimo na pr. samo jednu od Žerzevovih pjesama — »Moju zemlju«:

Pod Učkun kućice

bele,

miće, kot suzice

vele.

Beli zidići, čireni krovci,

na keh vrapčići

kantaju.

Miđi dolčići, još manje lešice

na keh ženice

kopaju.

Cestice bele, tanki putići,

po keh se vozići

pejaju,

i jedna mića, uska rečica,

pul ke se dečica

igraju.

Na sunce se kućice

griju,

na turne urice

biju.

Ova prpošnost stihova, ova vedrina čitave slike dala se postići ne toliko samim čakavskim riječima, koliko čakavskim akcentom. Pokušamo li sve to izreći u štokavskom dijalektu, cijela će slika postati mnogo slabija. To vrijedi i za velik dio pjesama Pere Ljubića, kod koga se inače literarni rekviziti najjače osjećaju. — Najviše je od čakavskih pjesnika vezan uz svoj kraj Mate Balota. U jedrim i nekako muklim stihovima kao da čovjek osjeća slutnju olnje koja će neminovno nadoći — i ti stihovi, iako dijalektom vezani uz jedan kraj, sadržavaju u sebi nešto duboko ljudsko, te bi se mogli ubrojiti među najbolje, najjače i najiskrenije stihove što ih je naša literatura u posljednjem deceniju uopće dala. Dok se u najvećem dijelu naše lirske produkcije posljednjih godina često radi samo o variraju otrcanih knjiških tema — koje su banalne i onda kad trebaju da dadu dojam snage i nečega novoga — u Mate Balote

progovorila je vjekovna patnja našega čovjeka, progovorila je njegova dugotrajna čovječja i socijalna potištenost, koja u novim prilikama dobiva samo nove oblike. Nije čudo što u ovim pjesmama prevladavaju motivi iz Istre, jer je upravo u Istri koncentriran sav bol našega čakavca, i ono najtragičnije što je on morao da podnosi u svojoj prošlosti, a što, u još jačoj mjeri, imadu da podnosi i danas. Balotin »Božićni obračun« s gospodinom Benedetom« je pjesma koja bi se u neku ruku morala smatrati značajnom za cijelo naše razdoblje — jer su u njoj zbito i krepko izneseni vjekovi patnje, poniženja, ropstva itd. našega čovjeka, osjećaj da je trpljenje prevršilo mjeru i da dolazi nešto novo:

Ti znaš ča mi je od tih tri sto lit ustalo,
Gole strane prez grane, vrganj i brana ča
did je ukova,

dvi njivice škallja, nebiš hi uzeja, ni ki bi ti
hi darova,

dvi ruke i kosti, ke su uresle od zemlje i
stine

i malo bistrine, da vidin tvoje posle fine.

Ča ne, to ča je ustalo, je čuda guštalo.

Ma šjor, ja san pravičan, piši ča smo od
vas prijali.

Banak i manestru na njemu, pašade i pirune,
brudet i in teća, palentu i makarune,
kavalete i kućete, koltre i koltrine,
gospodske kalcete, i fine ženske škarpine.
Od vas smo doznali imena rib i kako hi
triba loviti,

stinu dilati i z brodi po moru jadriti.

Sliparski miriti robu i to smo lako spoštali.

Dr. Ljubomir Maraković piše pod naslovom »Čakavska antologija« u književnoj reviji »Hrvatska Prosvjeta« (br. 8—1934):

U jednom predavanju koje sam nedavno održao po želji Kluba Slavista sveučilišta u Zagrebu, imao sam prilike upozoriti na to, da nije, kako mi se čini, pravilno svrstavati poeziju u dijalektu pod neki dosta neodređeni izraz »regionalizam« koji zvuči prilično deteriorno. Čakavski i kajkavski dijalekt bili su u prošlosti, u hrvatskoj književnosti, književni dijalekti kao štokavski. Oni su bili izgradili i svoju književnu sintaksu i svoje leksikalno blago, sposobno često puta za vanredne suptilnosti koje ne može uvijek da dostigne čista štokavština. Marulićeva čakavština i kajkavština Brezovečkoga kultiviran je književni govor, a ni pošto neki vulgarni »pučki« dijalekt. Iako je njihova uloga kakva je bila u prošlosti danas doigrana, ipak se oni još uvijek imaju smatrati živom rezervom jezičnoga blaga. Jer ako ne smije biti kod nas nijednog čovjeka koji je prošao kroz škole da nije čitao Marulića, Zrinjskoga, Frankopana i dr. u njihovu izvornom govoru bez bitnih poteškoća, onda je jasno da on to svoje znanje treba da i dalje zadrži živo i budno. Ne valja u književni govor unositi dijalektske riječi koje on ima, ali bi se po koji izraz mogao dopuniti dijalektskim umjesto tudih riječi ili nespretnih kovanica. Pa ako nemožemo zamisliti junački deseterac, onakav kakav treba da bude, ni u kajkavskom ni u čakavskom govoru, to nam treba da bude jasno, da izvjesni ugodaji intimnih osjećaja, idilske topline, naročito s lokalnim koloritom, ne mogu da dodu do izražaja bez upotrebe dijalekta. Dijalektska poezija ne smije se smatrati nikakvom anomalijom, nego tradicionalnim izdankom žive književnosti; ona ima da svojim zdravim i krepkim sokovima hrani cjelinu narodne kulture. Ali dakako, ona se ne smije pri tom nikako prikazivati kao neki filološki kuriozum i neka nemoguće komplicirana čarolija; zato je posve opravdano, što u »Antologiji nove čakavske lirike« koju su priredili i izdali gg. I. Jelenović i H. Petris nije na pr. u pjesmama g. Pere Ljubića označena izvorna vokalizacija hrvatske čakavštine, nego su zadržani puni i čisti vokali kakvi su u književnom jeziku. Ja bih, čak, pošao i dalje pa bih izostavio i akcente, jer ih kazuje već i sam ritam pjesme za koji mora imati uho

IVO GRAHOR:

SREČKO GOSPODAR

BOŽIČNA IDILA

Vsi štirje dijaki so prišli domov na božične počitnice in tudi enajstletna sestra je prišla. Zadnji tečen mu je že presedalo toliko govorjenja o njej, ljubosumen je bil, da so njeza kakor bi pozabili... Maščeval se je in vsem prepovedal napreči konja, ker poide sam ponjo v trg. Potem pa je naenkrat prišla, pripeljala se je z očetom v saneh in njeno prvo delo je bilo, da je Srečko okenala.

Srečko je živel sam pri očetu in materi, na samotnem posestvu ob reki in ima v svojem petem letu vso lepšo, drugačno šolo, kakor njegov bratje. Brez njeza bi šlo vse v nič.

Hotil je po širnem dvorišču, in poleti je od tud nadzoroval vse posestvo, ob državni cesti, za hišami in hlevi, na otokih in bližnjih rebreh. Sedeval je pod velikim orehom na čokih ali pa pred žago, ko je delala in ako ni delala, vozil se je na njej. Tak je bil, kadar je bil dobre volje in ako je šlo vse gospodarstvo prav. Oče je bil zadovoljen. Stara mati je stavila malega bratom za vzgled kolikor ni še rajši obušala v njem častilopnosti, da bi ji še bolj pridno pomagal pri delu. To se ji na nj vselej posrečilo, ker ženskih del pa njenega sušenja solat, in komilic ni preveč ljubil. Izmiškal se je in vselej čimprej izginjal za mlinjskim vogalom. Največkrat pa je pogledal v hlev, kjer je stanoval njegov ljubljeneč Keršo.

»Kaj boš uganjal sitnosti«, bi mu rekel, ako bi se mu konj namuznil ali udaril s kopitom. Niemu se zdi popolnoma razumljivo, da mora biti Keršo krotak, in tudi mlaškimi konjem, s katerimi vozijo kmetje v njihov mlin, ne reče drugače. Često nahruli domače dekle, ko se pred konji umika.

»Kaj se ga bojiš ja! Da te ugrizne? Na! tako, vidiš«, Srečko se postavi pred konje in maha z bičem. On se ne boji nikoga, ne živali in ne ljudi. Edino pred svojim očetom, ki je velik, največji, pred njim skrije Srečko oči.

In zdaj je sveti večer.

Povečerali so: rodbina v sobici, družina v prostornejši kuhinji. Od tam se včasih začueta udarec in smeh. Pojedli so in se zabavali. V mali jedilnici je še mir. Med molitvijo je vsa hiša utihnila. Pri zavesi pada svetloba električne svetilke po klancu na sneg. V desnem kotu so s tenko zaveso zakrile božične jaslice. Dijaki so jih napravili in zakrili, nihče ne ve kako so jih letos opremili. Nihče. A Srečko ve. Vzeli so ga dopolne, da je »pomagal«. In zdaj bodo videli vsi: stara mati, mama, oče in Vladka, hlapci in dekle. Bodo videli.

»Otroci so doma.« — pravi Srečko. — »Prižgite elektriko!«

Na skrinji je stal, dokler so odmolili, in se pokrižal z vso resnostjo, ki se mu je zdela potrebna. A na to ni mogel čakati več. Tik ob njegovem prostoru so jaslice in njegovi pogledi so se že do utrujenosti sprehodili po mreži električnih žarnic. Električni niemu ni čudo. Na koritih je mlinjsko kolo, ki jo dela in žene.

»Na sveti večer ne boš kričal?!«

A Srečko ne misli, da bi se udal. Ponašal malih otrok si je dvignil ročki do prsi, da se z njima ubrani.

»Kaj laž kričim? Sai ste rekli, da bomo prižgali.«

»Prižgi, Tone, prižgi!« pravi mati starejšemu in premaguje smeh.

Pavel, tehnički vodja božičnih naprav, se je slovesno vzdignil in stopil k oknu. Pri mizi se je za njim odprla velika vrzel, od vrat preko mize do jaslic segajoča odprtina je razdelila družino na dve strani. Oče se je od jaslic narahlo odmaknil in zravnil levo vrsto, kjer sede stara mati, Vladka in gospodinja. Desno krilo, od Srečkove glave do stoječega velikana Stankota, se je umirilo v pričakovanju. Tu sedita z vsevednim nasmehom tretješolec Joško in dekliča Rado.

Pavel je v kottičju okna obstal in počakal, da doseže splošna pozornost največje jakost. Pak! Velika svetilka je ugasnila. V tihini valuje nemiren, pritajen dih. Osem ljudi v pričakovanju, na drugi strani neznan čudo, nad njimi vodstvo, ki ve, kaj hoče in ki zna doseči učinek, a nad vsem skrivnostna tema.

Srečko se duši komaj diha.

»Prižgi!« — bi kričal. — »Kaj se igra?!« In na tok bi mu šlo od jezice. A vse je dobilo nad njim čudovito moč. Med tem je nekdo škrtnil po zidu. Pavel je dvignil roko, Drugič, Pek!

Tenka, prosilna zavesa v desnem kotu je zasijala v močni svetlobi po vsej jedilnici. Vsi so osupnili. Tone pa jim ne da oddiha. Penk, penk, penk, Pritisnil je čudodelni gumb. V belo svetlobo so padle barve in se prelivalo počez; čista, zelena, rdeča, potem spet čisto bela, čisto modra. Tu se je roka zastavila. Vodstvo je odredilo v svoji iznajdbi kratek odmor. Glej, kako preračuneno. In tam! Ali ni tam za prosilno steno, tam v daljavi planina z jaslicami! Okrog njih in zunaj, okoli hlevčka se zbiralo ljudje, pastirji, ki pasejo tod svoje črede in so prišli zdaj na oblačkih drobnice voščiti sosedu zdrav rod! Na nočnem nebu se je utrnila zvezda.

Srečko se je sesedel bratu v naročje in z obema rokama prižl nanj. Ioi!

»Me boš zadušil. Ti, sedi bolj mirno!«

Srečko ne čuje. Strmi predse na svetlo betlehemsko pokrajino in ne more od nje premakniti oči. Zmirom lepša je v luninem svitu, kakršne še ni videl nikdar. Popolna sreča mu sije iz oči.

»Kaj ti je, Srečko? Si zdaj sit? Glej ga! Zletel bo z angelci.« — mu nagaja Pavel, ki mu vidi naravnost v obraz. — »Zdaj bo boljšo, da zgasnem.«

»Pusti!«

Oče je hud. Tudi on vidi Srečku naravnost v obraz.

»Srečko! Hočeš, da vgasnem?« vprašuje mati. Vladka na njeni levi strani se je ozrla vanj in se mu smeje. On ne vidi, ne čuti okrog sebe ničesar več. Tonetu si zdi bratčeve milosti že preveč: takšna žaba, pa vse kroti.

»Nu dobro, naj ukazuje on.« — pravi. V bratih se je prebudila stara strast, da bi ponagajali mlajšemu.

»Zgasni!« kriče Tonetu. »Zgasni!«

Rado, Joško, še Vladka kriči, mati se smeje: nad vse bobni Stanetov bas. Izmed vseh je le še oče odločno s Srečkom. Oče je brezpozorno z njim.

»Ne. Tiho! Naj Srečko pove!«

Rezki očetov glas je razpršil nevarnost in pobil z enim udarcem sovražni hrup. Bratci so se napol užaljeno odmaknili od mize in se naslonili na zid. Le Srečko je vstal zmagovito nad mizo.

»Čujmo!« — je siknil Rado. Vladka opazuje malega brata, ki stoji nji nasproti na skrinji in si z levico sramežljivo posega v kodrčke. Od veselja se je nekoliko prikrilo nasmelin in na videz opazuje očeta, ki si neprestano tare brke. Že je zamahnil z rokico, spustil je prav za prav, da se je povesila in skrla za mizo in zaukazal:

»Loiza pokličite! Loiza.«

»Samo Loiza? Druge si pa pozabil!«

»Dobro, pa vse.«

»Tudi Pepo?«

Srečko se je ustavil.

»Aha, Podnoč je bila huda nanj, ga spominja Vladka.«

Mati tolaži.

»Kaj na je iskal pri ognjišču?«

»Puška mi je oparila.«

»Pokličite vse!« pravi Stano, kakor da je uzani Srečkov ukaz. Odprl je kuhinjska vrata. Poslednje mrmranje molitve je padlo v sobico. Delavci so odmolili in se pokrižali. Stane stoji na pragu in vabi z veliko kretnjo:

»Gospod Srečko so izvolili povabiti vse, kar vas je, k jaslicam. Naprej, kar naprej Miha! Naprej, po vrsti! Oglejte si izdelek elektrotehnične tvrdke Tone in Bratje. Le naprej! Kaj se držiš. Mica? Živo!«

Zložno stopajo v sobico. Rude, Loize in Straus, Miha Straus — pastir. Za moški-mi dekle. Začudeno zro razsvetlene jaslice. Dekleti sta vzdihnili in obstali z odprtimi usti. To je njihov pozdrav. Tudi mlinar Loize se je začudil z glasnim vzdihom, kate-rega je še povečal, kot nekako priznane prijatelju Srečku. In Srečko? Žari. Da, to je tisto, kar je obliubil, in zdaj lahko pogleda mlinarja, kakor je oni velik.

»Vidiš, Si videl, a? Kaj sem ti rekel?«

»Pa vseeno si niser mislil...« — se čudi mlinar.

Loize si ni bil ostrigel svetlordečih brk ali prav za prav so mu zmerom visele takole nekoliko preko ust, in košate so, nekoliko nakodrane. Široki obraz z malim nosom in rjavimi očmi je nad njimi nekako nasten. Velik je Loize, za svojih trideset let debeluh Hlanece Rude je pa dolg in suh, kakor breklja. Majhno glavico ima in redke črne brčice. Tudi on si jih ni obril, a na košenem in sivem obrazu, sivem kakor njegova delovna suknja, se mu brki komaj vidijo. Miha Straus ima seveda že svojo pinico v ustitih, a spretno pristržene brke so mu utisnile resnost nekdanjega petošolca, ki ni hotel iti v lemanat. Koliko že je star? Kakih pet in petdeset. In je prav dober pastir, še klobuk ima obešen kot zvonec. On je naimaniši, precej manjši od Loize in Rudeta. Tudi telovnik ima. Ko tu stoji, so podobni betlehemskim pastirjem in zdaj — pred jaslicami so nenadoma sneli klobuke pa jih nerodno vrtijo ob strani. Naistarejši domači sin jih pozorno gleda in je prvi opazil to nenavadno podobnost. Ali je to res Miha in ne betlehemski pastir?

»No, kaj pravite, Miha? Ali ne pride Kristu, takole na svet?«

Miha je poteškal svojo staro, kratko pinco in odgovarja z navadnim zatipenim glasom. (Morda je bil nekoč bolan in potem dolgo hiral.)

»Pride, pride. Počakajte! Opolnoči pride.«

A že se je vmešal Loize.

»Če bo Srečko bolj priden, pride.«

»Kaj?« To Srečku ni prav. »Kaj nisem jaz priden?«

Dvignil je roko in takoj svojo kretnjo umaknil, ker so vsi hkrati pogledali nanj.

»Te bom, boš videl!« mu je zagrozil. In kadar Srečko grozi tudi tako pogleda, Glavico rahlo nasloni in naredi hud obraz.

Loize razume. Tudi zdaj se mu opraviči, ker sta prijatelja.

»Mene da boš tenel? Kdo te bo potlej stavil na konja? Rude te ne bo,« ga tolaži.

Rude ne gleda tako.

»Tudi Rude me bo, še bolj«, pravi Srečko.

»Pa ne na Keršota!«

Zdaj je na hlapcu vrsta, da se opraviči.

»Kdo je rekel, da ne! Tudi na Keršota ga bom del, na še nalašč.«

»Ne boš Keršota bomo prodali, da veš.« — pravi Loize.

Teza mu Srečko več ne veruje. Ako se to zgodi...

»Ti...!« Zapretit bi mu, a se je še nečesa domislil. Seveda. »Keršo je moj«, odvrne.

Dekli sta stopili bliže in opazujeta jaslice. Zastor je padel. Nad betlehemsko pokrajino leži noč.

»Doro«, pravi Loize. »A kdo bo vozil?«

Kdo bo peljal Vladko nazaj?

»Jaz io bom peljal.«

»Ti, ki si malhen?«

»Jaz sem velik.«

»Če te bo Keršo ubogal.«

»Keršo je priden.«

Rude opazuje malega. Še nikdar mu ni bil tako všeč in — posli zelo radi govore z otroki

»Srečko! Za k polnočnici nam ga boš dal?«

Srečko misli. S prstki tare volneni jopič in gleda v nevidno daljavo.

»Ne daj!« pravi Loize.

Zdaj se je spomnil Rado.

»Kdo poide k polnočnici?«

»Srečko ne.«

»Molči ti, Loize! Reci mu, naj molči.«

»Ti molči!« odloči Srečko.

Gospodinja jim je namignila naj ne govore o tem nevarnem vprašanju.

»Najprej: kdo bo varoval hišo?«

»Jaz, jaz, jaz!« kriče dijaki. Radi bi vsi ostali doma. Zabava se potem prav lahko naide.

»O, ne. — pravi mati. — »Vsi pojdete k polnočnici. Oče ostane doma in bo varoval, pa še eden, da mu pomaga.«

»Jaz, jaz!«

»Jaz,« pravi Srečko.

Radotu se zdi že smešno. Ko se spet vsi ozirajo v Srečka, vstane in pravi z zaničljivo lutkarsko kretnjo.

»Ti, revica! No, kaj pravite, on da bo varoval Da ga ukradejo.«

»Si čul, kaj ti pravi, si čul? Pa nič se ne boj, njeza bom jaz — se oglašja Loize in mu daie pozuma.

»Z očetom bova imela puško.«

»Pa če jih pride pet?«

»Jaz bom očetu pomagal.«

»Zakaj gledaš mene? Vprašaj očeta! No oče, kateri ti bo pomagal?« se vmešava mati.

»Srečko.«

Aa! Vsi so osupnili. Mati pa prede dalje.

»Dobro. Zdaj se pa zmenita, kdo bo na vrsti prvi! Druzi pa poide spat.«

»Do enaštini bom laž«, pravi oče.

»Potem probudiš Srečka. Ampak mora iti zdaj spat.«

»Pa le brž.«

Loize odhaja in za njim gredo vsi. Domači spravljajo malega spat. V sobici sta ostala samo gospodar in njegova mati. Ura na steni tiktaka spet enakomerno. Ona dva se še držita na smeh in poslušata šumenje odhajajočih. Zunaj je mrzla noč

Oče se je dvignil in stopil še enkrat pogledat okoli hiše. Obšel je hleve in se vrnil spet na svoj prostor. Z dvorišča je videl okno Srečkove spalnice: ko je šel mimo, je padla svetloba nanj. Dečki prihajajo po stopnicah in sedajo zopet k mizi.

»Je zaspal? vpraša starejšega.

»Ne, Srečko je rekel, da pridite gor.«

»Rekel je, da vam mora nekaj povedati. Pa prec!«

»Ate.« — pravi Rado, ki je zasopel prišel iz gornjih sob. — »Srečko je rekel, da ne zaspi, dokler ne pridete.«

Oče se je značilno ozrl v tla, da bi mu nihče ne videl v obraz. Dobro mu de sinkova želja, naj pride k niemu, in le tako vprašuje, da se lahko zasmeje vmes.

»Kako je rekel?«

»Da ne zaspi, dokler ne pridete.«

Oče odide.

»Ali je res šel? — vprašuje mati.

»Seveda so šli!« — odgovarjajo dečki.

Po stopnicah so odmevali njegovi koraki. Dečki so poslušali za njim, pričeli govoriti o polnočnici in si meli roke. Takrat je oče lezno siknil z vrha stopnic in kruk je utihnil. Mati je prišla v jedilnico in se smejala. Naibže se smeje očetu. Za njo je prišel visoko in počasi tudi on. Vsi so se mu ozrli naproti. Mati ga opazi in vprašuje:

»No, oče, kaj ti je povedal tvoj sin?«

Oče je stopil k mizi in seda udobno na stol. Usta mu lezejo na smeh.

»Zaspal je!«

Ona ga še opazuje in ne more zakriti veselja.

»Glejte, očeta! Star je, pa še tako neumen. Ali ne veš, da si otroče vsega zaželi — Srečko je vedel, da prideš, pa je zaspal.«

Smejati se je morala in vsi so se smejali z njo, ker je Srečko zaspal.

»Guncvet.«

Ko je tako gledala svojega muža, ki je sramežljivo zardel, so se srečale njune oči in le vedela, da sta začutila oba v istem hipu prisotnosti: vseh petero otrok ki so bili nekoč vsi po vrsti taki kot Srečko. Vsak je bil enkrat nad vsemi in vsem gospodar, gospodar njihovih src.

TO NIJE KALENDAR, NEGO ALMANAH...

KRITIKA O NAŠEM KALENDARU

Književna revija »Mladost« u svom 4 broju donosi ovaj prikaz našeg kalendara:

»Emigranti iz naše Istre koji žive u Zagrebu zavrijedili su svojim radom svu bratstvu ljubav i potporu svakog jugoslovenskog patriote. Oni su neumorni u radu za procvat i snagu Jugoslavije, i svojom nacionalnom svijesću mogu mnogima da služe primjerom požrtvovnog rodoljublja. Naša javnost to dobro vidi i pravilno procjenjuje njihov nesebični rad, pa ih podupire u svakom njihovu nastojanju, a najviše u teškom poslu samoodržanja naše zarobljene braće u Istri i Gorici. U nizu takvih poslova izdali su nedavno odličan Jadranski kalendar za 1935. To nije obični kalendar, koji bi se ogradio na praktičnu svoju svrhu i nešto rasonode, već je almanah o Istri, njezinoj prošlosti i sadašnjem stanju. Svojim ozbiljnim prilozima historijsko-informativnog značaja, svojim beletrističkim prilozima u pjesmi i prozi, svojim ilustracijama i crtežima, i napokon svojom dobrom opremom, ovaj je kalendar zavrijedio da bude zapažen i toplo preporučan svakome ko ima osjećanja za napore naše sirotice Istre. Među brojnim saradnicima nalazimo mnoge naše poznate književnike, kao što su: Lujo Vojnović, Rikard Katalinić-Jeretov Mate Balota, poznati čakavski lirik, dr. Fran Ilešić, Viktor Car-Emin, Drago Žerav, Antun Bonefatić, Srečko Kosovel i dr. Daleko bi nas dovelo kad bismo htjeli spomenuti i sve uspjele književne priloge u ovom kalendaru: to je cijela antologija Istarske beletristike. Tek kao obzrač navedemo posljednji priloz u toj debeloj knjizi, dirljivo i krasnu pjesmu Draga Žervéa: Bog, domovina! (Zbogom, domovino!):

Bog domovina.

Gren kruha po belen svete iskat.

zač su ovde mi ga zeli,

i gren pravicu po svete iskat,

zač su ovde mi ju zeli.

Bog domovina,

U noći kako tat te moram pustit,

po šumicah moram bežat,

i te za vaveki moram pustit,

va tujoj zemje ću ležat

Bog domovina,

Ja poznam tvoj dih, dušu tvoju,

i šumi, gori i rečice,

te moram pustit zemju moju,

selo moje va dolčice.

Bog domovina,

Ko udovica sama ćeš ustati,

če drugi, moju, te uživati,

a sin će neboh ti po svete lutati

i vavek za tobun lokati.

Bog domovina,

Ja gren, zač sunce će brzo priti,

la gren po svete petjati,

i nikad me neće već nazad bit,

zač teško je pravicu iskat.

Koliko iskrene tuge u tim jednostavnim stihovima!

Ako se spomene da ta omašna knjiga, puna odličnog štiva, na 210 strana, stoji samo 10 dinara, onda nam postaje jasno da ova knjiga nije nastala zbog kakve zarade, nego kao potreba našeg potištenog Istrana da na slobodnom teritoriju svoje domovine Jugoslavije kaže ono što u rodnom zavijaču ne smije da reče.

Zar Jadranski kalendar za 1935. god. treba bolje preporučiti? B. D.

MNOGI NAŠI ČITATELJI

nisu još vidjeli tog našeg krasnog kalendara. Ne naruče li ga, ne će biti dionici jedne naše lijepe akcije i ne će imati užitka, koje pruža to rijetko djelo. A treba da naruče taj kalendar i zato, da bi nam omogućili isplatiti troškove za štampanje tog kalendara, koji dajemo uz minimalnu cijenu, tako da ćemo pokriti troškove samo ako čitavu nakladu prodamo.

Kalendar je pola srpsko-hrvatski, a pola slovenski.

Stoji samo 10.— dinara bez poštarine, a sa poštarinom 11.50 dinara. Ko naruči ujedno i naš džepni kalendar »Sočen«, dobiva oba kalendara franko, t. j. mi plaćamo tada poštarinu. Oba kalendara stojata 18 dinara. U tih je 18 dinara uračunata tada i poštarina za oba kalendara, te prema tome dajemo oba kalendara za samih 15.— dinara, jer nas košta poštarina i pakovanja 3.— dinara za oba kalendara.

IVAN MATETIĆ RONJGOV:

MATKO BRAJŠA RAŠAN

VELIKA OSTAVŠTINA PRVOG NAŠEG KOMPOZITORA

Dobrotom i pomoću pokojnikove udove Marije i kćerke Jelke pregledao sam muzičku ostavštinu našeg prvog istarskog kompozitora. Sama od sebe namiče nam se dužnost da polmence iznesemo u našem glasilu sve njegove radove, kako bi naša javnost uopće, a naročito Istrani saznali kakav je i koliki bio rad Matka Brajše-Rašana. (Ukoliko je to moguće, naravno, jer znamo da je pokojni naš dobar Brajša sipao i lijevo i desno izlijeve svoga plemenitog i rodoljubivog srca, te nije uvijek dospijevao da si zadrži prepis svojih mnogobrojnih kompozicija).

Istrani se mogu doista ponositi ovim svojim velikim sinom. Da nije napisao drugo, već samo istarsku himnu »Predobri Bože« (jednu od najljepših himni uopće!), njegovo bi se ime spominjalo sa dubokim poštovanjem. Dodamo li još k tome njegove zapise pučkog muzičkog folklora iz Istre (i to, nota bene, do krajnjih granica mogućnosti ispravno zabilježenog folklora), tada moramo reći, da je Istra smrću Brajšinom izgubila jednoga od prvih svojih ljudi. A ne smije se zaboraviti, da je pokojni Brajša kao muzičar bio samouk, ali je ipak svojom zdravom i jakim intuicijom znao vauda pogoditi pravu žicu, kad je zapisivao, analizirao i obrađivao najinteresantniju muziku slavenskog juga. Bilo je učenih muzičara, koji se nisu mogli složiti s njegovim mišljenjem; nekoji od njih pošli su čak tako daleko, te su njegove zapise falsificirali, samo da mogu dokazati ispravnost svojih teza. Brajšino je mišljenje na kraju ipak pobijedilo, a to je znak, da je u njega bio jak intelekt, a da i ne govorimo o onoj njegovoj neopisivoj ljubavi do svoje male ali najdraže domovine Istre.

Kompozicije iz njegove ostavštine razdjelit ćemo u četiri skupine: A) Crkvene, B) Svjetovne, C) Sakupljeni folklor, D) Štampom izdani harmonizovani folklor.

A) CRKVE NE KOMPOZICIJE:

1. Ave Maria (orgulje i 3 glas. žen. zbor), 2. Sv. Tereziji (mj. zb.), 3. Zdravo Marijo (mj. zb.), 4. Ad Te Domine (ofert. za muški zb.), 5. Tebe Boga hvalimo (org. i mj. zb.), 6. Oče naš (mj. zb.), 7. Pomiluj Bože (harmonij i muški zb.), 8. Kraljice nebesa (mj. zb.), 9. Misa u čast sv. Marku (F-dur, mj. zb.), 10. Psalm 97 (mj. zb.), 11. Regina coeli laetare (mj. zb.), 12. Tantum ergo (mj. zb.), 13. Dvije kratke mise (mj. zb.), 14. Još jedan Tantum ergo (mj. zb.), 15. Litanijske Majke Božje (mj. zb.), 16. Staše majka (mj. zb.), 17. Velika misa na naš tekst (mj. zb.), 18. O Marijo mili glas (muški zb.), 19. Sv. Nikoli (mj. zb.), 20. Sv. Roku (muški zb.), 21. Pokoj vječni (Misa za mrtve za orgulje i mj. zb.), 22. Misa Es-dur (mj. zb.), 23. Misa C-dur (mj. zb.), 24. Misa solemnis C-dur (za dječja grla), 25. Domine Jesu Christe (org. i mj. zb.), 26. Zdravo Marijo (org., bas i ten.), 27. Pjesma sv. Blažu (mj. zb.), 28. Requiem (mj. zb.), 29. Dies irae (udesio za bariton solo i org.), 30. Litanijske za mrtve (org. mj. zb.), 31. Pomiluj me Bože (harmonij i muški zb.), 32. Opet sunce (org. i muški zb.).

Opaska: Mnoge od ovih stvari priredio je od mj. zbora za muški i obratno.

B) SVJETOVNE KOMPOZICIJE:

1. Bože na polja (Srpska himna, muški zb.), 2. Oblačak (muški zb.), 3. Mlada sam ja Istrijanka (za mj. zb. tekst A. Kalca), 4. Himna dr. sv. Č. i M. (mj. zb.), tekst od R. K. Jeretova), 5. Poputnica dr. sv. Č. i M. (mj. zb.), 6. Istrani, braćo (za glas i klavir — tekst od A. Kalca), 7. Spincić, Mandić i Laginja (muški zb., tekst od V. Cara-Emina), 8. Koraćnica hrv. sokola u Puli (muški zb., tekst od Dr. Cukuna), 9. Mošćenice gradu (za 2 ž. grla i klavir), 10. Pazin gradu (mj. zb., tamb. zb.), 11. U slavu 10 god. čitaone u Puli (muški zb.), 12. Ljubav neženje (ten. i bas, klavir), 13. Ljubavnoj (muški zb.), 14. U boj (mj. zb.), 15. Prosvjetom slobodi (dječja koraćnica za mj. zb.), 16. Pokraj mora (klavir i dvopjev), 17. Gorjanka (mj. zb.), 18. Hajd na ples (mj. zb., tekst V. Car-Emina), 19. Planirani (R. K. Jeretov, muški zb.), 20. Vesela jesam (glas i klavir), 21. Složno napred (muški zb.), 22. Domovina (bariton i klavir, tekst od grofice Sermage), 23. Na odlasku (muški zb., tekst od E. Jelušića, posvećeno pazinskim maturantima), 24. Narodnoj prosvjeti (muški zb., tekst od R. K. Jeretova), 25. Koraćnica medulinskog sokola (mj. zb., tekst od Dr. Cukuna), 26. Sursum corda (mj. zb. i klavir, tekst od V. C. Emina), 27. Koraćnica Prim. Hrvata na Trsatu (muški zb.), 28. Tužaljka (muški zb.), 29. Kralj Epulon (prizor i napjev, barit. i klavir), 30. Sveta ne divni (muški zb.), 31. Zemljo sveta (himna Istri za muški zb.), 32. Trozveznica (17-VIII-1918, muški i mj. zb.), 33. Ratna molitva (mj. zb., tekst od Leonarda Kalca), 34. Moru (muški zb., tekst od R. K. Jeretova), 35. Slaveni (muški zb.), 36. Motto za pjev. društvo »Jablan« u Zagrebu (muški zb.), 37.

Savska cesta (muški zb., pjev. dr. »Jablan«), 38. Sused gradu (mj. zb.).

38. Umiru braća (muški zbor; tekst od pok. Brajše, a napisao je ovo na uspomenu Gortanu i Bazovičkim žrtvama. Napomenuti valja ovdje, da je ovu kompoziciju napisala po diktatu pokojnikova kćerka Jelka, jer je naš jedini Brajša bio već sasama oslijepio. I sve ostale, kasnije nastale kompozicije pisala je naša dobra Jelka po diktatu nesretnoga našeg istarskog slijepeca Matka. Ne bi bilo lijepo da ovdje ne spomenemo još jednu gospođicu, a to je nećakinja dra Lončara. I njoj i Jelki velika hvala na nezahvalnom, ali važnom poslu!

39. Učka goro (muški zb., tekst i napjev od pok. Brajše), 40. Mažurano moja (muški zb., tekst od J. A. Kraljića), 41. Motto pjev. odsjeka dr. »Istra« (muški zb.).

(I mnoge od ovih kompozicija udešene su i za muški i za mješoviti zbor).

C) SAKUPLJENI FOLKLOR:

a) Vrblnik:

1. Sva krasna ješ o Marija, 2. O presveto Božje tlo, ko bi na križu pribije- no, 3. O gospojo, sveta Marije, 4. Dan od gnjeva, 5. Kada bi polnoći, zvonci zazvonili, 6. Rosna, rosna košutice, 7. Zrasla je murvica, 8. Lipa Mare u bostanu, 9. Lipa mi Mare s polja gre, 10. Divojka je ruže brala, 11. Ja ću poći sinjem moru ribe loviti, 12. Igralo mi zlato jabuku, 13. Kolo i šulanca, 14. Jelena, otvori mi vrata, 15. Jelenina majko, 16. Lipo ti je rano uraniti, 17. Sinoć Ive iz Novoga došal, 18. Lahko tebi, dušo na postelji spati, 19. Pod ponestrun bela murva, 20. Ti već spavaš, Milko moja, 21. Ustal san se jedno jutro rano pred zorom, 22. Stojti nam! Vrblnik, 30. Ranila je Jagoda.

Ovi su zapisi uzeti prema pjevanju sopaca: Dijanića Ive, p. Mata i Volarića Ivana, pok. Ivana.

b) Zareč:

31. Stani mi se mlada nevestica, 32. Lepa Mare papar pleve, 33. Zibala Ane, 34. Poslal je brat Ivan, 35. Fran se i Lijana v kamare zgovara, 36. Hvaljen Isus i Marija, dobar večer Bog daj (kole- dva), 37. Pojmo, niš ne stojmo, 38. Ja sam popil moju kupicu, 39. Doleti tičica, 40. Udrila je sedma ura, 41. Ne be- ri, Jele, 42. Prošli je star muž divojku, 43. Radičeva rožica, 44. Zrasla je Jelva, 45. Suknju san kupil, 46. Divojčica, narančica, bila rumena, 47. Igrala ta zlatna jabuka, 48. Ive kosi, 49. Svekrvica rano stane, a nevesta brumna spi, 50. Naranča se vetru moli.

c) sv. Petar u šumi:

49. O mi divojče, 50. Aj crne oči, 51. Aj meni obećani, 52. Vesela nam budu braća, 53. Zrasla mi ladonja, 54. Nagnula se višnjica.

d) Medulin:

55. Dobar večer dušo mila, 56. Zaspal Pave, 57. Naranča se vitru moli, 58. Kantaj Mare, da te gora čuje, 59. Divojčica narančica, zimi zelena.

e) Ližnjan:

60. Zaspal san, zadržal, 61. Rodila loza grozda dva, 62. Aj stojmo na vese- lo, 63. Pojmo mi, Jele, na samani, 64. Popet ću se na planinu, 65. Marijice du- šo, draga si moja, 66. Velebiću, visoka planino, 67. Svekrvica kuću sušila, 70. Tuga mi je srce obujala, 71. Sinoć san ti, mila, mimo dvora prošal, 72. Jadri brode, 73. Spomeni ke od one ljubavi, 74. Još: Jadri brode, 75. Rado bi umrli, a smrti ne vidiš, 76. Tri su mlade redon stale, 77. Tužna mladost moja, 78. Star me je prosija, 79. Cvili, plače sirota di- vojka.

f) Šumber:

80. Zaspala je ljubava Ivanova, 81. Do- šal mi je sin visoki, 82. Sedela tužna grlica, 83. Divojka je ruže brala, 84. Još u gradu Sibeniku bor se zeleni, 85. Ive kosi, 86. Zrasla je jelva visoka, 87. Maj- ka Maru priko mora zvala, 88. Jelenina majko.

g) Kastav:

89. Zaspal Pave, 90. Ma ni na moru, ni na kraju, 91. Ne hod, Jele, va goru po vodu, 92. Zakantajmo mi dva.

U samom Kastvu gradu zapisao je i ove: Kroz podrtu crnu maglu (tekst od popa Jurjenića), Gora se zeleni, Slava na nebu se pjeva. Ove nemaju ništa zajedničkoga sa pučkim folklorom. Neko- je od ovih pjevao mu je Milneršić Ga- jo, učitelj.

h) Cres:

93. Jutrnja (podoknica), 94. Lipa di- vojka vesela, 95. Stara kada budeš, 96. Če puti sen pasal mimo tvojga dvora, 97. Došli jesmo vam ispred vrata (ko- ledva), 98. Stan se, stani divojčice, 99. Mala Mare, slatko ime, 100. Jedno ju- tro prije zore, 101. Simo o kršćani, 102. Plomin je lepi grad.

Ni ove creske nemaju bogzna kako- ve osobite vrijednosti. Varoške su to »kanconete«. Zapisi su prema pjevanju: Sablića Petra, pok. Baltazara, Rigovića Mika, pok. Ante, Buničića Marka, pok. Ante, Fučića Mata, pok. Marka.

i) Dobrinj:

103. Turne moj lipi, 104. Jelenina majko, kad ti je Jele, 105. Kada se

kćerčica od majčice diljaše, 106. Kun- trado široka, 107. Sinoć Ive iz Novoga došal, 108. Pričela rosica na zemljicu padat, 109. Zaspal san, zadržal, 110. Nagnulo se drvice orihovo, 111. Vijala se bila loza vinova, 112. Vrime je i do- ba, da se razdilimo, 113. Mi hvalimo, mi častimo (napitnica), 114. Poneštra od drivilja, na njoj mi je vila, 115. Tiho je more kako kal, 116. Mandalena belih vlasi (dječja koledvica), 117. Antifona, 118. Psalm, 119. Pjesma, 120. Veličit, 121. Pjesma na povečernjici, 122. Ve- čerinja na Božić i Vazan, 123. Psalm na Božić i Vazan.

U Dobrinju su mu pjevali: Varijola Mate, pok. Ivana, Brnić Ivan, pok. Ma- ta i Mavrović Ive, pok. Ivana.

j) Omišalj:

124. Pridoht ti pred vrata, 125. Oj tri mladići, Mesećino moj stari vojniče, 126. Igrajmo se, da se rado imamo, 127. Mi- lo mi je gledat Vela vrata, 128. Bodul- čice po Bogu sestrice, 129. Oj javore, zelen bore, 130. Krušvica se potresuje.

Ovdje su bili pjevači: Feretić Mate, pok. Iva, Ilić Mirko, pok. Pere, Pindu- lić Toma, pok. Ive, Albaneze Miko, pok. Mika i Pindulić Ivan Mikov.

Ostavština pok. Brajše mora da je bogatija od ovoga, što gore iznesosmo. Poznato nam je, da je pok. Brajša če- sto govorio o svojim zapisima i spomi- njao broj: oko 250. Trebalo bi potanje pregledati i preostale zapise, zatrpane negdje na tavanu. Nevjerojatno je na- ime, da on ne bi bio zapisivao i po dru- gim krajevima Istre. U našem popisu manjka: Čičarija, Poreština, predio od Čepića do Buzeta, Zminjština, Barban- ština, Sanvičenština, Rakalj, Krnica, Marčana i t. d.

D) HARMONIZOVANI I ŠTAMPOM IZDANI MUZ. FOLKLOR:

»Hrvatske narodne popijevke iz Istre (50) svjetske i crkvene sabrao i harmonizovao za muški i mje- šoviti zbor

Matko Brajša-Rašan iz Pazina
Svezak I
Pula, 1910

Naklada i tiskar: Jos. Krmpotić

To je jedina zbirka te vrsti. Nikada prije ni kasnije nije Istra doživjela sreću, da netko od njezinih sinova iz- da štampom djelo ovakve vrsti. Da nije bilo sretnog jednog slučaja, ne bismo imali ni ovo. Pokojni je Brajša naime sakupljao naš muz. folklor po nalogu ili bolje rečeno po molbi ministarstva prosvjete u Beču, koje je tada spremalo ogromno djelo: »Pučka popijevka«. Po- kojni Brajša nije mogao dočekati časa da se štampa naša nadasve interesant- na istarska muzika. I ne obazirući se na intencije pomenutog ministarstva, on se odlučio da pomoću Krmpotića izda gore navedenu zbirku. Znao mi je če- sto pripovijedati, kako mu se je to »od zgora« zamjeravalo, ali — reče — da to nisam onda učinio, bogzna bi li ta zbir- ka uopće bila ikada ugledala svjetlo Božjeg dana. I tako možemo da kaže- mo, da je i austrijsko ministarstvo — ako i nehotice — doprinijelo izdavanju Brajšine zbirke, jer ga je honoriralo, kad je putovao Istrom radi sakuplja- nja materijala. Zbirka »Hrvatske na- rodne popijevke iz Istre« imade tri (3) dijela:

I. Istarske starije narodne svjetske popijevke: A) Muški zborovi — na broju 11, B) Mješoviti zborovi — na broju 14.

II. Istarske narodne popijevke novi- jeg datuma: A) Muški zborovi — na broju 8, B) Mj. zborovi — na broju 5.

III. Istarske starije crkvene popijev- ke: A) Muški zborovi — na broju 5, B) Mj. zborovi — na broju 7.

U uvodu te drage naše zbirke kaže pokojni Brajša između ostalog i ovo: »... da vjernije prikažem naše istar- ske narodne pjesme i da olakšam nji- hovo proučavanje i shvaćanje zadržao sam svuda u toj zbirci originalni način pjevanja na prvom crtovlju, a na dru- gom dodao sam sasvim primjerenu, la- ku i ugodnu pratnju, tako te se ovim pjesmama mogu poslužiti pjevačka dru- štva, škole, crkve, glazbe, glazbenici i drugi posebnici i t. d.«

Dirljiv je završetak tog njegovog uvoda:

»I sada ajte, drage moje pjesme, u poznate i nepoznate slavenske i druge krajeve, upoznajte svijet sa hrvatskim narodom premle nam Istre te posve- dočite same, koliko ste lijepe i mile, ve- sele i tužne, odvažne i krotke, nježne i pobožne.«

Da se ovom prilikom odužimo i J. Krmpotiću, koji je omogućio izdavanje ovakvog djela u tadanjim našim mi- zernim prilikama, ne će biti na odmet ako ovdje citiramo nešto i iz njegovog predgovora:

»... odučio sam se ipak evo izdati »Hrv. narodne pjesme« s razloga, da se prvo odužim onoj grudi zemlje, u kojoj sam našao moju drugu postojbinu, a drugo da dokažem, da možemo i mi, ti- skari u Istri, natjecati se za muzikalne poslove, koje do sada većinom izvrši- vahu tuđa poduzeća...«

I jedan i drugi uvod datiran je sa: mjeseca srpnja 1910.

U zbirci zastupana su ova mjesta: Zarečje, Sember, Ližnjan, sv. Petar u šumi, Dobrinj, Kastav (šćina), Zareč, Vrblnik, Volosko-Opatija, Cres, sv. Ne- delja, Kršan i Čepić. Najljepši i najvri- jedniji dio zbirke jeste prvi i posljed- nji. Tu se naime nalazi najstariji naš folklor sa područja crkvene i svjetovne muzike.

Prigovor, koji bih imao da ovdje na- ročito istaknem na račun ove zbirke, jeste taj, što pok. Brajša nije bio na čistu sa proznanom kod pojedinih pje- sama. Kad je opazio da se pjesma kre- će — primjerice — od »g« do »b« za- bilježio je proznanu »g-mola«. A trebao je uzeti proznanu »D-dura« pogotovo onda, kada pjesma završava finalnim tonom »fise«, koji je u našoj starinskoj muzici uvijek frigijski treći stepen. A što se tu nalazi i ton »b«, to je očiti znak, da se ovdje radi o »D-dur« skali sa šestim sniženim stepenom. Pokojni Brajša pristao je nekoliko mjeseci prije svoje smrti na ovo moje mišljenje i do- zvolio je, da mu proznake mijenjam u novoj jednoj zbirci, koju je imala da izda »Jugoslavenska matica« u Zagrebu.

Medjutim prva zbirka ima svoje ne- minovno značenje za nova nastojanja naših nacionalnih kompozitora, jer iz nje izbijaju novi vidici u pogledu me- lodije i harmonije.

Brajša je — pored žganca — prvi utro puteve, po kojima treba da kroči rasni jugoslavenski kompo- zitor.

Komponirao je neprestance — do posljednjega daha. I uvijek iz jedne te iste pobude: iz ljubavi do one nesretne zemlje u kojoj se je rodio i radio za probudjenje narodne svijesti. Njegova je misao stalno boravila »tamo doli puli mora, kad se grah zeleni« i »puli luga zelenoga, kad je zaspala ljubava Iva- nova«.

Samo nekoliko dana prije smrti do- viknuo je sa kreveta svome starom znancu i prijatelju, našem književniku Anti Dukiću: »... znaš, ispijaj mi je- dnu snažnu pjesmu Istri; onako nešto — da zabruji kao »Velčić«.

Imao je u pripremi i ovaj tekst od L. Kalca: Jauk (Humak uz cestu iz Opatije u Pulu. Po predaji dolazile amo majke, da se istuže):

Nad »Jaukom« se oblaćine i ptice viju, vjetrovi u samoći tu suze piju, što su ih majke lile, istarske majke naše. Istužile se. Jauk njini laticama se razliježe. I danas na tome humku očajan ko da se jauk čuje, sinove svoje mrtve, izgubljene tu majka Istra oplakuje. Nosite amo bol i suze, što ljetite ih dan i noć, nosite amo srce krvavo...

Za Istru je živio i izgarao u pravom smislu riječi — do kraja. Sablasno uz- višeni trenuci bili su za mene, kad sam znao doći k njemu, pa kad sam mu završao na klaviru njegovu veličan- stvenu »Predobri Bože« a on je — sta- rac slijepec — zapjevao gromkim bari- tonsko-tenorskim glom... Redovito je to začinio suzama za svojom nikad za- boravljenom Istrom. Ali nikada nije iz- gubio nade u Božju pravdu i čudio se je onima, koji drže fantastičnom priču o nekoj desetoj banovini...

Bio je čovjek nabožne naravi, ali baš zato je meni ostao nezaboravan je- dan momenat (mjesec dana prije nje- gove smrti); bio je prisutan i V. Viško- vić, učitelj iz Bač. Brestovca), kad je udario snažnom pesnicom po stolu i iz- govorio nekoliko oštrih riječi protiv onih, koji su u prve redu krivi, što naš svijet u Istri ne smije da moli Boga u svojem jeziku.

Dragi Matiču! Tako sam Te uvijek nazivao. Ti si svršio. I dostojno. Dao si sve svoje sile za jednu svetu ideju. Tvoje melodije tekle su mi po popu na- še Raše, Mirne i Dragonje. Nikada Ti nije uzmanjalo invencija. A i kako bi to moglo da bude, kad je u Tvojim ju- načkim grudima živjelo srce, koje je vauda najintenzivnije osjećalo za rodnu grudu. I pod stare dane. I slijepe na oba oka nisi prestao da nas kriješ i bo- driš u teškim danima. I mi bez Tvoje pjesme nikuda. Istrani treba da i dalje goje ono, što si Ti u notama tako lije- po dao. Obćali su Ti — pripovijedao si mi — da će izdati novu zbirku Tvojih kompozicija. Hoće li? Hoće! Ne mogu da si zamislim koncerta za Istru bez Brajše. Štampati valja nove Tvoje stva- ri — »ol z oka, ol z boka«, da Ti se dostojno odužimo za veliko Tvoje do- bro, koje si počeo da nam dijeliš još onda, kad je stala Istri da puca zora, pa dalje tokom naše divovske borbe, a nisi nas zaboravio ni onda, kad je na našu zemlju pala »škurna noćica«...

U Zagrebu, decembra 1934

CIRIL KOSMAČ:

NA SVETI VEČER

Dokler sem hodil v šolo sem moral vsako leto pisati šolsko ali pa domačo nalogo z naslovom »Moj letosnji sv. večer«. Grizel sem peresnik in pisal o snegu, ki pokriva zemljo in škriplje pod nogami in o zvonovih, ki se majajo v zvoniku in zvonijo čez plan, o lepi poti k polnočnici, k cerkvi na grič, o orglah, ki donijo na koro, o božičnem drevescu, o jasicah, o pomarančah, o poticah in o drugih dobrotah; skratka, pisal sem, da je božič najlepši, najskrivnostnejši praznik v letu. Tisto o najlepšem prazniku sem trdil tudi za veliko noč in zdaj res ne vem, ali sem se lagal o božiču ali o veliki noči. Toda zdaj lahko rečem, da sem že odrasel človek in zato tudi take majhne laži, taki mladostni biseri ne prihajajo več v poštev. Šol sicer nisem končal, in povem odkrito, da mi je to v življenju v veliko nesrečo; koliko pridig, očitkov in »polaganj na srce« moram zaradi tega prenesti. Ampak, toda naj bo kakor hoče, o tem ni, da bi na tem mestu razpravljali in tudi o mojem svetem večeru ne bom pisal, ker vem prav dobro, da ne bo najlepši praznik: prav nič skrivnostnega ne bo na njem, samo samota bo večja in grenkejša in zvonove bom slišal, ko bodo tako neusmiljeno razbijali v sivih mestnih zvonikih; o gorki sobi, o tolminski peči, o božičnem drevescu, jasicah, polnočnici in o družini tudi ni govora, zakaj zdaj sem sam, domov ne morem, bogataš nisem — in morda eno, morda niti eno bitje se na sveti večer ne bo spomnilo name in pristopilo k meni s svojo ljubeznijo.

Toda kaj bi, vse te stvari so žalostne in res ne gre, da bi razgrinjal pred javnostjo svoje nesreče s tako širokostjo, čeravno je dandanašnje jokanje v modi. Saj nič ne rečem tuda jaz rad jokam, ampak počasi prihajam do spoznanja, da je to neumno opravilo, prvič zaradi tega, ker je nemožnost in drugič zaradi tega, ker prav nič ne koristi — ušesa so gluha, srce od kamna.

In tako bom o sebi molčal in rajši napišem o svetem večeru na vasi. Sicer ne morem trditi, da bo sv. večer na vasi prav tak, ker nisem bil že štiri leta doma, pa tudi prerok in videc na daljavo nisem, ampak — tako mislim — da se vas slej ko prej ni spremenila, samo žalost in trpljenje sta se v njej zgostili in tesneje objeli moje sovaščane.

Res je, pred dvajsetimi leti je bila vas drugačna: vse bolj zgrnjena in topla je bila, vse manj gola in ranjena: gozdovi so segali v dolgih krilih ponekod prav do hiš in do reke, danes pa so brda gola, poraščena samo z robido in bodicjem.

Toda ta zadnja leta je izprememba prav majhna; dve hiši so sezidali, dve kasarni, dve cesti sta več, njive so razrezane z njima in polja, po travnikih leži kamenje, v skale so vdolbene kaverne, ceste so podminane, ovinki in mostovi... Drugega pa ni nič novega.

Cez kakih deset dni bo sveti večer. Hiše bodo ravnotako stale tam kakor nekoč, v vasi stisnjene druga k drugi, po samotah stuljene same vase pripete na grič, s slamo krite, težko obložene s snežno odejo. Tudi zemljo bo sneg pokrival in pod nogami bo škripal; zvonovi se bodo majali v zvoniku in zvonili čez plan, božičnih drevesc bo nekoliko manj, ker je prepovedano sekati mlade smrečke, pa tudi denarja ni za obeske.

Drugače pa bo večer skoraj za las podoben vsem drugim večerom, še nesrečnejši bo in težji, napolnjen s spominom o preteklih dneh. Skrivnosti bo tudi nekoliko manj in potic in vsega.

Kruljav, mežnar Martin bo imel obilo posla s snaženjem cerkve, z zvonenjem in podobnimi stvarmi. Vse to »mu bo šlo strašno na živce«, vsak hip bo skakal k Mihi v gostilno na kozarček žganja. »Ah! to so sitnosti«, poreče, »samo če pomislim, kam človek pade. Ja, ja, človek se ne sme nikdar zareči; tudi gospod postane lahko berač«.

Mežnar Martin je bil svoje dni v mestu bogat trgovec pa je propadel, začel je poplupati, zaspal v snegu, noge so mu zmrznile in tako se zdaj vlačil po cerkvi ob dveh berglah. Da, človek se ne sme nikdar zareči.

Obiskov za sveti večer ne bo veliko, stara navada, da je ta dan treba biti doma. Gostilne bodo kljub temu imele vsaj malo prometa. Stari Laznar, recimo, ne bo strpel doma, komaj bo čakal noči, potem pojde k štefanu in bo tam že najmanj stotič razlagal iste laži iz gozdarskega življenja v hrvaških gozdovih. Fantje se mu bodo smejali in mu dajali pijače.

Ludvik in Nanca tudi nocoj ne bosta odmanjkala od svoje stare navade. Vsak večer se sestaneta na polju za vasjo in govorita o svoji slajni bodočnosti. Ta Ludvik je od hudici. Drzen fant, podjeten in priden. Komaj dvajset let mu je,

pa ima že precej denarja; s kontrabantom služi. To je sicer težaven in nevaren posel, toda če se pot posreči, je zaslužek tu in celo, večji, kakor tedenski zaslužek pri kmetu. Nanca je mlado dekle, komaj šestnajstletno; se dobro razvila se ni, pa jo je Ludvik že opazil. No in katera bi Ludvika ne marala. Doma so sicer nejevoljni; tak človek, potep, saj se ve ne ure ne dneva kdaj ga utaknejo v ječo.

Čargov France se bo najbrže tudi letos povrnil iz Jugoslavije. On ne more strpeti, da ne bi šel malo pogledat domov. Pretikal se bo med gromovjem in previdno stopal. Cemu le hodi, saj nima prav nič od tega, samo v nevarnost se podaja. Doma so zmerom v strahu zanj. Mati ga je že večkrat s sklenjenimi rokami prosila naj zaškozibog odneha. Toda on ne in ne.

»Če ne grem, sem bolan!« pravi. »Vse me veže, vse me stiska! Moram!«

Pri Kovačevih bo luč vso dolgo noč. Saj to ne bo nič čudnega, ker bo sveti večer, poreče kdo. Ampak pri Kovačevih na sv. večer bolj malo dajo. Luč bo zaradi nje, zaradi Kovačke, ki bo morda rodila že svojega dvanajstega otroka. Ta Kovač je naravnost nor. Molči, gara od zore do mraka, hodi na dnino k temu in onemu, in kadar se zvečer vrne domov, ves sklonjen in skrušen, se opere, in na večerja krompirja v oblicah, potem pa spravlja na ta svet otroka za otrokom. Ze celo armado si je ustvaril teh fakirnov in same fante. Dva sta že šla v Francijo, eden je v Jugoslaviji orožnik, drugi pa se potepajo po vasi ali pa služijo za pastirje pri kmetih v hribovskih vaseh. Kadar je kje pretep nihče ne razglablja kdo se pretepa, to so Kovačevi. Starejši že godrnjajo nad materino rodovitnostjo, toda oče samo z rameni migne in pravi: »Taka je božja volja«. Novorojenčka bo na sam božični dan že krstil novi župnik don Isidoro. Nič ne bo vprašal, kakšna je želja staršev; opravil bo kar po svoje. Pogledal bo v koledar in krstil otroka, kakor se mu bo zdelo. Na primer Romolo. Zakaj pa ne Romolo, saj to je vendar nacionalno ime.

Božič bo pri Kovačevih kaj klavern. Drevesca ne bo in tudi jasic ne. Otroci se bodo potepali po vasi in zažigali ognje, vriskali in prepevali. Kovač pa bo sedel doma za ognjiščem kuhal komilichen čaj in molil rožnivenec.

Lukov Rudi se bo ves večer sukal po vasi, skakal bo od hiše do hiše, postajal pri vratih in vlekel pogovore na ušesa, se stiskal k oknu in prežal, kje bi kaj ujel, da bi nesel miličnikom na nos. Takile prazniki so kaj primerni za lov na besede. Ljudje se nekoliko razgrejejo ob spominih, pa začnejo preklinjati, tu pa tam jim uteče kaka beseda čez drzavo in vlado — in to je za Rudita kruh. Za krošnik suhih makaronov bi prodal vso vas, še lastno mater bi zatajil. Tudi k polnočnici pojde. Sicer protiv župniku zdaj nima nič, saj je gospoda Kocjančiča že spravil iz fare, toda videl bo, če se bodo ljudje kaj mrdali ali pa morda celo kaj posmehovali Donu Isidoru. Tudi k Čargovim mora pogledat; morda je France opet prinesel domov svojo grešno dušo.

Zajezarica bo dolgo iskala kos papirja in pero po predalih in policah. Ko bo vse našla, se bo vsedla v zdič pri peči in pisala sinu. Tudi nocoj mu bo pisala, da bo vedel, kako misli nanj. Najprej bo prebrala njegovo pismo. Pismo je sicer pisano v italijanščini, toda ona gleda v tiste sinove crke in razume vse. Angela v trgovini ga ji je morala prebrati najmanj desetkrat. In tako ve stara Zajezarica vse do zadnje pikice, kaj ji je pisal sin. In zdaj odgovarja:

»Dragi Lojz! Prejela sem Tvoje pismo. Kako sem bila žalostna. Tako daleč so Te poslali. Pri nas je vse po starem. Sivka ima teletčka. Tudi Tammikarjeva Sovra je povrgla. Pa naš se mi zdi za spoznanje večji. Če bi ne bilo treba plačati toliko davkov in drugih stroškov, bi ga najbrže redila, tako pa ga bom morala prodati. Vročina plačuje teleta, če so dobro rejena po 3 lire živa vaga. Matilda služi zdaj pri Kumu. Sama ne vem, kako je zašla tja, saj bi ji ne bilo potrebno. Tudi z miličniki se vlačil in Lukov Rudi je celo dejal, da je prišla na pravo pot. Zdaj veš kako je. Najboljše je, dragi moj, da si jo izbiješ iz glave. Pozdrave, ki si ji poslal, ji nisem izročila. Glej, da boš zmirom poslušen. Vse ubogaj, kar Ti bodo ukazali. Kadar bodo videli, da si res dober in nič kriv, Te bodo morali izpustiti Nocoj je sv. večer. Toda jaz ne pojdem nikamor. Doma bom molila za Tebe. Tudi Ti moli in ne pozabi na Boga«.

Pozdravlja Te Tvoja mama«.

Jutri pojde s tem pismom k Angeli in Angela ji bo morala vse to natančno

prevesti v italijanščino in sicer razložno. Potem bo Zajezarica sama prepisala tiste crke. »Caro figlio« že zna hitro in pravilno napisati.

Brodnik bo sam v svoji bajti. Morda bo kaj malega brundal sam zase. Toda o sreči prav gotovo ne bo več govoril. Srečo si je že zdavnaj izbil iz glave. Vse se je tako čudno izmaličilo. Kje so tisti časi, ko se je povrnil iz Rusije z visokimi škornji, kučmo in debelim kožuhom, stal pred cerkvijo, pijuval po kockah hodnika in vneto govoril o boljševikih. »Prišli bodo bolševiki, to vam rečem, in dobro se nam bo godilo. Jaz ne bom imel samo prazne bajte zahteval bom, da mi dajo tudi kos Rejčevega travnika, ki se drži moje njive. Kje pa je to pravica, da ima Rejc tako polje mi pa nič.« Pa so boljševiki razočarali tudi njega; niso in niso hoteli priti. Hči mu je lepo ušla z nekim Lahom in se niti oglašati več. Sin je zaprt za pet let in kdo ve, če se bo sploh povrnil. Ah, da, kje je sreča?

In Brodnik bo kašljal in pljuval v žaganje predse.

Pri Slaparjevih? Kdo ve kako bo pri Slaparjevih? Morda se bo Tinka odločila, da stori ravno na sveti večer nekaj strašnega. Ah, da, saj je že davno sklenila, da se mora končno iznebiti svoje sreče.

In tako na ta večer ne bo našla miru. Hodila bo iz sobe v sobo, se vrgla na posteljo pa se spet dvignila in spravevala mater in očeta, če pojdeti k polnočnici. Ona ne pojde, kjer je bolana.

Tinka Slaparjeva niti dobro ne ve, kdo je njen oče. Menda jo je pustil na vasi Madžar. Vsaj sušljati je slišala nekaj takega. Morda je na tem tudi kaj resnice, kajti Tinka ni prav nič podobna ne očetu ne materi: majhno čokato, živo dekle. Zaživela je z vsem svojim življenjem. Oče ji je vedno govoril:

»Veš, Tinica, vsakega čaka neke sreče. Samo človek neve kje, kako in kdaj.«

Ko je bilo Tinici petnajst let, je bila že dobro razvita. Jurjeva Matilda ji je preskrbela v Gorici službo in Tinka se je odpravila z doma.

»Našo Tinico pa je morda pa le doletela sreča«, je govoril stari Slapar, ko je odhajala.

Cez dobro leto se je Tinica vrnila in rodila otroka. Krstili so ga za Anico toda bebasti deklici, ki je vse dni prečepela sredi vasi in nosila v usta vse kar je dosegla, ni nihče rekel drugače kakor Tinkina sreča.

Zdaj pa je Tinka sklenila, da se mora na vsak način iznebiti te svoje sreče. Kaj bo mar ona zaradi tega bebastega otroka vse svoje življenje prikovanana na dom. Ona hoče živeti, prosto živeti.

In tako bo morda to noč počasi vstala, zavila k sebi svojo srečo in jo nesla na vas. Bežala bo za plotovi in ogradami. Reka bo narasla in jutri bo njena sreča že kdo ve kje. Na mostu bo malo postala, se ozrla krog sebe in potem bo mali zavitek zaplaval po zraku in zamolklo čopnil v valove.

Potom se bo zdrznila. Kaj pa zdaj! Kaj porečejo jutri doma, ko ne bo sreče nikjer? Poreče, da je umrla. Toda kje je mrtva? Ah, ne, ne, Tinka se bo majala na mostu in strmela v valove, ki so odnesli njeno resnično srečo.

Podgornikov France se bo odpravljal v svet. Saj se odpravlja že dve leti. Kam? V Francijo. Mati bo spet stokaje hodila okrog njega in ga prigovarjala naj za zkozibog ostane. Saj ni tako hudo. Nekaj se bo že našlo. »Vem, da ne maraš iti delat na dnino, ker te je sram. Vem, kmetski sin si in ne bajtarski. Toda počakaj. Zdaj na zimo bodo začeli drvariti, zmeniš se in pojdeš tudi ti. Doma boš, ali ni to lepo. V Francijo. Tam se zmeraj pripeti kaka nesreča. Ostani, premisli.«

Toda France je trmast. Stari hodi po sobi od vinkel do vrat, baše pipo in pravi:

»To ti povem pob, da se boš še pokesal, pa bo že prepozno. Poznam te dobro, naš si in tudi kadar boš stradal, da bi lahko pihnil skozi te, boš pisal, da se ti dobro godi. Ampak zapomni, v mestu ni dobro. Kaj misliš, da jaz nisem nikdar pogledal dalje od tolminske davkarije? Bil sem v Trstu, pa to ni še nič. Vojake sem služil na Dunaju in tako veš, da vem, kaj mesto človeku vzame. Ljudje se po mestih boje teme. Neprestano govore in ker neprestano govore, se morajo tudi neprestano lagati, kajti resnice se lahko pove v par besedah. Rečem ti, da ti bo še žal.«

Zagrčarjev študent bo prišel na počitnice. Tišal se bo v svoji sobi kašljal, biljuval kri in se ubijal z brezpomembnimi mislimi.

»Za Luč je treba teme, za kruh lakoto, za svobodo zatiranje, za življenje smrt«.

Eno rodi drugo, in potrebno je oboje. Kaj pa hrepenenje? Ne vem. Usode ljudi se odigravajo v hreščem molku. Pred smrtjo vsak zahrepeni po življenju. Vse se kvasi, kri pa je od pantiveka ista — samo vodena postaja iz dneva v dan bolj. Tradicija, sege in navade, vse to je na vasi izginulo. Zdaj že vsak pozna randevu. Kam?

Zunaj bodo zvonili zvonovi čez plan. Lukov Rudi po ovadil Čargovega France, in Čargov France bo ležal v kasarni v svoji lastni krvi. Zajezarica bo napisala pismo svojemu sinu. V cerkvi bo malo ljudi. Novi župnik bo stal na prižnici in pridigal:

Nocoj se je Jezus rodil, da je nam prinesel bratstvo in odrešenje — — —

Jakob Soklič:

MATERINA BESEDA

Pred šestimi leti...

Sv. večer je obhajala družina Murkova. Mala Olga je naredila v kuhinji vaslice, starejši njen bratec je prinesel iz gozda ceo smreko in napravil božično drevesce. Po Zdravi Mariji je prišel domači duhovnik in je blagoslovil — po lepi stari istrski navadi — vso hišo in jo poskropil z blagoslovljeno vodo. Zmolil je z družino par očenasev za blagoslov božji in mir božični.

Ivan, starejši sin, je tačas v kuhinji prižgal na božičnem drevescu svečke. Ko je duhovnik z materjo — vdovo stopil v kuhinjo, je vsa kuhinja čarala svetločnega veselja. Drevesce je čaralo v lukah, poleg drevesca sta stala Olga in Ivan, poleg pa še mali Zlatko in vsi trije so peli večno lepo »Kaj se vam zdi, pastirski vi«...

Se mati je zapela, duhovnik se je zveselil z družinico, roščil srečen Božič in odšel.

Ni še dosegel svojega doma duhovnik, ko je v Murkovo hišo stopil laški učitelj. Trde so bile njegove besede Zakaj, da se to noč pojo v barbarskem jeziku, kako naj šola vzgaja, če mali podira naj pojo raje laške pesmi, ki so tako lepe! — Kmalu je drevesce bilo zapuščeno — lučke ugasnile — to je pač hotel učitelj, ki je stanoval pri Murkovih!

Uboga slovenska materska beseda, na sveti večer iz družine pregnana!

In če pogledamo danes, ta sveti večer po Istri! Naše družine bodo imele žalostne praznike, še bolj žalosten praznik bo pa imela naša ljubljena slovenska in hrvaška beseda! Ne bodo se oglašale pri polnočnicah naše mile pesmi, polne miline in najtrše srce razmajajo v sladkosti. Zategnjene latinske in laške melodije in besede naj oznanjajo našemu človeku svetločno blagovest! Uboga naša beseda!...

Na mizi pred menoj ležita dva pismi. Prvo pismo so pisale male otroške roke. Mali Pepi mi piše iz Zgornje Istre... Žalostno je njegovo pismo:

»V šoli je hudo. Naš učitelj nam ne pušči več po domače govoriti. Našemu jeziku se pači in se nam roga. Če drugo leto moramo za vsako besedo, ki jo med šolo spregovorimo v slovenskem jeziku plačati pet centezimov, za Babilu Jaz bi moral že tri lire plačati, pa jih ne morem zato pravi učitelj, da me bo zaprt eno popoldne. Na čuvajti so sedaj Lahi in njihov Benito nas za vsako domačo besedo zloži učitelju in piše naše kazni... Slovensko me je naučila pisati in brati moja sestra Ančka. — V cerkvi pojo laško, gospod župnik pridiga malo laški, malo slovenski. Oče ne gre več v cerkev, pravi, da začne jokati, če se spomni, kako je bilo, ko ste bili še tu«...

Uboga materina govorica

Drugo pismo mi je pisal z okorno roko Ivan. Piše mi:

»Naznanjam Vam, da sem sodaj tudi jaz prišel sem v Jugoslavijo in da se veselim, da sem tu. Silno me veseli, da slišim domačo besedo, mili slovenski jezik in sem tega nad vse vesel. Tri meseca že nimam nobenega dela, godi se mi prav hudo. Pa sem vendar vesel, vsaj slovensko besedo slišim na cesti, v cerkvi, v gostilni, povsod... Blažena domača govorica, ki te izgnanci poslušajo v svoji revščini kot najlepšo in najmilšo godbo!

Kdaj bo prišel Božič rojenja naši ljubi besedi, našemu narodnemu jeziku?

Pridi, rešenje! Naš umirajoči jezik v Istri te mlo vabi!

ALBERT SIROK:

ZIMSKA

Sneg in sneg — — —
Bela streha, bela leha, bel je breg.
Kot da sonce ni nikdar toplo sijalo.
In da polje se še ni nikdar smehljalo
v zlatu žita in v čarjenju rož.
Bela gora, belo polje bel vas.
Tudi ti si blede mi v obraz:
Vsahnil sredi lic je rdeči mak —
še poljub teh tvojih ustn ni sladak,
kot je bil nekdanje lepe dni.
Le spomin še cveta in dehti

STIPE VRDOLJAK:

U LIBURNIJI NA POČETKU VELIKOG RATA

JUGOSLAVENSTVO ISTRE POD AUSTRIJOM

Još malo pa će se navršiti 20 godina od sarajevskog atentata, čije su posljedice dovele do svjetskog rata.

Ne zaboravljaju se lako oni strašni dani, koji su nastali malo posije atentata. Naročito su bili strašni i jezivi prvi dani i mjeseci nakon proglašenja mobilizacije, sve, dok dugo gomilani bijes i silna mržnja nisu našli dovoljno oduška i na nama se iskalili i dok se prognjeni narod nije privikao na sve strahote i postao apatičan napram gonjenju i apšenju.

Ovaj bijes crno-žutih porastao je do paroksizma nakon pobjedonosnih balkanskih ratova. Svi paragrafi, svi žandari, špići i policajci nisu mogli ni mrve da zatome ono silno oduševljenje, koje je posvuda nastalo kod nas na Jugu nakon pobjedonosnog marša balkanskih armija do pred vrata Carigrada. Srbija je u očima našeg najobičnijeg čovjeka porasla do nepobjedivog diva i svi su pogledi bili uprti u nju kao u skorašnju našu osloboditeljicu. Austrija je dobro uočila pogibelj, koja je time za nju nastala, pa odatle njene pripreme, da nas u pravom času zaškolji i smrvi....

Tako je bilo stanje i raspoloženje pred početak svjetskog rata kod nas na Jugu, tako i u Istri.

Braco moja, da vam je bilo vidjeti, ili da je moguće opisati ono uzbuđenje i oduševljenje nakon prvih velikih pobjeda na Balkanu, kojom nestrpljivošću iščekivao se svake večeri na stanicu Matulje »Slovenski Narod«, u kojem su masnim slovima i opširno bili ispisani detalji velikih događaja! Brojni slušaoci pohlepno gutali svaku vijest, da ih još iste večeri pronesu po Volosko-Opatiji i većem dijelu Kastavštine te novim oduševljenjem rasplamte srca!

I u tom divnom kraju nakon balkanskih ratova oči čitavog pučanstva bile su uprte u Srbiju. Na velikom sokolskom izletu u Dragu Mošćenčku god. 1914, u kojem su učestvovala četiri liburnijska sokolska društva i ogroman broj naroda, padaju prvi javni poklici, burno i oduševljeno prihvaćeni od mase: Živio Kralj Petar! Živila Srbija!

Naši dični Vološćaci i Opatijci pripremaju u Opatiji čitavu vilu, u koju će smjestiti srpske oficire, rekovalessente iz balkanskih ratova. I ptičjeg mljeka će im dati samo neka dodju! Ali dok su ni sve brižno pripremali i nestrpljivo čekali dan kad će stići, austrijska vlada već se bila pobrinula, da im spriječi dolazak.

Takova je bila Liburnija kada je nastao svjetski rat. Ovaj preokret našeg naroda nakon balkanskih ratova bio je dobro poznat i budno praćen od političkih vlasti u sreskom načelstvu u Volosko-Opatiji. Ali još budnije bio je praćen od jedne, istina nevidljive vlasti, ali, koja je, kako se odmah vidjelo na početku rata, nametala svoju volju i samoj političkoj vlasti.

To su bili opatijski Nijemci. I u Opatiji sve se jače osjećao »Drang nach Süden«, ne kao krilatica, nego kao stvarnost i sve jača mora. Svima je bilo poznato, da su oni otvoreno za tim išli, da otmu općinu iz hrv. ruku. Njihov jedan predstavnik, kaiserlicher Rat, jevrejin dr. Kohn, već je sjedio u općinskom vijeću. U Opatiji su imali 7-razrednu pučku školu, a bili bi otvorili i srednju, da općina nije to vješto parirala otvorenjem male hrv. gimnazije. Podružnice »Südmarka« i »Schulvereine« punom parom razvijale su rad, ali sva njihova nastojanja teško i mučno se ostvarivala pred sve jačom svijesću naših. Narodni vodje bili su odlučni i na svom mjestu, sokolska društva, Narodna zajednica, pjevačka društva itd. podizali i jačali svijest naroda.

A kada je nastao svjetski rat, bez ikakova obzira i sustezanja, bacili su se opatijski Nijemci i politička vlast na sve naše, što im je smetalo u ostvarenju njihovih političkih ciljeva. Da su skupa saradivali, da su u onim prvim strašnim danima Opatijski Nijemci kod apšenja naših ljudi imali veliku i odlučnu riječ kod austrijske političke vlasti i suviše je bilo svima poznato i jasno, a i ja ću u toku ovih izlaganja navesti par primjera njihove tijesne saradnje.

Ovaj, malo dugački uvod, trebalo je iznijeti, e da se mogu rastumačiti svi oni uzbuđujući događaji i veliki broj apšenja, koja su izvršena u Liburniji na početku rata.

Na dan sarajevskog atentata, popodne, nakon jedne sjednice tehničkog odbora sokolske župe, sjedili smo i razgovarali na terasi Narodnog doma u Voloskom, kada se pronijela vijest o atentatu na prestolonasljednika Ferdinanda. Nismo se ni lećnuli, niti nas je ta vijest dirnula, napaeće g. Janko Jazbec primjetio je: jedan austrijski nadvojvoda više ili manje neće nas ništa smetati, da nastavimo sokolskim radom. Medjutim u toku daljeg razgo-

vora malo po malo se uočila ozbiljnost događaja, a pronicaviji su istaknuli mogućnost svjetskog rata i težinu borbe, obzirom na silno naoružanje Njemačke u zadnjim godinama.

Tiho i zamišljeni razišli smo se kućama.

Slijedeći dan osvanuo tih, krasan i pun sunca, ali svi smo osjećali, da se sprema nešto strašnoga, što će sa našim dosadanjim mirnim svakdnevijem životom kao pahuljicom bez svakod milosrdja zavilati, pa zgaziti ga i odbaciti. Ko je još za vremena našao sigurnu rupu, u nju se je skrio, ali za nas Jugoslaveno bilo je premalo takovih rupa; nas se zgrabilo, s nama zavitalo i zgazilo, ali ne tako jednostavno i lake ruke kako su povampireni gospodari mislili.....

Nakon tišine, koja je do zdvajanja svakog morila i tištala napokon je puklo.... Razulareni neki švapsko-talijanski ološ, pod vodstvom neuravnoteženog i balavog sina mesara Stirna, pobjesnio i dao se upravo na divlje ispađe i demonstracije protiv naših ljudi. U Voloskom su porazbijali prozore na kancelariji dr. Červara, a ja sam upravo iz Voloskog prama Matuljama, kada je razularena svjetina navalila kamenjem i psokama na kuću Dr. Ivana Poščića. Koliko li bijaše bijesa, mržnje divljaštva u onim izbezumljenim licima i gestama!.....

Smrt, na vješala sa srpskim psima, veleizdajnicima, sa izdajcima i t. d. — bili su povici, koji su do mene dopirali. Čvrsto sam uvjeren, da su samo mogli, najradije bi nas bili sve poklali, a kuće popalili, e da se tako konačno riješe mrskih naših ljudi, koji su energično ometali njihov »Drang nach Süden«.

Koliko li smo puta morali ovakove grožnje i riječetine da slušamo kroz sve one dane. Morali smo, pokunjeni, da čutima, jer samo jedna riječ odbrane Srba, ili revolta, pa da te kroz najkraće vrijeme otpreme na Ljubljanski grad, kao što se nekima i desilo.

Opatijski Nijemci svojski su se pobrinuli za apšenja naših ljudi. Na sreskom poglavarstvu našli su dobrog saveznika u osobi komesara Luttingera, koji je na poglavarstvu vedrio i oblačio. A kako li su bili odvratni i gorljivi nekog izvršioći apšenja, u prvom redu šef detektivsila Nič i nekoi žandari, koji su sa puno patriotskog žara i nepritaljenom nasladom apšili naše ljude! Osim spomenutog Niča naročito bio je revan jedan mali, sitni žandar, švaba i na žalost Čehoslovak, narednik Ospaly. Kada si ih izdaleka vidio i nehotice si sekretao na stranu, samo da ih ne susretnes. Mogao si biti siguran, da svaki korak Niča, Ospaly-a i one sitne, suhe žandarske pikethaube imaju za cilj apšenje ili preslušanje. S druge strane imali smo i mi među Slavenima činovnicima na poglavarstvu i žandarima po kojeg našeg čovjeka; koji su nas, skrivajući, obavještavali i upozoravali što se kome sprema. Tako će u ugodnoj i lijepoj uspomeni mnogom našem čovjeku ostati pok. Fatur, okružni žandarmerijski narednik, vrlo Slovenac, koji je na vrijeme upozorio i spasio mnogog našeg čovjeka, što nije ostalo tajno vlastima, te su ga otjerali u područje fronte na Soči, gdje je podlegao ljutoj boljetici. Neka mu je svijetla i trajna uspomena!

Od tih dobrih naših ljudi bili smo upozorivani naročito o premetačinama, koje se spremaju. Kao sokolskom funkcioneru i meni je dr. Poščić poslao pouzdanu čovjeka, da uništiti što je za uništiti, jer da mi se sutra popodne sprema premetačina.

Ja sam se zatvorio u stan i bukvalno prorešetao komad po komad pokućstva, rublja, odijela, knjige, pisma, uopće sve, što je bilo u stanu, te našalost spalio mnogo dragu uspomenu, koju sam mogao slobodno ostaviti. Ali uzbuđenje i smetenost bili su preveliki, e da čovjek može hladno da misli i prosudjuje.

Naročito bila je interesantna premetačina u prostorijama družbe Sv. Ćirila i Metoda u Opatiji. Nebi bilo zgoroga, da naš dični Viktor Car- Emin o tome nešto iznese, jer bi uistinu bilo grehota, da šira javnost o tome ne dozna.

I konačno započela su apšenja i deportiranja. Apšeni su odvajali, u glavnom, željeznicom preko stanice Matulje u Rifenberg u Kaštel Levetrov, a onda u Ljubljanski Grad. Meni i danas još živo stoji pred očima mnogi pojedinci i grupe, kako ih u pratnji jake straže tjeraju na stanicu. Čovjek, neupućen, u prvi mah mislio bi, bogzna kakova je sve to pogibeljna čeljad, a u stvarnosti bili su sve to dobri naši patriote, nekoi davno zapisani na crno-žutom rabošu, pa im se sada napuhao ili preuveličao kakav čin ili riječ, preko kojih se prije rata moralo da pređe, jer u bukvici zakona nije bilo podloge,

da se protiv njih postupa, a opet bilo je i takovih, koji su na psokve i grdnje uzeli Srbe u zaštitu, braneci ih, jer da nemože biti odgovoran čitav narod za djela pojedinaca. Takova nevinna odbrana bila je dostatna, e da ih se stupa u aps. Bili su sasna jednostavni crno-žuti račun. Ovako će se najlakše riješiti svih onih, koji su im najviše smetali a onda će im borba za prevlast biti mnogo lakša. Ja ću malo kasnije iznijeti jedan primjer, iz kojeg će se jasno vidjeti, da bi ta crno-žuta banda bila najstrebija i najveselija, da su ih sve povješali. Nije njih bila briga za savjest i materijalnu istinu. O tome sam i danas, nakon 20 godina, kad sve te događaje mogu hladno i triježno da promotrim, potpuno i čvrsto uvjeren. Hladno i proračunano izmišljali su oni najteže objede, a znali su i to, da vojni sudovi rade brzo i ne šale se.

Na stanicu Matulje bio je u to vrijeme činovnik L. upravo fanatičan i zagrizen Nijemac, pravi i vjerni odraz i slika mišljenja i raspoloženja opatijskih Njemaca, s kojima je bio u tijesnoj vezi i saradnji. U ono doba svaka veća, a mnoge i manje stanice, po Sloveniji i Istri, imale su najmanje po jednog činovnika Njemca, zagrizenog šovena, koji su uz željezničku službu imali i tu zadaću da kontroliraju što govore i rade namještenici Slaveni, pa da onda sve to referišu njemačkim političkim organizacijama. Riječ ovih organizacija i te kako se slušala na Direkciji Südbahna u Beču. Ovakove činovnike obično smo nazivali »Kontrollgeist« i pred njima su svi pazili što rade i govore, naročito pak za vrijeme rata.

U mirno doba povučeni, mučaljiv, neagresivan, čim je nastao rat čisto se preokrenuo i stao izazivati. I njegov riječnik postao je za sve nas i Srbe: veleizdajnici, srpski ušljivci, sve treba pozatvarati i na vješala objesiti itd. Kako bi se zlorado i cinički kesio bedaste viceve pravio kad bi žandari vodili naše apšeničke preko stanice u Ljubljani! U tome mu sekundirao matuljski poštar Lojk, rodom iz žminja, priznavao se još iz mirnog doba samo »vero austriaco« a kod kuće i u uredu govorio najradije talijanski. Talijane je nazivao »Katzelmacher«-ima i nije smogao dosta pogoda na račun Italije, kada je ova stupila u rat. Medjutim ovoga »Vero patriota austriaco« nije ni najmanje smetalo da se iscahuri u vatrenog Italijana, kad su Italijani zaposlili Istru, pa da kao njihov poštar u Lovranu i dalje denuncira i izaziva naše ljude.

Nego sada dolazi ono radi čega sam se s tim »Kontrollgeistom« toliko pozabavio. Kad su počela apšenja on se u svojoj patriotskoj gorljivosti znao češće puta izbrbljati ko će sve biti uapšeni i koliko naših ljudi u svemu biti će u Liburniji pozatvarano. I kad bi žandari kojega vodili na stanicu on bi rukom odmahnuo i nekako, kao čovjek koji je bio potpuno upućen u listu proskribovanih, kazao: Für den hab'n wir schon gewusst. Jetzt, aber, kommen auch andere auf die Reihe. Od tih »andere« nekako se važno, nekad jasnije, nekad tajanstvenije izražavao, ali ipak uvijek tako, da smo od prilike mogli zaključiti, koje će sve to da uapse. Za nas gore na stanicu, na primjer, u više navrata kazao je, da će nas dvojica biti uapšena, a svih uapšenika da će u Liburniji biti oko 120. Ali, medjutim, kada je broj apšenika narastao nekako skoro oko polovice, kad su mnogi, rezignirani, čekali istu sudbinu, najedamput, kao nožem odrezano, prestalo se onim mahnitim i brzim apšenjem. Nešto se dogodilo. Što?

Ali, prije nego odgovorim na to nešto i što hoću da podcrtam ono šta sam već u početku nekoliko puta naglasio, naime da su svemu tome apšenju kumovali opatijski Nijemci, i da ih je politička vlast u tome naprosto slušala, odnosno s njima skupa saradivala. Jer kako bi se inače protumačila ona sigurnost matuljskog »Kontrollgeista« koji je sa onakom sigurnošću tvrdio ko i koliko će naših ljudi biti poapšeno? Onda još nešto.

Prava kopča između opatijskih Njemaca i sreskog poglavarstva bio je komesar Luttinger. On je imao politički referat, a vršio je i obavještajnu službu u rang u oberlajtnanta. Sreski poglavar bio je igračka u njegovim rukama. Nacionalna zagrizenost i mržnja Luttingera napram svemu što je naše bila je svima dobro poznata. On je bio oženio kćerku hotelijerke Brajnerovice, a hotel Brajner bio je sjelo najlučih opatijskih Njemaca. Tu se po svoj prilici sastavio onaj glasoviti popis od 120 naših ljudi, koji su imali biti poapšeni, o kojem se je više puta izrazio matuljski »Kontrollgeist«.

I stalo se apsiti sve redom. Mnogi i mnogi pripremili su kovčezice i rezignirano očekivali Niča ili sitnu žandarsku

pikethaubu da ih odvedu. Medju ovima bili su i naši Viktor Car i barba Rike. Nego, kako spomenusmo, najedamput prestalo se apšenjem. Govorilo se sasna sigurno, da je iz Trsta došao mig, da se ne apsi više tako ludu na laku ruku, jer se apšenjima pretjeravalo iznad svake mjere.

Medju prvima, koje su poapsili, bili su opatijski Srbi-prečani. Bija je to mirna i marljiva čeljad, većinom trgovci ili trg. pomoćnici, koji su se bavili samo svojim privatnim poslovima, a u politiku se nisu miješali, premda su s nama simpatizirali. Poapsili su ih radi toga — jer su bili Srbi. U njima je njemačka fantazija vidjela vjerovatne članove Narodne odbrane. I danas se moram smijati, u čemu sve nisu opatijski Nijemci vidjeli prste Narodne odbrane. Jedan prolaznik, koji je na cesti čitao osječki dnevnik »Narodna Odbrana« bio je uapšen, a zapljena novina bila je dokazom, da je član Narodne odbrane. Strah je imao velike oči.

Opatijske Srbe dotjerali su na stanicu, dva po dva vezana lancima. Bilo ih je oko deset-dvanaest. K njima je bio priključen, nevezan, dr. Ive Orlić, mučeci se putem teškim koferom u ruci.

Posebno nasladom otpremili su crno-žuti u Rifenberg, a kasnije na Ljubljanski grad Dr. Djuru Červara, koji je u Opatiji, kao jedan od vodja, onako odrešiti i impulzivno, silno smetao Nijemcima. Nakon atentata Dr. Červar, pred kavanom »Kvarnero« upustio se u debatu sa nekojim Nijemcima, braneci Srbe i optužujući Austriju, da je svojim postupanjem naglala omladince na atentat. Ova debata, bila je uzrokom, da je dr. Červar medju prvima bio uapšen i otjeran na Ljubljanski grad.

Slično se desilo učitelju Josipu Kirinčiću na Matuljima. I on se bio u jednoj gostioni zauzeo za Srbe, braneci ih od uvreda, pa su i njega odveli, a kasnije je bio dugo interniran u Gölbersdorf.

Frane Ujčić, sadanji komesar pogranične policije u Sušaku, bio je crno-žutima već davno na »piki« jer da je još u mirno doba kao učitelj u Jušićima s djecom u školi pjevao crnogorsku himnu: »Onamo onamo...« mjesto da pjeva austrijsku.

Leonardo Tomašić, iz Opatije, bio je uapšen, jer je ranije, jednom prilikom bio na izletu sa nekojim Srbijancima. Nijemci i vlast su u tom izletu, sada kada je nastao rat, otkrili jedan komplot, odnosno jednu špijunsku akciju na štetu Austrije, a to je bio u suštini običan izlet. Pa onda Letis bar. René, Pavao Peručić, Priškić Petar, Fričić Ante, uč. i t. d.

Meni nije poznat točan broj i imena svih uapšenika u Liburniji. Obratio sam se na par strana, da mi jave i dok ove retke pišem, dobio sam upravo jedan odgovor. Uostalom ja mislim, da će za ovaj popis trebati neko vrijeme, da ga se što točnije sastavi. Njihova časna imena trebati će svakako naknadno iznijeti u javnost, da im se barem na taj način oda dužna pošta za njihova stradanja. Broj uapšenika bio bi bez dvojbe mnogo veći, da ih velik broj nije morao ići u vojsku.

Kad su dobar dio uapšenika odveli najedanput su stali širiti glasine, da su svi redom povješani. I svom odlučnošću stali su da to tvrde. Koliku li su potomtnju i žalost prouzročili medju prestrašenim svijetom, naročito u porodicama uapšenika i medju onima, koji su sa spremnim kuferom čekali, da dodju po njih i da ih odvedu!

Srušila se napokon trula austrijska zgrada! Kroz »Sedam dana slobodne Istre« (pod tim naslovom sam pred dvije godine pisao opširno u splitskom »Novom Dobu«) neobičnim slavljem i oduševljenjem svetkovao je naš narod u Liburniji velike dane oslobodjenja. Nijemci i Talijani sakrili su se u rupu čekajući odmazdu. Matuljski »Kontrollgeist« bio je već davno premješten, a poštar Lojk, drugi dan narodnog slavlja, sa stanice Jurdani, krišom odmaglio u Trst. Najveći zloduh, komesar Luttinger, izjedem sušicom, ležao je u Opatiji u samrtnom hropecu.

Da im je u tim danima tko od naših ljudi vratio šilo za ognjilo, pa one najlučie umlatio, tko bi mu bio zamjerio i tko bi ga bio za to osudio? Dug bi time bio premalo plaćen, jer se oni nisu žalali, da naše ljude i na vješala pošalj. Jer da su im laži uspjele bili bi i povješani.

Ali je narod u svom oduševljenju samo pjevao, a na svoje krvnike nije ni mislio. Ni dlaka s glave nije nikome pala.

Sva tisućgodišnja »avita coltura« i razvikano kulturtregerstvo pred samom ovom plemenitom gestom našeg naroda u Liburniji treba da padne ničice i da se sakrije.

Mi smo nažalost takovi i kad nebi trebalo da budemo, naročito ne prema ovakovim susjedima kakove imamo

TONE PERUŠKO:

DALMATINSKI VLASI U JUŽNOJ ISTRI

OSNIVANJE PREMANTURE

Između 1505 i 1631 god. harala je u Istri 16 puta kuga. Uz to su i ratovi, a naročito rat 1615—1617, prorijedili stanovništvo. Prigodom kuge od 1527 ostala su u Puli samo 594 stanovnika, a iza kuge 1629—1631 spao je broj stanovništva na stotinjak. Istarski providur Maria Malipiero izvještuje 1583. mletački senat da od nekadanja 72 sela na Puljštini postoje samo 12 i to: Galijana, Sišan, Fažana, Peroj, Štinjan, Lorbika, Ližnjan Pomer, Medulin, Krnica, Marčana i Muntić. Za Marčanu kaže da je ponovno napućena od dalmatinskih Zagoraca-Kotaraca iz okolice Zadra.

Da bi se te zemlje napućile, naselila je Venecija najprije 176 grčkih i napuljskih obitelji, ali ta kolonizacija nije uspjela. Iz izvještaja providura Malipiera od 1583. i providura Rheniera 1585 godine prolazi da su gradjani Pule — starosjedioci na svaki način ometali tu kolonizaciju, a da se u tome nisu žicali sjeći vinograde i masline novim kolonistima, a bilo je slučajeva da su iz zasjede ubijali kolonisti Grci i Napuljci. Međutim talijanski istarski historičar B. Benussi kaže da su ti prvi kolonisti htjeli unajmljivati dobivenu zemlju, a nisu htjeli da je sami obrađuju. Vjerodostojniji su izvještaji providura, a i logičniji, jer oni kažu da su puljski gradjani preoteli opustjelu zemlju, koju su već drugi posjedovali, a novoosnovani provedorijati (1579) počeo da neopozivo mjeri i dijeli zemlju pozvanim doseljenicima.

Iza neuspjele kolonizacije Grka i Napuljaca pozvani su u većem broju dalmatinski Zagorci iz mletačke Dalmacije. Tako su naselili ti Zagorci i najjužniju tačku kopnene Istre — Premanturu.

U to doba je Puljština brojila 3.249 starosjedioca u trinaest sela (12 već spomenutih i Mrmoran), grad 551 stanovnika; ukupno 3.800 starosjedioca. Grka, Napuljaca i dalmatinskih Zagoraca (Vlaha) bilo je što u gradu što po selima 271; ukupno novih i starih 4.071. To je bilo cjelokupno stanovništvo Puljštine po popisu providura Rheniera između 1583—1585 godine. Providur Rhenier se zalagao za naseljavanje dalmatinskih Zagoraca i 1885 referira senatu:

»Zadarski i šibenski Vlasi, koji su ne samo vrlo jaki i naučeni na naporan rad, već i vrlo umješni i vrlo spremni u poljodjelstvu, obradit će zapuštena polja i mnogo će koristiti. Korisni su za više stvari, pa bi ih se u svako doba moglo upotrebiti kao vojnike, galeote — vjerni su i sposobni da brane one krajnje rtove od gusara, koji bi mogli lako ući u onaj okoliš i nanijeti štete podanicima Venecije, koji stanuju u slabo naseljenom Pomeru, Medulinu i Ližnjanu —«.

Uz to javlja da je naselio 8 porodica zadarskih Vlaha u Premanturu. Imao je namjeru da ih naseli u Medulin, »koji je nekada imao mnogo stanovnika, kao što se to vidi po ruševinama — i da tako napući to selo«, ali im se nije svidjelo i htjeli su na svaki način da ostanu na rtu. »Essi sempre si mostorno renitenti, si perché haveano qualche sospetto di quell'aria, come perché erano inclinatissimi a dessa punta delle Promontore, la qual finalmente a loro soddisfazione lo gli concessi —«.

Iz toga pisma bi se moglo zaključiti također i to da su ti zadarski Vlasi osnovali Premanturu, jer u Medulinu »bili bi imali i zidane kuće već sagradjene«, kaže providur Rhenier, pa prema tome tu nije još bila kuća. Međutim postoji u Premanturi tradicija, da je bila mnogo prije doseljenja tamo crkva i groblje, a providur Rhenier izvještuje da je doseljenicima dao i zemlju, koju su već drugi posjedovali, a tima da je nadoknadio gubitak drugom zemljom. Ti stari posjednici premanturskih zemalja bili su, po svojoj prilici, Pomeri, jer providur Salamon izdaje 9. jula 1587 pismo doseljeniku Markoviću u Premanturi, kojim mu daje zemlju u Polju, a ta zemlja graniči na zapadu sa zemljom Zvane Brajana Zadrana iz Pomeru. (Zvane Brajan Zaratini, habitante in Pomer).

Iz jedne isprave nadjene u župskom arhivu u Premanturi, u kojoj su popisani ti prvi doseljenici koje spominje providur Rhenier, ne vidi se da su prije njih tu stanovali neki drugi Premanturci. Ta isprava je prepis isprave iz arhiva u Raspu, a prepisao ju je arhivar u Raspu Giov. Pietro Sottolichio bez naznake godine prepisa.

Ti doseljenici došli su iz Nadina i Zvonigrada. Nadin je danas selo sa oko 1000 stanovnika u zaleđu Zadra — u Kotarima — malo udaljeno od Nadinskog blata. Većinom su katolici, a ima i nešto pravoslavnih. Iznad Nadina je na brežuljku Zvonigrad, nekadanja tvrđava, koja je danas u ruševinama. Bit će, možda, zanimljivo iznijeti popis tih doseljenika, da se vidi kako ti do-

seljenici nisu bili onakovi golači kakovim ih prikazuje Benussi.

1. Simon Milovich iz Zvonigrada, starešina, 40 godina, i Marta njegova žena.

Kćeri: Mara, Jelena i Kata; Toma i Mate blizanci, sinovi; Petar i Martin djeca Simonove nevjeste Roksanke udane Buran. (Taj Milović je, dakle, doveo sobom i djecu svoga umrlog brata, staru 9 i 7 godina). Mandaljena, sestra Šimunova.

Ima slijedeće životinje:

4 krave, 3 vola, 1 konj i sitne stoke 40 glava.

(Prezime Milović više ne postoji u Premanturi.)

2. Marco figlio del Conte Obrad Radoslovich, iz Nadina, 34 godine.

Pavica, njegova žena; Martin i Vexiat (?) sinovi. Daljih podataka nema (Ni Radoslovića nema više).

3. Vuko, 25 godina

Mikovile, 22 godine

fratelli di Millo (Milović?)

Ivanka, majka; Boška, žena Vukova.

Dovezli su sobom: 1 par volova, tri konja i 200 glava sitne stoke.

4. Tomaso Radivojnih, 40 godina.

Tomas i Dragoran, braća: Luca žena, Magdalena majka; Radve i Raduno, sinovi.

Dovezao je: dva vola, dvoje junadi, dvije krave, tri konja i 40 komada sitne stoke.

(Radivojnića nema više).

5. Giacomo Arincich overo Marcovich, 33 godine.

Jadre i Ivan, braća (starija od njega), Ana njihova majka; Luca žena Jakova, Margarita žena (Jadrina?); Margarita, Petar, Jure i Magdalena, djeca Jadrina; Mijo, sin Ivanov, Grgo sin Jakova.

Posjeduje: 6 volova, 2 teleta, 1 konja, 6 krava i 140 komada sitnoga zuba. (Ni toga prezimena više nema).

6. Mikovile Stipanovich, 65 godine.

Djeca: Vid, Martin, Šimun, Marko, Luca, Kata i još jedno od 10 godina i žena od 55 godina.

Dovezao je sobom: 2 vola, 1 konja, 100 komada sitne stoke.

(Ni Stipanovića nema više).

7. Martino Slipsevich. U toj ispravi nije na vrhu njegovo ime, već ova napomena: »... disse esser partito com. ... per causa di questione ... nella villa di S. Martino del Monte de Castello sotto Sissano, e tutti della sua famiglia essere vivi, cioè:

Roza, njegova žena, Zvane. Petar, Veselica, Aljina, Jelena i jednogodišnji Mikula.

Sa strane je ova napomena u talijanskom jeziku pisana istom rukom:

»Znade se po tradiciji da se ovaj starešina zvao Martin Slipšević. Prelazeći morem iz Dalmacije u Istru on je na brodu ubio jednog svog druga. Osuđen je na smrt i obješen u kaštelu Sišan-skom. Obitelj se iza toga prozvala Rosanda po Rozi njegovoj ženi.

(Današnji Slipševići nisu njegovi potomci, već Rosande. Jedna grana tih Rosanda je kasnije iz svoga prezimena iskonstruirala svoje talijansko porijeklo. To su bili prije rata vodje talijanaša u Premanturi, a i sada su fašisti.)

Ta Roza — Rozanda — imala je tada: 1 par volova, tri krave i 60 glava sitnoga blaga.

8. Piero Cernigoraz, 27 godina.

Marta njegova žena, 40 godina. Djeca: Marko, Vid, Jure, Margarita, Jelena.

Dovezao je: 1 par volova, 4 krave, 1 konja i 15 komada sitne stoke.

Tog prezimena nema više, ali ima prezime Crnobori, koje se javlja 1666, s imenom prvog župnika nove crkve sv. Lovre Antuna Crnobora, glagoljaša.

To su prve obitelji naseljene u Premanturi. Svaka obitelj je dobila od Venecije jedan par volova i providur Rhenier im je išao na ruku. U već citiranom referatu kaže da je naročitu pažnju posvetio tim doseljenicima, jer hoće da budu zadovoljni, jer su na izloženom mjestu. Ujedno misli da će i drugi Vlasi radije doći iz Dalmacije kada doznadu kako je ovima.

I već 1597 u januaru došli su tri nove obitelji, ovog puta iz Velima (?) kod Zadra i to:

1. Marko Slipšević sa devetero čeljadi, 1 parom volova, parom konja i 80 komada sitne stoke. Unuci mu se zovu: Miloš, Božić i Mihovile. — Današnji Slipševići su, po svojoj prilici, njegovi potomci.

2. Mikula Vradkovich iz Velima sa petero čeljadi. Jedna kći mu se zove Vitvila. Taj Vradković je dovezao: 3 vola, 2 teleta, 3 krave, 2 konja i 8 glava sitnoga zuba.

(Ni toga prezimena nema više).

3. Ivane Marcovich, 18 godina, sa majkom i bratom starim 10 godina. Dovezli su tri krave. Ni prezimena Marcovich nema više u Premanturi.

4. Ivan Radosinovich iz Velima došao je slijedeće — 1598 godine — sa petero djece. Od životinja je doveo 3 vola, 2 krave i 2 konja a sitno blago mu je ostalo u Zadru i kasnije se povratio po njega. S njime je došla još jedna obitelj, ali nije imenovana.

Ni toga prezimena nema više. Po tradiciji bili bi današnji Skoki njegovi potomci.

Sva ta prezimena, osim Slipševića, Rosanda i, možda, Crnobori od Crnogorac, nestala su. Možda se koje od tih prezimena pretvorilo u drugo, ali je najvjerovatnije da su prigodom kuge od 1629—1631 te obitelji pomrle. Mjesto njih imademo danas u Premanturi ova prezimena: Rakić, Bogetić (selo u Crnoj Gori), Mišković, Mezulić, Iveša, Jurina, Jurašin, Mikovilo, Periša, Mavrović, Meković za koje se ne zna odakle potječu, dok su ostala prezimena novijeg datuma. Među njima je samo jedno talijansko, i to jedne obitelji novijeg doseljenike iz okolice Vidma, koji se osjećaju talijanima, a ostali su svi Slaveni.

U »Danici« je prije rata pisao, čini mi se Janko Barle, da su neki Premanturci došli iz Crne Gore i da su bili u početku pravoslavni, ali za tu tvrdnju ne postoji nikakova tradicija u selu, a da je to bilo sigurno bi se spomen o tome bio sačuvao.

U već citiranoj ispravi spominje se osnivanje župe, ali nigdje nema spomena o pravoslavnima. U početku su ti novi doseljenici potpadali pod župu Pomer, ali 1632 je puljski biskup dozvolio Premanturcima da osnuju župu pod uvjetom da sagrađe crkvu. Prvi župnik je bio Mijo Slipšević u kapelici sv. Mikule, a 1664 posvećena je župna crkva sv. Lovre (24 VII), koju su podigli sami seljaci, a ujedno su dali bogate doprinose u naravi i stoci, a Mate Solković (kasniji doseljenik — prezimena nestalo) darovao je crkvi jedan vinograd. Ujedno su osnovane i četiri braćovštine, ali nigdje — od 1585 do 1697 — se ne spominju pravoslavni, te je više nego sigurno da ih nije nikada ni bilo.

Kao što su se doselili tada ti Zagorci — Kotarci — (Vlasi) u Premanturu, tako su se naseljavali i po ostalim mjestima. Iz tog kasnijeg doseljavanja iskonstruirali su talijanski istarski historičari tvrdnju da je južna Istra tek tada slavizirana. Benussi, na primjer, tvrdi, da su ti starosjedioci i novi doseljaci bili u neprestanim borbama, ali ne naznačuje gdje. Međutim se iz izvještaja providura Malipiera (1583), Rheniera (1585) i Salomona (1588) vidi da je taj antagonizam postojao jedino u gradu Puli, a to jedino iz socijalno-ekonomskih razloga, jer su starosjedioci-gradjani bili prigrabili opustjele zemlje i nisu htjeli da ih vrate. (»... hanno fatto ogni lor sforzo acciò che la Citta non si tornasse a popolare, perché non solo col detestare l'aria et col blasimar la qualità delli terreni del Territorio a tutti li forestieri che ivi capitavano, ma con violentie et con homicidij ancora hanno fatto rimuoover quelli che si volevano applicare a quella coltivazione« Rhenier 1585). Za te borbe nema spomena u selima, jer su tu Slaveni došli među Slavena, a bilo im je dosta zemlje, pa nije trebalo da se za nju bore (— i quali (Slavi) venivano a riempire le lacune lasciate dalle guerre dalle pesti, soprapponendosi agli Slavi precedenti, confondendosi con essi — Benussi).

I kada ne bi imali tih nehotičnih tvrdnja talijanskih historičara da su dalmatinski Zagorci samo popunili praznine nastale među Slavenima južne Istre, mogli bi iz starijih historijskih monumenata zaključiti da su Slaveni naselili južnu Istru još prije X stoljeća. A i proučavanjem dijalekata južne Istre dade se to zaključiti.

»Ovi su kolonisti najčešće bježali ispred Turaka iz sjeverozapadne Dalmacije između Šibenika i Zadra. Otuda dolazi relativno velika ujednačenost štokavskih istarskih govora, koji su se uglavnom tek na teritoriji Istre počeli cjepljati u manje grupe, što je zavisilo o većem ili manjem uticaju starosjedilaca čakavaca« — (Mieczyslaw Malecki).

Baš preko današnjeg teritorija štokavaca dakle novih doseljenika — išla je cesta iz Pazina u Poreč, koja se 1030 god. zove »via Sclavas«, a 1158 »via Sclavorum (Benussi). — 1199 sklopili su općina Pula i Barban (današnji teritorij štokavštine) nagodbu, a na toj nagodbi je za Barban potpisan »župan Pribislav«. (Pribislav, Zupanus). Godine 1243 položili su gradjani Pule zakletvu da će se držati ugovora o miru sa Venecijom. Zakletvu su položili u Veneciji posebni poslanici pred duždem Jakovom Tiepolom, ali punomoć tim poslanicima su potpisali svi gradja-

ni Pule. Među njima se spominju: Martinus Sclavus, Dominus slyvus, Duo sclavi. Dakle: već 1243 bilo je Slavena u gradu Puli, a ti Slaveni su uživali sva gradjanska prava.

Samo iz tih par dokaza možemo zaključiti i ustvrditi da su Glaveni južne Istre isto toliko stari kao i ostali Slaveni u ostaloj Istri (od početka VII stoljeća), a da su novi doseljenici popunili tek ostale praznine među istim narodom. Novi doseljenici Slaveni su pak isto toliko vremena u južnoj Istri, koliko i Talijani u gradu Puli, Vodnjanu, Galijani, Svetiцентu i drugdje, jer ako je Pula iza kuge 1630 imala samo 100 stanovnika, a sada talijanska Galijana god 1199 imala je svoga župana Dražića (već citirani dokument župana Pribislava), tada je više nego sigurno da su Talijani južne Istre tek toliko u toj zemlji koliko su i dalmatinski Zagorci, i da su potomci onih naseljenih Napuljaca, Grka, Čozota (Šišanci iz Rettima), koji su došli u isto vrijeme kada i Slaveni iz dalmatinskog Zagorja.

Ali nisu svi doseljenici Slaveni došli iz Dalmacije. Mnogo ih se preselilo iz austrijske Istre. (Sono anco venuti — alquante famiglie d'Imperi al d'habitar et coltivar terreni del Polissano, gente consimile alli suddeti Murlacchi... Providur Salamon 1588).

Da zaključimo: Slaveni u južnoj Istri su starosjedioci. Starosjedioca Slavena je bilo u početku manje nego Romana, jer su Romani bili u jako napuštenim gradovima. Iza ratova i kuge južnu Istru su naselili Talijani iz Italije i Slaveni iz Dalmacije. Slavena je došlo mnogo više i više su se množili, jer su bili seljaci i došli su među svoje, i danas ih ima mnogo više nego Talijana.

A kada se i ne bi držali toga »pravaškog« načela da historija određuje pripadnost zemlje, već kada bi stali na moderno narodnosno stanovište da zemlja pripada onome ko na njoj živi, došli bi i tada do istog zaključka, naime, da je južna Istra naša. Jer lijepo je kazao L. Vuličević pred šezdesetak godina, da ni zemlja, ni brda ni šume nisu ni njemačke, ni talijanske ni slavenske po nekim davnim historijskim činjenicama, već da zemlja pripada onome ko je obrađuje i ko na njoj živi.

Tone Peruško.

Literatura: 1) Notizie storiche di Pola — Parenzo 1876. 2) B. Benussi: L' Istria nei suoi due millenni di storia — Trst 1924. 3) L. D. (Luka Kira): Jedan popis pučanstva iz god. 1645 u općinama Barbanu i Raklju u južnoj Istri — Luč — Trst 1928. III. — 4) E. Radetić. Šećbe Hrvata u Istru — Spomenik Jug. Matice — Split 1930 — 5) M. Malecki: Slaveni govori u Istri — Jadranski kalendar — Zagreb 1934. — 6) Isprava župnog ureda u Premanturi.

NAŠI ŽUDIHI

Naši žudih so nekad po naših selih hodili i sako pravdo brez vokati so po pravici presudili.

Naši žudih so sudili ali je kemu ki konfin preora; oni so pošeno štimali ča čigova njiva ali polje valja.

Naši žudih nekad, so prihajali, mudro so govorili i huncute va strake držali.

Oni so znali kade ča kega boli, so našega kmela branili, kad je mislil, da već pravice ni.

Kako jena družina so bili ljud, Strah božji va naših selih je bi. — Pasalo je vreme od žudihi. Sad komač spomen od njih živi.

VRLINOV.

LE MIRNO SPAVAJTE

Sem videl v mislih grob zarasel s plevelom. — Kdo je tukaj pokopan? Marušič, Bidovec, Valenčič, Miloš? Morda počiva tu Gortan?

Na grobu ne dehti cipresa, ne zimzelen ne rožmarin, a v tisoč src je posajena najlepša roža vam v spomin.

Le mirno spavajte Valenčič, Marušič, Bidovec, Miloš, Gortan! Saj pride, prav gotovo pride osvete in vstajenja dan!

KAREL SIROK.

zadobila je priznanje i povjerenje cijelog gradjanstva.

U 27 raznih odjelenja pružamo golem izbor božićnih darova praktične vrijednosti uz cijene koje dokazuju da zaslužujemo povjerenje naših mušterija.

Kastner & Ohler
Zagreb.

NIKOLA EINZIG

prije

L. GRLIĆ I DRUG

ZASTUPSTVO TVORNICA PAPIRA

ZAGREB

DEŽELIĆEVA UL. 74/II — TELEFON BR.: 29-61

Brzjavi: SUPERIOR Poštanski čekovni račun br. 34-610

GENERALNA ZASTUPSTVA:

TVORNICA KNJIGOVEZAČKOG PLATNA

**JOSEF KOHORN & BRUDER,
BRAUNAU**

TVORNICA PAPIRA

**IGNAC SPIRO & SÖHNE A. G.,
BÖHMISCH-KRUMAU**

ŠAGRIN-, GLANC I CHROMO PAPIR

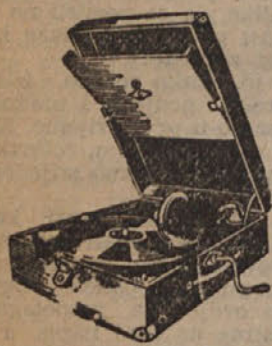
**BUNTPAPIERFABRIK G. F. LELL,
EBELSBERG**

VELETRGOVINA FINIH PAPIRA

CARL MANG, WIEN

Stalno na skladištu: ŽICE (sjajne i pocinčane), original Gruschwitz-KONAC, Bindšpage, Kapitalband, Heftgurte, Heftbinde i t. d.

NAJLJEPŠI DAR ZA BOŽIĆ

**EDISON BELL gramofon
sa pločama**

Gramofoni od Din **650.-** na više

Ploče od Din **19.-** na više

PRODAJA NA DUGOROČNU OTPLATU

**BOGATI IZBOR
NACIJONALNIH,
UMJETNIČKIH,
PLESNIH KAO I
TONFILMSKIH
P L O Č A**

ZAHTJEVAJTE BESPLATNE NOVE KATALOGE

*Upozorujemo na specijalne snimke
starih Primorskih pjesama sa sopcima*

Prodavaona : ZAGREB, Ilica br. 5 (Oktogon)

EDISON BELL PENKALA Ltd.

ZASTUPSTVA U SVIM VEĆIM MJESTIMA JUGOSLAVIJE.

Štedionica savske banovine u Zagrebu

OSNOVANA NA TEMELJU UREDBE BANA SAVSKE
BANOVINE OD 4. X. 1930 — BROJ 20267/I. 1930

SREDIŠNJICA ZAGREB

BARUNA JELAČIĆA 1, BLAGAJNA ILICA 1a TEL. 32-56

ULOŠCI NA ULOŽNIM KNJIŽICAMA Din 30,000.000.—

ULOŠCI NA TEKUĆEM RAČUNU Din 42,000.000.—

PRIMA ULOŠKE NA ULOŽNICE I TEKUĆE RAČUNE

POSEBNA GRANA POSLOVANJA: REDOVITA VEZANA ŠTEDNJA NA 5.
I VIŠE GODINA UZ NAJPOVOLJNIJE UVJETE I KAMATNJAK OD 6%

PODJELJUJE VJERESIJE OPĆINAMA, GRADOVIMA
ZEMLJIŠNIM ZAJEDNICAMA, IMOVNIM OPĆINAMA,
ZATIM HRVATSKIM SELJAČKIM, SRPSKIM ZEMLJO-
RADNIČKIM ZADRUGAMA. I T. D.

SAVSKA BANOVINA PREUZIMA ČITAVOM SVOJOM
IMOVINOM I PRIHODIMA NEOGRANIČENO I NEOPO-
ZIVO JAMSTVO ZA SVE OBVEZE ŠTEDIONICE SAV-
SKE BANOVINE U ZAGREBU A NAPOSE ZA ULOŠKE
I NJIHOVO UKAMAĆENJE.

Ovaj broj „Istre” je štampan na rotacionom papiru
Tt. Karl Funder-Mölbling (Austrija)

Sretan Božić

Osigurajte
se pravo-
vremeno sa

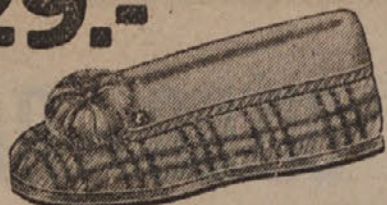
Božićnim darovima.

Dodajte u naše
prodavaonice
tamo ćete na-
ći lep i jeftin
dar.

29.-

29.-

39.-

49.-

39.-

45.-

79.-

149.-

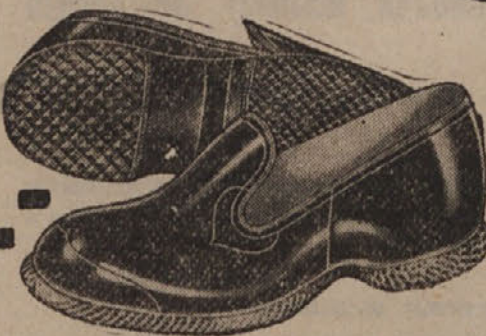
25.-

29.-

39.-

79.-

89.-

149.-

Bata